

TERVEYDENHUOLTOALAN OPISKELIJOIDEN
YMPÄRISTÖTIETOISUUS JA YMPÄRISTÖSUHDE

Jyväskylän yliopisto
Terveystieteen laitos
Hoitotiede
Pro gradu- tutkielma
Tammikuu 1997
Marjatta Vilkki

En anna heille anteeksi sillä he tietävät,
mitä he tekevät.

He haluaisivat minun kirjoittavan tuulesta,
linnusta ja puusta kauniita lauluja,
joita he sielunsa virkistykseksi lukisivat iltaisin,
unohtaakseen, mitä ovat päivällä tehneet:
myrkyttäneet tuulen, tappaneet linnun ja puun.

En jätä heitä rauhaan.

Pentti Saarikoski

Ääneen 1966

TIIVISTELMÄ

Jyväskylän yliopisto

Terveystieteen laitos

Marjatta Vilkki: Terveystieteen alan opiskelijoiden ympäristötietoisuus
ja ympäristösuhde

Pro gradu- tutkielma: 60 s., 4 liitettä

Ohjaaja: Riitta-Liisa Heikkinen

Hoitotiede

Tammikuu 1997

Ihminen on jatkuvasti monenlaisten muutosten edessä. Yhä merkittävimmiä muodostuvat ympäristössä tapahtuvat muutokset. Kansalaisten kasvavaa tietoisuutta ja toimintavalmiutta tarvitaan yhä enemmän sekä paikallisten että maailmanlaajuisten ympäristöongelmien ratkaisemiseksi. Jotta ympäristötietoisuus lisääntyisi myös terveydenhuoltoalalla, tulee kehittää alan koulutusta myös ympäristökysymysten suuntaan. Ihmisen terveys ja hyvinvointi on kiistatta sidoksissa ympäristöön. Ympäristön ja ihmisen suhdetta tulee tarkastella uudesta näkökulmasta.

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää ja kuvata terveydenhuoltoalan opiskelijoiden ympäristösuhdetta ympäristötietoisuuden käsitteen avulla sekä hahmottaa opiskelijoiden käsitystä tulevaisuuden ympäristöstä.

Tutkielmassa käytetään laadullista tutkimusotetta. Tutkimusaineisto kerättiin 29 terveydenhuoltoalan opiskelijalta kyselylomakkeella kuuden avoimen kysymyksen avulla. Aineiston analysoinnissa käytettiin sisällön erittelyä.

Opiskelijat ovat varsin kiinnostuneita ympäristönsuojelusta, erityisesti luonnonsuojelusta. Hyvinvoinnin ja terveyden yhteys ympäristöön sekä kuluttajaa koskevat kysymykset ovat myös mielenkiintoa herättäviä. Ympäristö nostaa heissä sekä mielihyvän että mielihänen tunteita. Tunteita opiskelijat kuvaavat monipuolisesti. Eniten opiskelijat arvostavat ympäristön siisteyttä ja luonnon puhtautta. Oma toiminta keskittyy tavaroiden kierrättämiseen ja jätteiden lajitteluun sekä roskaamattomiin käyttäytymismalleihin. Yhteisöllinen toiminta opiskelijoiden ilmausten perusteella on jaettavissa säilyttäviin ja korjaaviin toimiin. Tuleville sukupolville halutaan jättää puhdasta ja monimuotoista luontoa. Vaikka opiskelijat pitävät tärkeänä erilaisia ympäristötoimia, he omassa elämänpiirissään toimivat aktiivisesti joissakin yksittäisissä ympäristösuojeluasioissa sitoutumatta laajempiin yhteisöllisiin toimintoihin. Tulevaisuuden ympäristön tila nähdään toisaalta valoisana, toisaalta sitä varjostavat synkät näkymät.

Ympäristötietoisuuden merkitys on ammatillisessa toiminnassa yhtä keskeistä kuin muussa yhteiskunnallisessa ja yksityisessä elämässä. Koulutuksessa tulisi tukea opiskelijoiden halua hankkia, arvioida ja reflektoida ympäristöä koskevaa tietoa. Heille tulisi tarjota tunnekokemuksia luonnossa ja esteettisessä kulttuuriympäristössä, jotta herkkyyksensä omaan itsen ulkopuolelle säilyisi. Heitä tulee kannustaa ottamaan vastuuta ympäristökysymyksissä ja tukea autonomiseen ja tietoiseen toimintaan ympäristön hyväksi.

SISÄLTÖ

	sivu
1. JOHDANTO	1
2. MITÄ YMPÄRISTÖLLÄ YMMÄRRETÄÄN	3
2.1. Ympäristökäsitteen laaja-alaisuus	3
2.2. Luonnonympäristö ja kulttuuriympäristö	4
2.3. Ekologia	7
2.4. Riskiyhteiskunta ja ympäristöuhat	8
2.5. Tulevaisuuden ympäristö rakentuu menneisyyden vara	10
3. IHMISEN LUONTOSUHDE	11
4. YMPÄRISTÖTIETOISUUDEN MUODOSTUMINEN	14
4.1. Tietoisuus	14
4.2. Ympäristötietoisuus	14
4.3. Ympäristötietoisuuden osat	16
4.3.1. Tieto ympäristökysymyksistä	16
4.3.2. Tunteiden merkitys	17
4.3.3. Arvot ja normit	18
4.3.4. Ympäristökäyttäytyminen	20
4.3.5. Yhteenveto ympäristötietoisuudesta	24
5. SUOMALAISTEN SUHTAUTUMINEN YMPÄRISTÖKYSYMYKSIIN TUTKIMUSTEN VALOSSA	25
6. YMPÄRISTÖASIOIDEN OPPIMISEN MAHDOLLISUUDET TERVEYDENHUOLTO-ALAN KOULUTUKSESSA	28
6.1. Ympäristökasvatuksen lähtökohdat	28
6.2. Ympäristöasioiden oppimisen tavoitteet terveydenhuoltoalan koulutuksessa	29
6.3. Opettamisen suuntaviivoja	31

7. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	34
7.1. Tutkimuksen tarkoitus	34
7.2. Tutkimusasetelma ja tutkimustehtävät	34
7.3. Tutkimusaineiston hankinta ja käsittely	35
7.3.1. Aineiston hankinta	35
7.3.2. Aineiston analysointi	36
7.3.3. Tutkimuksen luotettavuus	37
8. TUTKIMUSTULOKSET	40
8.1. Tutkimushenkilöiden kuvaus	40
8.2. Aineiston teemat ja tyypit	40
8.2.1. Mihin mielenkiinto suuntautuu ympäristöasioissa ?	42
8.2.2. Ympäristön nostattamat tunteet	43
8.2.3. Mikä ympäristössä on arvokasta ?	46
8.2.4. Oma ja yhteisöllinen toiminta	46
8.2.5. Tulevaisuuden ympäristö	51
8.3. Opiskelijoiden suhde ympäristöön	52
9. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	54

LÄHTEET

LIITTEET

1. JOHDANTO

Maailmanlaajuisia ihmisen aiheuttamia ympäristömuutoksia on esiintynyt tämän vuosisadan ajan. Ihminen on kuitenkin aina muuttanut ympäristöään ja muutokset ovat usein olleet merkittäviä. Useiden eläinlajien sukupuuttoon kuoleminen on esimerkki näistä muutoksista. Ihminen vaikuttaa ympäristöön suoraan tai välillisesti: muuttaa ekosysteemiä esimerkiksi ottamalla käyttöön lisää viljelymaata ja rakentaa vesistöjä omia tarpeitaan varten tai päästää ympäristöön ekosysteemin toimintaa muuttavia aineita.

Ihmisen toimintaa ja yhdyskunnan toimintaa sekä ympäristövaikutuksia voidaan tarkastella paikallisesti tai globaalisti. Ihmisen suhdetta ympäristöön voidaan pitää staattisena tai alati muuttavana. Erilaisten prosessien toimijoina voidaan pitää tiettyjä avainhenkilöitä, kaikkia ihmisiä tai myös eri luontokappaleita. Ympäristökysymyksiä voidaan pitää vain luontoon liittyvinä tai käsittää lähes kaikkea yhdyskunnan toimintaa koskevana. (Kjellberg 1995a, 17-18)

Suuren yleisön ympäristöhuolia hallitsevat aistien ulottumattomissa olevat riskitekijät, kuten teollisuuden päästöt ja radioaktiiviset jätteet, joista ihmisillä ei voi olla henkilökohtaista kokemusta, vaan tietolähteenä on usein tiedotusvälineet. Suomessa viime vuosien näkyvimmit ympäristökeskustelut on käyty ydinvoimasta, vanhojen metsien ja rakennusten suojelusta sekä muutamien harvinaisten eläinlajien suojelusta sekä joidenkin tie- ja vesistöhankeiden vastustamisesta. Suomalaista ympäristökeskustelua ovat virittäneet television välityksellä nähdyt visuaaliset ympäristökysymykset, joilla on merkitystä etenkin ihmisten elämyksille.

Perinteinen ekologia on opettanut, että ihminen on osa elämää ylläpitävää, mutta samalla herkkää ja helposti haavoittuvaa ekologista vuorovaikutusjärjestelmää. Ihmisen tietoon perustuvat toiminnat voidaan kehittää haluttaessa niin, että ne sopeutuvat ekosysteemin tasapainon asettamiin tiukkoihin rajoihin. Luonnontalouden lainalaisuuksien yhä kasvava tuntemus luo tähän tiedolliset edellytykset. Ekologisen tiedon varassa kehitetyllä tekniikalla ja rajoituksilla voidaan kenties ehkäistä luonnon vaurioituminen ja ohjata kehitystä elämän kaikinpuolisen jatkumisen turvaavaan suuntaan.

Ihmisten käyttäytymistä ei kuitenkaan ohjaa pelkkä tieto eikä kokonaisuuden etu. Ihmisten käyttäytymistä ovat hallinneet yksilöiden omat edut, yksilöiden ja ryhmien taistelu elintilasta ja hyvinvoinnista. Toinen ihminen, heimo, kansa ja myös luonto on koettu ja koetaan yhä edelleen viholliseksi tai kilpailijaksi, joka on voitettava ja alistettava. Ihminen on käsitetty myös luonnosta erillisenä ja sen yläpuolella olevana. Luonto on esineellistetty, kun ihminen on tarkastellut sitä objektiivisesta näkökulmasta.

Jos ihmiset haluavat säilyttää maapallon elinkelpoisena tuleville sukupolville, on opittava uusia ajattelun- ja käyttäytymismalleja. Ihminen, joka on tottunut ajattelemaan maailmaa raaka-aine- ja energiavarastona ja itseänsä sen hallitsijana, on luotava nopeasti uusi ajattelutapa ja sen mukaiset toimintamallit, joiden peruslähtökohtana on ihmisen sopeutuminen elämisen ehtojen rajallisuuteen.

Ihminen on katsellut todellisuutta paloitetuna ja pirstottuna ja vain omien tarpeiden näkökulmasta ja vähitellen todellisuutta pitäisi tarkastella isompana asiana, kokonaisuutena. Lisäksi ihmisen olisi nöyryyttävä kaikkivoipaisuudessaan ja alistuttava kokonaisuuden lainalaisuuksiin ja myönnettävä olevansa vain osa ekologista järjestelmää.

On kiire järjestää eräänlainen ekologinen suursiivous: puhdistaa tehtaiden, asutuskeskusten ja maatalouden päästöt. Lisäksi on ryhdyttävä ekologiseen rakennemuutokseen: siirryttävä kertakäyttöisestä kestävään, määrästä laatuun ja tavaroista palveluihin sekä uusien raaka-aineiden käytöstä niiden kierrätykseen. (Soininvaara 1990, 14-15)

Jokaisen kansalaisen tulisi tiedostaa ympäristöongelmien moninaisuus, laajuus ja kiireellisyys sekä ymmärtää, että ympäristöongelmien ratkaiseminen on riippuvainen vain ihmisistä. Vaikka yksilön vaikutusmahdollisuudet usein näyttävät vähäisiltä, yhteiskunnalliset muutospaineet kasvavat yksittäisten jäsenten omista ratkaisuista. Olisimme edelleen tietämättömiä otsonikerroksen ohenemisen tapaisista suurvaaroista, jos kukaan rohkea epäilijä ei olisi tuonut ajatuksiaan julki.

Kaikessa toiminnassaan ihmisen on arvioitava eri tekijöiden vaikutuksia elolliseen ja elottomaan ympäristöön. Ihmisen olemassaolo ja elämän jatkuminen sekä ihmisen terveys ovat erottamattomasti sidoksissa ympäristöön ja sen hyvinvointiin. Valtaosa ihmisistä pitää oman terveytensä ohella terveellistä, turvallista, viihtyisää ja virikkeistä ympäristöä välttämättömänä ja kiistattomana.

Ihmisen ja ympäristön terveys koko laajuudessaan korostaa ekologista harmoniaa, jonka tulee erityisesti vallita ihmisen ja hänen ympäristönsä välillä tavoiteltavan hyvinvoinnin varmistamiseksi. Ympäristön hyväksi voidaan toimia monin eri tavoin, tietoisesti tai tiedostamatta, yksilöllisesti tai ryhmissä, jopa kaikki yhdessä. Terveuden liittäminen ekotavoitteeksi tekee tästä kokonaisuudesta jokaisen ihmisen asian. (Laamanen 1994, 24-25)

Tässä tutkimuksessa yritetään hahmottaa ihmisen ja ympäristön välistä suhdetta, ihmisen luontosuhdetta ja ihmisen vastuullisuutta. Mistä ihmisen ympäristötietoisuus koostuu ja miten sitä on koulutuksella mahdollista laajentaa, ovat keskeisiä pohdinta-aiheita. Tavoitteena on kartoittaa terveydenhuoltoalan opiskelijoiden ympäristösuhdetta, etenkin ympäristötietoisuuden kautta, jotta saadaan käsitys opiskelijoiden ajattelurakenteista. Terveys- ja terveydenhuoltoalan opiskelijoilla tarkoitetaan tässä työssä hoitotyön opiskelijoita: sairaanhoitaja-, terveydenhoitaja- ja lähihoitajaopiskelijoita.

Ympäristötietoisuuden laajentaminen voidaan nähdä yhdeksi nykyaikaisen koulutuksen tärkeäksi tehtäväksi. Tulevien terveydenhuoltoalan ammattilaisten yleissivistyksessä ja ammattitaidossa tulee näkyä ympäristön huomioonottavat uudenlaiset ajattelu- ja toimintamallit. Vain tätä kautta voidaan olettaa myös heidän kantavan huolta ja vastuuta yhteisestä ympäristöstä tulevaisuudessa.

2. MITÄ YMPÄRISTÖLLÄ YMMÄRRETÄÄN

2.1. YMPÄRISTÖKÄSITTEEN LAAJA-ALAISUUS

Ympäristökäsitteelle on ominaista sen tavaton laajuus, sillä voidaan tarkoittaa lähes mitä tahansa ihmisen elämänympäristön piirrettä. Ympäristö on kulttuurinen ilmiö, yhteiskunnallinen kategoria, koska ympäristöä ei ole olemassa ellei joku sitä määrittele jonkun ympärille. Ympäristö häviää, jos määrittelevä subjekti häviää. Vain sosiaalinen ihminen kykenee esittämään tällaisia määritelmiä. Ympäristö voidaan käsittää toisaalta ihmiskunnan kodiksi ja toisaalta yhteiskunnan toiminnan perustaksi. (Haila & Levins 1992, 151-152)

Haapala (1995) toteaa, että vain ihminen rakentaa itselleen merkityksellisen ympäristön, ympäristö on tällöin koettu ympäristö. Myös Karjalainen tutkii ympäristöä fenomenologisin termein: ihminen ja ympäristö ovat koko ajan kiinni toisissaan, ympäristösidon on ihmisen olemassaolon olennainen osa. Ympäristö on ihmisen intentionaalisen toiminnan kautta syntynyt merkityksellinen kokonaisuus. Tietoisuus jäsentää ja nimeää kohtaamansa ja luo näin mielekkään ympäristön. Tietoisuus ei kuitenkaan rakenna minkäläistä todellisuutta tahansa, vaan ympäristön, joka on monella tavalla yhteinen muiden ihmisten kanssa. (Karjalainen 1995, 86-87)

Haapalan analysoima ympäristön käsite liittyy arkisuuden käsitteeseen. Hänen mukaansa ihminen kokee arkisen ympäristönsä tuttuna, jolloin hän ei kiinnitä siihen erityistä huomiota. Hän puhuu "arkisuuden moduksesta", jota luonnehtii huomaamattomuus. Tutun ympäristön asiat ovat ikäänkuin itsestäänselvyyksiä, pelkästään "läsnäolevat objektit" eivät vedä ihmisen kiinnostusta puoleensa. Tämä voi selittää sitä tosiasiaa, että tutun ympäristön ympäristöongelmia tai ympäristöriskejä on usein varsin vaikea havaita. Haapala käyttää arkisuuden syntymiseen elämismaailman käsitettä. Ihminen rakentaa itselleen elämismaailman, jossa asioilla on yksilöstä ja kulttuurista riippuen eri painoarvoja. Elämismaailman objekteista useimmat ovat tuttuja. Erityisen tuttu ja huomaamaton on elämismaailman keskipiste, koti. Arkisuuden vastaparina Haapala esittää vierauden. Vieraat objektit vetävät huomion puoleensa. (Haapala 1995, 63) Huomataanko muualla ilmenevät ympäristöasiat helpommin kuin lähiympäristössä olevat ?

Airaksinen kytkee yhteen ympäristön, elämänsuunnitelman ja elämäntarinan. Ympäristö voi rajoittaa yksilön elämäntarinan toteutumista. Rakenteellinen valta on monin tavoin kytkeytynyt ihmisen ympäristöön. Ympäristöllä hän tarkoittaa ihmistä ympäröivää aineellista todellisuutta: rakennuksia, teitä, luontoa. Ympäristö vaikuttaa merkittävästi, millaisia elämänsuunnitelmia ihmiset voivat toteuttaa ja millaisia elämäntarinoita rakentaa. Yksilön elämään ja lopulta siihen, mitä ihminen on, vaikuttaa koko hänen ympäristönsä, sekä ihmiset että häntä ympäröivä esinekokonaisuuskin. Tässä voi nähdä etiikan ja estetiikan leikkauskohdan: ihmiselle hyvä ympäristö sallii eettisesti hyvän elämänsuunnitelman toteutumisen. (Haapala 1995, 64-65)

Suomen kestävän kehityksen toimikunnan ympäristökäsitys ”luonnonvaraisena ja ihmisen muovaamana ympäristönä, rakennettua ympäristöä koskevinä muutosprosesseina ja kulttuuriympäristön hoitona” tukee näkemystä laajentuneesta ympäristökäsitteestä. (Nationell strategi för miljöfostran 1992, 16)

Rakennettu ympäristö-käsite ei ole kiistaton, on ehdotettu käytettäväksi aineellinen ympäristö, kulttuuriympäristö, ihmisen muovaama ympäristö ja jopa aluetietoisuus (Uuskallio 1995, 15). Yhdyskuntasuunnittelussa ympäristöä ovat paitsi luonto myös sosiaalinen ja taloudellinen toiminta järjestelmiseen. Näiden lisäksi kulttuuri on yksi yhteiskunnan ekologisesti relevantti tehtävä. (Kjellberg 1995a, 17)

Ympäristön käsittäminen tavallisessa merkityksessään jonain meitä ympäröivänä johtaa siihen, että ympäristö sijaitsee ihmisen ulkopuolella. Mutta mistä alkaa ulkopuoli? Kuitenkin esimerkiksi psykologiassa ja hoitotieteessä puhutaan ihmisen sisäisestä ympäristöstä. Ympäristöstä on helppo puhua, mutta sen määrittely on monimutkainen ja hankala tehtävä.

Tässä työssä ympäristöllä tarkoitetaan sekä alkuperäistä luontoa, elollista ja elotonta, että ihmisen muovaamaa ympäristöä. Lisäksi ympäristö ja ihminen erotetaan toisistaan.

Ympäristökäsite liittyy terveydenhuoltoalan opetussuunnitelmissa olennaisesti terveyden ja siihen liittyvän hyvinvoinnin tarkasteluun. Ympäristöä on tarkasteltu ulkoisena ympäristökokonaisuutena. Ympäristökäsitteeseen sisältyy eri opetussuunnitelmissa maailma, yhteiskunta, ekologinen ympäristö, elinympäristö, kotiympäristö sekä työympäristö. Näitä opetussuunnitelmissa ei määritellä mitenkään. Aineellisesta, henkisestä ja sosiaalisesta sekä kulttuurisesta ympäristöstä on mainintoja.

Hoitoympäristöä opetussuunnitelmissa kuvataan niukasti, hoitoympäristön laadullisina ulottuvuuksina ovat fyysinen, sosiaalinen ja symbolinen ulottuvuus. Hoitoympäristöä tuodaan esille terveydenhuolto-organisaation, osaston ja hoitoyhteisön näkökulmasta.

2.2. LUONNONYMPÄRISTÖ JA KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Luonnon käsitettä määriteltäessä siihen liitetään usein aitous ja luonnontilainen, joka tarkoittaa luontoa tasapainotilassa. Aito tarkoittaa väärentämätöntä, todellista, täysipainoista ja puhdasta. Luonnon käsitteen yhteydessä nuo kuvaukset tuovat mieleen täydellisen, koskemattoman luonnon. (Lyytinen 1993, 4) Mutta onko sellaista edes olemassa?

Luonto- sanasta on johdettu luonnollinen ja luonnonmukainen. Luontevat, luonnolliset ratkaisut ja tapahtumat nähdään yleensä hyvinä, väkinäiset on taas pyrittävä välttämään. Kysymys luonnollisuudesta ei ole luonnontieteellinen, vaan eettinen. Tällöin luonto nähdään normatiivisena, ratkaisut kun arvotetaan. Ei-normatiivinen viittaa luontoon luonnontieteiden tutkimuskohteena. (Lapintie 1995, 14-15)

Rajan vetäminen luonnon ja ei-luonnon välille on jokseenkin mahdotonta (Haila 1990, 9-10). Onko rauhoitettu metsäalue luonnonympäristöä vai kulttuuriympäristöä? Tietoisella päätöksellä on saatu aikaan se, että ympäristö muuttuu toisenlaiseksi kuin mitä ilman päätöstä olisi tapahtunut. Rakennettu puistoalue sisältää luonnon elementtejä, kuitenkin se on ihmisen suunnitelmien mukaisesti järjestetty ja perustettu ja yleensä sitä hoidetaankin jatkuvasti.

Luontokäsite on kulttuurinen ilmiö, vaikka pitkään luonto on tiedostettu biologisena tai fyysisenä ilmiönä. Koska rajaa ihmisen ja muun elävän olion erillisyydelle ei voida asettaa, voidaan päätellä, että luonto ei ole pelkkä subjekti, vaan luonnon hyvinvointi tai pahoinvointi on ihmisen kulttuurisen toiminnan tulosta. (Lyytinen 1993, 5)

Mitä luonnonympäristöllä oikeastaan kulloinkin tarkoitetaan, on tarkasteltu tieteen, politiikan, luonnonsuojelun, aluesuunnittelun kannalta. Kaikissa näissä yhteyksissä on nähtävissä filosofinen kiista kahden luontokäsityksen välillä. Locken esittämä näkemys luonnosta on jotakin ihmisestä irrallaan, ulkopuolisena maailmana. Spinozan käsitys luonnosta oli kaiken kattavaa, joka sisältää myös tietoisin ihmisen. Näiden kahden suunnan välillä on runsaasti erilaisia käsityksiä ihmisen ja luonnon välisestä yhteydestä. (Berleant 1995, 70)

Luonto on länsimaisessa ajattelussa määritelty yleisesti inhimillisen kulttuurin ulkopuoliseksi ilmiöksi. Useat ympäristökeskustelussa vakiintuneet ajatustavat perustuvat olettamukseen, että luonto on yhtenäinen, kulttuurin ulkopuolinen kokonaisuus ja yhtenäisen inhimillisen toiminnan kohteena. Luonnon "ulkoistaminen" on johtanut näkemykseen, että kulttuuri ja luonto muodostavat vastakohtaparin. Mutta luonnon ja kulttuurin välille ei voi asettaa Hailan mukaan selvää eroa: "Sekä joki että rautatie ovat valmiita kulkuväyliä annetuilla sijoillaan. Rautatie on ihmistyön tuote, mutta se joutuu seuraillemaan kuivan maan harjanteita ja kiertämään vesistöjä. Joki on luonnon luomus, mutta sen väylää on voitu muuttaa, koska perata, vedenkorkeutta säännöstellä. Missä on ratkaiseva ero?" (Haila 1993, 2-5)

Luonto ja kulttuuriympäristö eivät puhu meille suoraan, vaan ihmiset rakentavat niistä ja niiden tarpeista omat ajatukselliset konstruktiot (Jokinen & Järvikoski & Rannikko 1995, 66).

Kulttuurissamme on pidetty luontoa ensisijaisesti välineenä, jota voidaan käyttää hyväksi inhimillisten tavoitteiden toteuttamiseksi. Ihmisellä on katsottu olevan oikeus pyrkiä hallitsemaan yhä täydellisemmin luontoa. Välineellisyyden selittää luonnon hyödyntämisestä saavutettu aineellinen menestys. Luonnon pitäminen pelkkänä välineenä inhimillisten tavoitteiden saavuttamiseksi on kulttuurinen luomus ja luopuminen siitä on vaikeata. Vaihtoehtoisesti luontoa voidaan tarkastella itseisarvona, jolloin luonto on arvokas itsessään. Olemme kuitenkin luonnon olioita ja elämme luonnosta riippuvaisina eikä meillä tässä mielessä ole mitään muita vaihtoehtoja. Kyse ei lopulta ole siitä, muutammeko ja käytämmekö sitä vai emmekö muuta tai kuluta, vaan siitä, miten ja mitä tarkoitusta varten me sen teemme. (Haila & Levins 1992, 26-28)

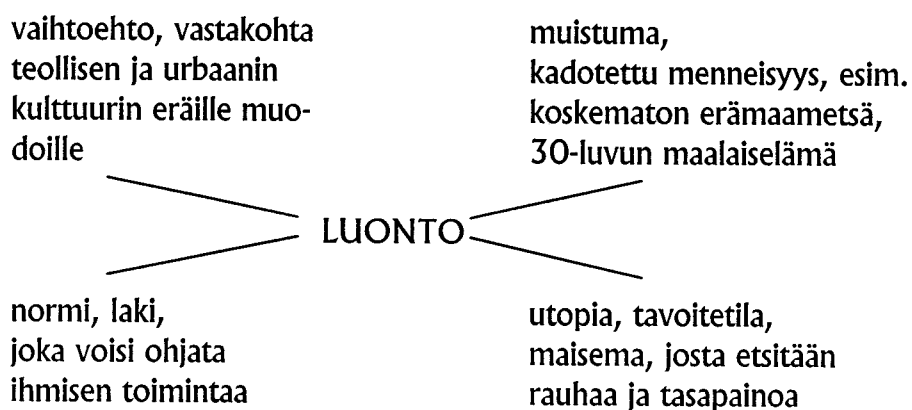
Luonnonympäristön ja kulttuurin välistä vuorovaikutusta voidaan tarkastella myös kulttuuriekologisesta näkökulmasta. Tällöin ekosysteemi sisältää myös kulttuurin. Kulttuurin kehitys on biologisen kehityksen seurausta ja yksi sen taso. Tämän päivän suuret ympäristöongelmat ovat uhkia, joihin ihmisten pitäisi reagoida järkensä ja

ympäristömyönteisten asenteidensa varassa ja joihin ihmiskulttuurien pitäisi reagoida mukauttavasti. Ympäristöongelmissa on lopulta kysymys kulttuurin ja ekosysteemin vuorovaikutuksen ongelmista. (Käpylä 1994a, 138-139, 143) Kulttuuri- luontosuhde vaatii siis arviointia monesta eri näkökulmasta samanaikaisesti.

Ympäristöongelmista on tullut myös osa meidän kulttuuria, koska ongelmat ovat alkaneet elää omaa elämäänsä eräänlaisina sosiaalisina tosiasioina. Joillekin ihmisille ympäristöongelmat ovat etusijalla yhteiskunnallisista ongelmista ja monien mielestä luonnonsuojelu on arvostettavin kaikista sosiaalisista yhteistyömuodoista. (Suhonen 1994, 38, Järvelä & Wilenius 1996,16)

Joskus luonto nähdään ihmisen kunnioitusta ja huolenpitoa vaativana. Kuten luonnonsuojelu, luonnonvarojen hoito tai kestävä kehityksen periaatteet korostavat luonnon merkitystä tärkeänä elinympäristönä. Silti, vaikka luontoon asennoidutaan myönteisesti, on kyseessä rinnakkaiselo, ei ajatus yhtenäisyydestä. (Berleant 1995, 71) Luonnosta huolenpidon joku voi kokea jossain asiassa kirjaimellisesti käyttäen jopa epähyväksyttäviä keinoja. Turkistarhoihin kohdistuneet iskut olkoot tästä esimerkkinä. Ihmiset haluavat puhua luonnon puolesta keinolla millä hyvänsä.

Beckillä (1990) on varsin kriittinen näkemys vallitseviin ympäristöasioihin, näkemys korostaa ihmisen yliotetta luontoon. Hän on sitä mieltä, että alkuperäistä luontoa on vaikea enää löytää. Luonnon hän määrittelee neljästä näkökulmasta (kuvio 1):

Kuvio 1. Beckin luontokäsitys

Beckin mukaan ihmisen ympäristöön liittyvässä toiminnassa olisi oltava selvillä, missä mielessä luonnosta kussakin tilanteessa puhutaan. Toisaalta hän määrittelee luontoa koetun ja tieteellisen luonnon käsittein. Koettua luontoa voi kuvata seuraavin määrein: se on subjektiivinen, konkreettinen ja yksilöllinen. Koettu luonto tarkoittaa arkielämässä koettua tai kulttuurin kautta jäsentyvää luonnon ymmärrystä. Tieteellinen luonto on abstrakti ja universaali, joka on valjastettu eteenpäin kulkevan tuotannon rationalisoinnin ja laajentumisen tarpeisiin. (Beck 1990, 32-33)

Myös Haila (1995, 72-73) pohtii ihmisen ja luonnon välistä yhteyttä. Ilmakehän happi ei ole vain elämän edellytys, koska happi on osa elämää. Väitteessä ”happi on elämän edellytys” tarkastellaan elämän yleisiä ehtoja ikäänkuin ulkopuolelta, yleisesti ja abstraktisti. Ihminen ja luonto ovat toistensa jatkeita, muodostaen jatkumon. Inhimillisen olemassaolon perustana on luonnon kasvuvoima. Inhimillinen kulttuuri ja luonto ovat saman luonnonhistoriallisen prosessin ilmentymiä (Haila 1995,64).

Ekosysteemi luonnonympäristönä on suppea, sillä vaikka kokonaisuus yritetään hahmottaa, tuota kokonaisuutta tarkastellaan tieteellisesti ihmisen ulkopuolelta käsin. Käsitys luonnosta vastaa ympäristön käsitteen laajinta merkitystä. Ympäristö, siinä mielessä kuin Berleant haluaa puhua, on luonto koettuna, luonto havaittuna. Arvojen lailla myös totuus ja myytit ovat ihmisen tekemiä, joten ei ole mitään eroa luonnollisen ja keinotekoisin, minän ja ulkomaailman tai luonnon ja kulttuurin välillä. (Berleant 1995,72)

Tässä työssä luonnolla tarkoitetaan lähinnä kasvillisuuden, eläinten, eliöiden ja elottoman aineksen muodostamaa kokonaisuutta, joka ei ole ihmisen rakentamaa. Luontoa ovat pikemminkin metsät kuin puistot.

2.3. EKOLOGIA

Luontoon liitetään myös ekologian käsite. Haila & Levins (1992) ovat esittäneet ekologialle neljä erilaista merkitystä. Ekologia voi tarkoittaa luonnon kokonaisuutta, tiedettä, ideologiaa tai yhteiskunnallista liikettä. Jos tarkoitetaan luonnon kokonaisuutta, niin ekologia käsitteen ala on kehittynyt ja laajentunut viime vuosina. Lähes samassa merkityksessä käytetään termiä ekosysteemi, joka yhdistää koko maapallon toisistaan riippuvaiset osat monimutkaiseksi, mutta yhtenäiseksi orgaanisen kaltaiseksi järjestelmäksi. Ekologia tieteenalana on myös laajentunut. Ideologiana se kuvastaa ympäristöön liittyvien arvojen mukaista ajattelua tai toimintaa: ajatellaan ekologisesti, toiminta on ekologista.

Ekologisen tiedon lisääntyminen tuo helposti esiin ihmisen luontosuhteeseen liittyvät arvot (Lapintie 1995, 16). Ekosysteemissä tapahtuva muutos panee pohtimaan luonnon merkitystä ja arvoa.

Termiä ekologia käytetään tänä päivänä laajasti normatiivisessa mielessä, ei biologisessa mielessä, vaikka ekologia on alkuaan biologiaan kuuluva tieteenala. Sanan normatiivinen merkitys on tarkoittanut uskoa, että muutos ekosysteemissä on nähty vääränä. Ekologit uskovat luonnon tasapainoon, mutta se on tasapainoa, jossa ihminen uhraa jotakin. Ihminen on vastuullinen kaikissa toiminnoissaan maailmaa kohtaan. (Bramwell 1989, 16)

2.4. RISKIYHTEISKUNTA JA YMPÄRISTÖUHAT

Ympäristöongelmat ja ekologiset ongelmat ovat yhteiskunnallisia ilmiöitä, sillä ihmiset toimivat ympäristökysymysten suhteen tietoisina subjekteina (Jokinen & Järvikoski 1992, 42). Ympäristöongelmat muuttuvat yhä useammin ja yhä useammille koskettavaksi todellisuudeksi. Ympäristöriskit voivat realisoitua monella tavalla. Yllättäen voi paljastua, että saasteet vaarantavat omaa terveyttä, vaikka aistein havaittavassa ympäristössä kaikki näyttäisi pysyneen ennallaan. Tästä esimerkkinä on juomaveden äkillinen pilaantuminen.

Ekologinen ongelma on häiriö, josta ekosysteemi pystyy selviytymään. Ekologinen kriisi on vakavampi häiriö, joka uhkaa ekosysteemin tulevaisuutta. Kun puhutaan ekokatastrofista, tarkoitetaan elämän tuhoutumista ja ympäristön täydellistä pilaantumista. Ympäristökriisi on ekologisista seikoista johtuva yhteiskunnallinen kriisi. Yhteiskunnassa ei välttämättä huomata ekosysteemeissä tapahtuvia suuriakaan muutoksia niiden tapahtumahetkellä. (Jokinen & Järvikoski 1992, 43)

Riskillä tarkoitetaan ei-toivotun, epämiellyttävän tai vahingollisen tapahtuman mahdollisuutta. Ihmisen elämänpiiristä katsottuna riskit voidaan jakaa objektiivisiin ja koettuihin riskeihin, joihin liitetään arvioitu todennäköisyys: tapahtuman mittasuhteet ja merkitys yksilön tai ryhmän toimintaan. Useat ympäristön riskitekijät ovat vaikeasti havaittavia ja hitaasti vaikuttavia. Osa riskeistä on sellaisia, että niitä pyritään ennakolta ehkäisemään, kuten ydinvoimala-onnettomuus. Tällöin ihmisiltä puuttuu omakohtainen kokemus kokonaan tai sitä on niukasti. Riskien ennakointi on tällöin ihmisten mielikuvien ja tiedotusvälineiden välittämän asiantuntijatiedon varassa. (Wallenius 1991, 86)

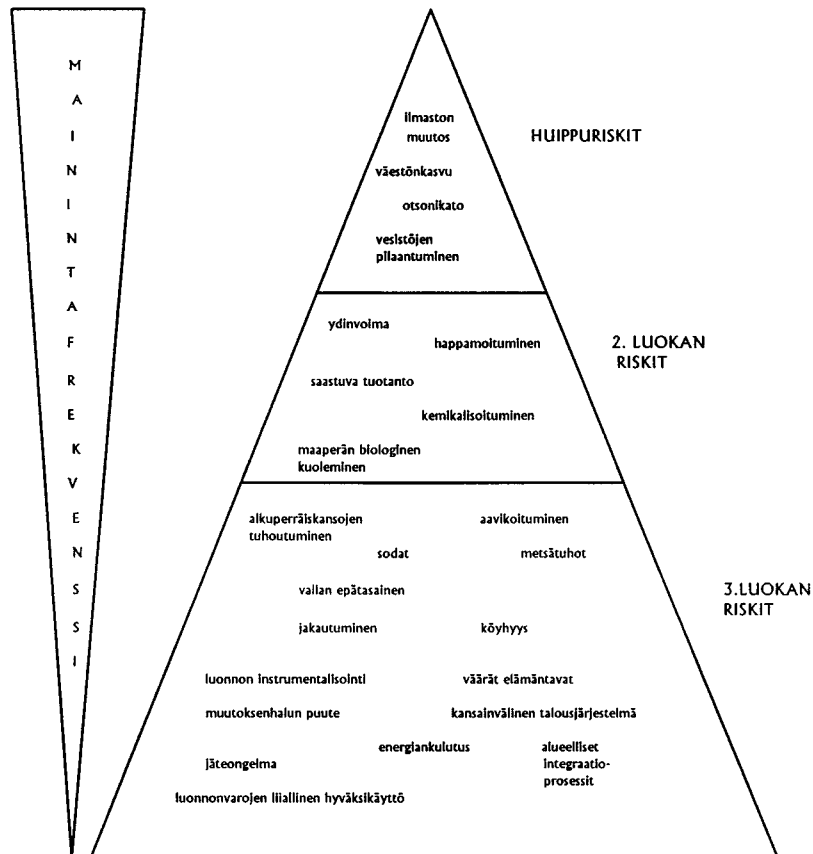
Beck (1990) kehitti riskiyhteiskunnan teorian modernin yhteiskunnan ekologiseksi kritiikiksi. Uhat ovat seurausta teollisuusyhteiskunnan aktiivisesta tiedon käyttämisestä: taloudellisista ja teknologisista päätöksistä. Yhteiskuntaa hallitsevat suuret riskit, esim. ydinteknologian, kemian teollisuuden ja geeniteknologian tuottamat suuret vaarat. Nämä riskit eivät ole vapaaehtoisia eikä yksilön hallittavissa tai vältettävissä, vaan koskettavat laajoja yhteisöjä. Riski hahmotetaan monin eri tavoin riippuen siitä, onko se tuttu vai outo, otetaanko se vapaaehtoisesti vai onko yksilö itse joutunut riskin kohteeksi. Riski koetaan sitä suuremmaksi, mitä vastenmielisemmältä se tuntuu. Riski tarkoittaa haitallisen, vahinkoa aiheuttavan tapahtuman muodostaman vaaran suuruutta (Molarius 1995, 11).

Ympäristöuhka käsittää ihmisen terveyteen, elinympäristöön ja muihin eliöihin kohdistuvan riskin. Usein riski mielletään vasta, kun sen seurauksista on suoranaista haittaa ihmisen terveydelle. Tällöin puhutaan terveysriskeistä. (Molarius 1995, 14) Ympäristössä ilmenevät terveysriskit voidaan määritellä sellaisiksi, että mahdollinen sairastuminen tai altistuminen ei riipu yksilön vapaasta tahdosta. Tällöin rajataan elämäntapariskit pois ympäristöriskeistä. Terveyteen vaikuttavien ympäristöriskien vahingollisena tekijänä on ihmisen aiheuttama saastuminen. Näitä ovat mm. elintarvikkeiden torjunta-ainejäämät, radioaktiivinen laskeuma, passiivinen tupakointi ja otsonikerroksen ohentumisen seurauksena lisääntynyt UV-B-säteily. Nämä riskit eivät aiheuta yksittäisiä kuolemantapauksia, vaan saastuttavat pahimmillaan laajoja alueita ja suuria väestökeskittymiä. Ne voivat heikentää merkittävästi tulevien sukupolvien elinmahdollisuuksia. (Wahlström 1994, 92-94)

Ihmiset kokevat ympäristöstä johtuvat terveydelliset riskit varsin subjektiivisesti. Ruon mukana saatavat raskasmetallit ja erilaisista torjunta-aineista ja kasvinsuojeluaineista johtuvat myrkkyyjäämät eivät läheskään aina huolestuta. Liikenteen jatkuva kasvaminen hyväksytään, vaikka liikennepäästöistä puhutaan paljon. Alailmakehän otsonipitoisuudet eivät lähitulevaisuudessa käänny Suomessa laskuun ja otsonista saattaa kehittyä kaikkein vaikeimmin ratkaistava ilmansaasteongelma. (Wahlström & Hallanaro & Manninen 1996, 35)

Riskien synty perustuu hyötyajatteluun, ja niille on ominaista ajallinen, paikallinen ja sosiaalinen rajoittamattomuus (Jokinen & Järvelä & Rannikko 1995, 45). Vakavat ympäristöongelmat tunkeutuvat ihmisen tietoisuuteen ja tästä seuraa erilaisia inhimillisiä reaktioita: pelkoa ja epävarmuutta. Saasteiden ja kemikalisoitumisen ihmisille ja luonnolle tuottamat terveysriskit tunnetaan vain osittain.

Suomalaisten ympäristövaikuttajien käsityksiä tämän päivän merkittävimmistä ympäristöriskeistä on pohdittu Järvelän ja Wileniuksen tutkimuksessa (1996). Riskit on jaettu annettujen mainintojen lukumäärän perusteella kolmeen ryhmään: huippuriskit, 2. ja 3. luokan riskit (kuvio 2).

Kuvio 2. Globaalit ympäristöriskit (Järvelä & Wilenius 1996, 49)

Gloaalien ympäristöuhkien rinnalla vaikuttavat paikalliset ympäristöriskit usein samanaikaisesti. Paikallisia ympäristöriskejä ovat esim. liikennepäästöt, melu, vaarallisten aineiden vuodot ja pohjavesien saastuminen.

Myös "ekologinen kriisi" käsitettä käytetään yhteyksissä, jolloin ympäristöriskit alkavat tai ovat jo todentuneet. Ekologinen kriisi merkitsee pohjimmiltaan sitä, että se kokoaa erilliset ympäristöongelmat kokonaisuudeksi ja antaa niille korostuneemman kulttuurisen merkityksen (Massa 1994, 71). Globaalin ekologisen kriisin yhteiskuntaa kutsutaan riskiyhteiskunnaksi.

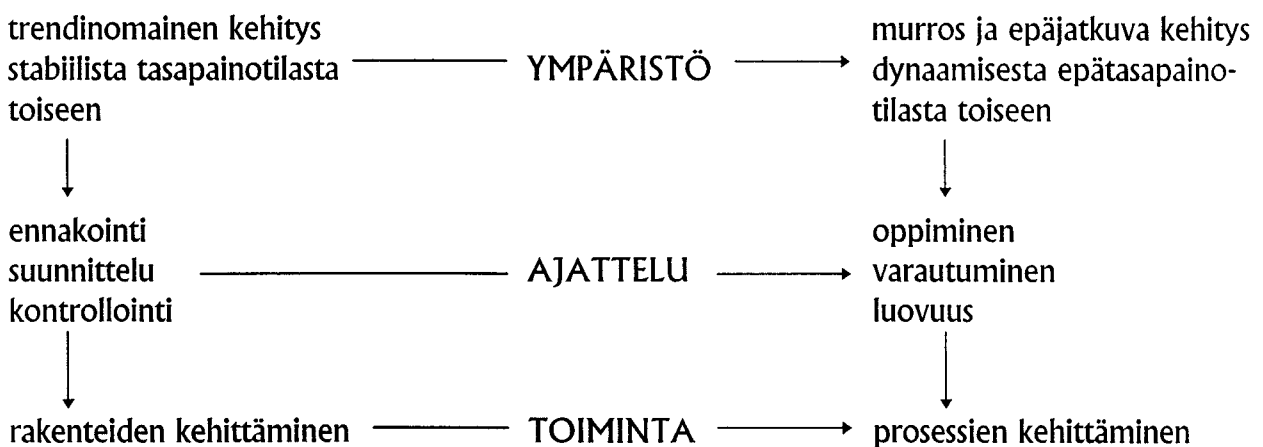
Nykyinen terveydenhuoltojärjestelmä ei ole voinut ennakoida ympäristöriskejä ja on valmistautumaton tällaisiin, jopa massiivisiin riskeihin ja kriisitilanteisiin. Järjestelmä toimii tämänhetkisten tarpeiden pohjalta eikä tulevaisuuteen pystytä helposti varautumaan.

Koska ympäristöriskit ovat kulttuurinen ja yhteiskunnallinen, terveydellinen ja poliittinen kysymys, on tärkeätä, että kaikki yhteiskunnan jäsenet saavat riittävästi totuudenmukaista tietoa, voivat käyttää sananvapauttaan ja osallistua päätöksentekoon. Ympäristöuhkia ja kriisejä on ehkäistävä eikä ainoastaan pohdittava, kuinka niiden seurauksista voitaisiin selvitä. (Sachs 1996, 169)

2.5. TULEVAISUUDEN YMPÄRISTÖ RAKENTUU MENNEISYYDEN VARAAN

Tulevaisuuden näkymistä esitetään monenlaisia visioita, utopioita ja skenaarioita. Useat tulevaisuudentutkijat (esim. Peltonen 1993, 209) uskovat, että muutoksen vauhti tulee olemaan rajua. Muutoksia on sekä ihmisten elinolosuhteissa että myös arvojärjestelmissä. Yhteiskuntaelämä monimutkaistuu sekä yhteisöjen että koko maailman tasolla, jonka ansiosta asioiden ja elämisen hallinta käy vaikeammaksi ja elämän epävarmuus lisääntyy. Erityisesti ekokatastrofien ja kriisien uhka lisäävät epävarmuutta. Myös informaation määrä lisääntyy ja viestintäkeinot vanhenevat nopeasti ja uusiutuvat. Jos haluaa jättää viestin seuraavan vuosituhannen päähän, on varmintä piirtää se kallioon (Wahlström & Hallanaro & Manninen 1996, 19).

Ruokanen ja Nurmio (1995) näkevät muutoksen seuraavasti:

Kuvio 3. Tulevaisuutta on vaikea ennustaa, mutta siihen voi varautua (Ruokanen & Nurmio 1995, 45 mukaan)

Ympäristömuutoksiin voi varautua uudistamalla ajattelua ja asianmukaisella toiminnalla. Ihminen ei voi vain tyytyä ennustamaan nykyisen kehityskulun seurauksia ja etsimään keinoja niihin sopeutumiseksi. Pikemminkin hänen pitää realistisesti hahmotella, millaista tulevaisuutta hän lajilleen ja maapallolle toivoo ja sitten etsiä keinoja tämän tavoitteen toteuttamiseksi. Ei ole mitään syytä alistua teknologian jalkoihin. Ihmisellä on tulevaisuutta vain, mikäli hän suorittaa tekniikan suhteen tietoisia ja perusteltuja valintoja. Se edellyttää elämää edistävien arvopäämäärien tavoittelua. (Niiniluoto 1994, 29-30)

Ympäri maailmaa nousee yhä enemmän paineita ympäristöoikeuksien puolesta. Kansalaisyhteiskunnan sekä poliittisten ja sosiaalisten oikeuksien rinnalle halutaan ympäristöllisiä oikeuksia. Oikeus puhtaaseen ilmaan, ruokaan, oikeus ympäristöön (rights to environment) ja oikeus huolenpitoon ympäristöstä (rights of environment) ovat tulevaisuuden vaateita jo tämän päivän ihmisille. (Waks 1996, 133-143)

Arvomaailma vuonna 2020 ei ole yhtenäinen, enemmänkin se on pirstaleinen. Etusijalla ovat vitaaliset, eettiset, esteettiset, tiedolliset, sosiaaliset sekä ekologiset arvot. Ihmisen ekologinen kiinnostus ylittää paikalliset rajat ja muodostuu maailmanlaajuiseksi. (Peltonen 1993, 225-226) Laajennus on pinta-alallinen, lajillinen ja ajallinen: ihminen on vastuussa maapallon sekä sen eliöiden olemassaolon mahdollisuuksista myös pitkälle tulevaisuuteen (Vilkkä 1994, 25).

Ymmärrys siitä, että tämän hetken päätöksillä rakennetaan tulevaisuutta, johtaa tulevaisuusoptimismiin. Toivottomuus puolestaan johtaa passiivisuuteen eikä edistä ympäristön kehittymistä ainakaan parempaan. Mikäli toimitaan tarkoituksenmukaisesti tänään, voidaan vaikuttaa siihen, että tulevaisuudesta tulee sellainen, miksi se haluttaisiin. (Pitkänen 1994, 54)

Tulevaisuus ei ole helposti ennustettavissa. Se määräytyy ihmisten tekojen, aikomusten ja tavoitteiden mukaan ja sen yhdensuuntaisen tahdon voimakkuuden perusteella, jolla ihmisryhmät haluavat vaikuttaa tulevaisuuteen. (Meadows & Meadows & Randers 1993, 8)

3. IHMISEN LUONTOSUHDE

Luonnon arvottamisen tiedollis-kulttuurinen perusta vaihtelee eri ihmisten välillä. Luonnon arvottamisen näkökulmina voidaan erottaa ekologinen, taloudellinen, kulttuurinen, eettinen ja esteettinen. Arvojen pohjalta ihminen muodostaa itselleen erilaisia maailman näkemisen tapoja, jotka ohjaavat suhtautumista luontoon, eläimiin, muihin ihmisiin ja ympäristöön yleensä. Ihmisen suhde luontoon, josta jotkut tutkijat (Pietarinen 1987, 42, Vilkkä 1993b, 112) käyttävät nimitystä luontoasenne, luontoa koskeva perusasenne, keskittyy kysymyksiin ihmisen asemasta luonnossa sekä hänen oikeuksistaan luontoon nähden. Ihmisen luontosuhde voi olla: - tekniikkakeskeinen (teknosentrinen),
 - ihmiskeskeinen (antroposentrinen),
 - luontokeskeinen (naturosentrinen)
 (biosentrinen = elämäkeskeinen)
 (ekosentrinen korostaa luonnon eheyttä ja monimuotoisuutta).

Tekniikkakeskeiseen näkemykseen perustuu teollisen yhteiskunnan synty. Luonto nähdään objektiivisena, määrällisenä, välineellisenä ja kertakäyttöisenä raaka-aineena. Ihmisen ja luonnon välillä hallitsevat teknologiset keksinnöt. Tekniikkakeskeinen tieteellinen ja taloudellinen kehitys on tuonut mukanaan runsaasti ongelmia: saastumisen, nälänhädän, luonnonvarojen loppumisen, alkuperäisluonnon häviämisen. Tekniikka on ihmisen kykyjen laajennus, mutta se myös hallitsee ihmistä. Se muuttaa ihmisen luontosuhdetta ja myös ihmisen suhdetta itseensä. Tekniikan ansiosta ei vain luonto, vaan myös ihminen on joutunut välineen asemaan. (Ilmonen 1991, 36)

Ihmiskeskeinen luontosuhde lähtee romantiikan ajattelusta ja siinä keskeisenä ajatuksena on käyttää luontoa välineenä ihmisten hyvinvoinnin saavuttamiseksi. Luonnolla on itseisarvoa sikäli, että ihminen voi nauttia luonnon puhtaudesta ja kauneudesta.

Luontokeskeisyys sisältää alkuperäisen luonnon suojelun arvona sinänsä. Ihmisellä on eettinen vastuu elollista ja ei-elollista luontoa kohtaan. (von Bonsdorff 1993,10, Viikka 1994, 21-22)

Amerikkalainen ekologi Aldo Leopold kehitti 1949 ns. maaetiikan. Hän uskoi, että ihmisillä on velvollisuuksia ja tehtäviä muuta luomakuntaa kohtaan. Jokainen meistä on paikallisen bioottisen yhteisön jäsen ja siten velvollinen kunnioittamaan muita yhteisön jäseniä. Hän väitti, että ihmisen toiminta on silloin oikeutettua, jos sen tarkoitus on edistää bioottisen yhteisön riippumattomuutta, tasapainoa ja kauneutta. Se on väärää, jos se tuottaa jotain muuta. Ekosentrismi on kehittynyt tämän klassisen etiikan pohjalta. (Callicott 1994, 31)

Ekosentrismen lähtökohta on ajatuksessa, että ihminen on osa luontoa: kaikki organismit ovat keskenään yhteydessä. Ekosentrismi voidaan nähdä keinona löytää elämään aitoutta, eheyttä, kokonaista maailmassa olemista. Elämälle saadaan merkitys luonnosta ja luontoa huomioivasta elämäntavasta. Ekosentrismissä suhtaudutaan kriittisesti teknis-tieteelliseen rationaalisuuteen ja sen mahdollisuuksiin. Sellainen elämäntapa, joka johtaa luonnon tuhoutumiseen, johtaa lopulta myös ihmisen itsensä tuhoon. On välttämätöntä ihmisen ja luonnon välisen suhteen uudelleenmäärittely. (Saaristo 1994, 206-207)

Pietarinen erottaa neljä luontoasennetta: humanismi, utilismi, mystismi ja naturismi. Humanismissa luonto nähdään sivistyspyrkimyksen mukaisesti erilaisina mahdollisuuksina edistää ihmisen henkistä kehitystä, eräänlaisena sivistyksen raaka-aineena. (Pietarinen 1987, 49, vrt. myös Ferry 1992, 20-24) Luontoa muuttamalla ihminen saa sen itselleen käyttökelpoisemmaksi. Tavoitteena on luonnonkin täydellistäminen. (Markkula 1995,19)

Utilismissa luonto käsitetään järjestelmäksi, jossa on suuri ja arvokas energia- ja raaka-ainevarasto. Luonto tarjoaa resurssit tieteeseen ja tekniikkaan perustuvalla jatkuvalla kehitykselle. Utilisti myöntää, että uudistuksilla voi olla haitallisia sivuvaikutuksia, mutta ne on mahdollista poistaa uudella paremmalla tekniikalla. (Pietarinen 1987, 50, Markkula 1995, 19)

Mystismin edustajat ajattelevat luonnon olemukseltaan henkiseksi ja jumalalliseksi. Luonto edustaa pyhyyttä, jota ihmisen tulee säilyttää koskemattomana ja alkuperäisenä. Tavoiteltavaa on luonnon ja ihmisen ykseyden kokemus. Mystisen ajattelutavan omaksunut ei hyväksy tieteen tuloksia ja suorastaan vihaa tekniikkaa. (Pietarinen 1987, 51, Markkula 1995, 20)

Naturismi kunnioittaa luontoa itseisarvona ja asettaa ihmisen toiminnalle ankarat vaatimukset. Luonto ymmärretään omien lakiensa mukaan toimivaksi ekologiseksi järjestelmäksi, jonka yksi osa on ihminen. Naturismi takaa tehokkaimmin perinteisen luonnon säilymisen. Sen mukainen eläminen saattaa taata myös ihmisen eloonjäämisen. (Pietarinen 1987, 55)

Ihmisen ja luonnon suhde voi ilmetä yksipuolisena tai vastavuoroisena. Yksipuolinen luontosuhde on sellainen, jossa ihminen saa jotakin itselleen luonnosta. Luonto toimii voimanlähteenä ja paineiden purkamistienä, jotka toteutuvat luonnossa liikkumisessa tai yksinolossa. Monille suomalaisille vapaa-aika mökillä tai retkellä on yhä edelleen osatuin tapa rentoutua ja päästä irti työkeskeisen ja teknisesti rationalisoidun arkielämän pyörteistä. Luonto otetaan jopa omaan hallintaan: muokataan, jalostetaan, eristetään, puhdistetaan, vaikutetaan. Myös eläinten kanssa puuhailu ja niiden kanssa eläminen antaa ihmiselle hyvää oloa. (Åstedt-Kurki, 1992, 63)

Vastavuoroinen ihmisen ja luonnon suhde tarkoittaa sitä, että molemmat tukevat toisiaan. Myös ihminen huolehtii luonnon säilymisestä ja hyvinvoinnista. Ihmisen ja luonnon suhteen kokeminen hyvän elämän arvona saattaa liittyä kysymykseen omasta turvattomuudesta ja epävarmuudesta. Luonnonsuojelulla pyritään pitämään luonto puhtaana, jolloin se voi toimia voimanlähteenä ihmiselle. Pilattu luonto tuskin antaa tyydytystä. (Åstedt-Kurki, 1992, 64)

Humanismi ja utilismi ovat ihmiskeskeisiä, antroposentrisiä. Näissä näkemyksissä luonto on alisteinen tai luontoa on hallittava, jotta ihmisen tarpeet ja ihmisyyys voivat toteutua. Naturismi ja mystismi ovat luontokeskeisiä, biosentrisiä, missä luonto on ensisijainen ja ihminen vain yksi osa luontoa.

Äärimmillään biosentriset näkemykset kuuluvat syväekologiaan (deep ecology) ja toisaalta pintaekologia (shallow ecology), jota myös environmentalistiseksi tietoisuudeksi on nimitetty, nojaa vanhaan ihmiskeskeisyyteen (Ferry 1992, 23).

Sekä luontokeskeisesti että ihmiskeskeisesti ajattelevat ihmiset ilmaisevat tukensa ympäristöä kohtaan, mutta erilaisin motiivein. Ne ihmiset, jotka näkevät luonnolla olevan itseisarvoa, toimivat "esiympäristöllisten" (proenvironmental) asenteidensa varassa ja päätyvät ympäristöä suojelemaan käyttäytymiseen ja osallistuvat usein ympäristöjärjestöjen toimintaan. Antroposentrisesti suuntautuneet osoittavat enemmän välinpitämättömyyttä ympäristöä kohtaan ja vähemmän ympäristöä suojelevaa käyttäytymistä. Ihmisten toiminnan ymmärtämisen kannalta ovat tärkeitä motiivit ja asenteet, jotka muodostavat perustan ympäristösuhteelle ja ohjaavat yksilön toimintaa. (Thompson & Barton 1994, 156)

4. YMPÄRISTÖTIETOISUUDEN MUODOSTUMINEN

4.1. TIETOISUUS

Tietoisuus on laadutonta, koska se itse on laatua, psyykkisten ilmiöiden ja prosessien ominaisuus. Tietoisuus on jotakin, joka vähenee tai lisääntyy. Se häipyy osittain unessa ja täysin tiedottomuuden tilassa. (Leontjev 1977, 34) Kognitiotiede on kiinnostunut ihmisen tietoisuuden ja tietoon liittyvien toimintojen tutkimisesta. Tälle tieteelle on keskeistä oletus tietoisuuden riippuvuudesta aivoista, aivoissa tapahtuu paljon asioita, joista emme tule tietoisiksi. Mutta jokainen tietoisuuden ilmiö heijastaa jotakin aivojen tapahtumaa tai tilaa. Tietoisuus voisi olla kehossa vallitseva kokonaistila. Tietoisuus on aivojen toimintaa tai ominaisuus. (Hautamäki 1994, 136-137)

Vygotskin mukaan tietoisuus on todellisuuden heijastumaa subjektissa, hänen toimintansa ja hänen minänsä heijastumaa (Leontjev 1977, 88). Tietoisuus sisältää yhteistä tietoa. Yksilöllinen tietoisuus on mahdollista vain, jos on olemassa yhteiskunnallinen tajunta ja kieli, joka on sen reaalin alusta. Yhteiskunnallisissa olosuhteissa, jotka mahdollistavat ihmisen kaikinpuolisen kehityksen, ei ihmisen henkistä toimintaa, hänen ajatteluaan voida erottaa käytännöllisestä toiminnasta. (Leontjev 1977, 89-91)

Tietoisuuden ja toiminnan välillä on kolme periaatetta: 1) tietoisuus voidaan ymmärtää ainoastaan, jos sitä tarkastellaan toiminnan kehityksen ja toiminnan tulosten perusteella. 2) Tietoisuus määräytyy ihmisen yhteiskunnallisen olemisen, hänen elämäntapansa mukaan ja se myös muuttuu elämäntavan muuttuessa. 3) Tietoisuus ja toiminta eivät ole vastakkaisia eivätkä samoja, vaan ne muodostavat elämänprosesseissa kehittyvän ykseyden. (Leontjev 1977, 9)

Ajattelun avulla muodostamme käsityksiä ja uskomuksia. Ihminen itse, ajattelevana olentona, liittää käsitteet ilmiöön. Ilmiötä selittävä eli käsitteellinen toiminta tapahtuu vain yksilön omalla myötävaikutuksella. Maailma täydellistyy yksilön omana luomuksena, tietoisuus maailmasta lisääntyy. (Vapaavuori 1992, 85)

Turusen (1991, 183) mukaan tietoisuus on ajatuksia, jotka on muodostettu asettumalla tarkastelemaan jotakin todellisuuden ilmiötä. Tiedostaminen on tapahtuma, missä ihminen tahtovana olentona pyrkii ja onnistuu muodostamaan ajatuksia jostakin ilmiöstä. Tietoisuus on siten tahdottua ajattelua. Tietoisuus on niiden ajatusten koostuma, joilla yksilö pyrkii käsittämään maailmaa.

4.2. YMPÄRISTÖTIETOISUUS

Moderni ympäristötietoisuus on syntynyt 1960- ja 1970- lukujen vaihteessa. Uudelle ympäristötietoisuudelle on ominaista kaksi piirrettä, jotka puuttuivat perinteisestä ympäristöajattelusta. Aiemmin on korostettu etupäässä alkuperäisen luonnon suojelua, mutta sitten alettiin kiinnittää huomiota erityisesti ihmisen elinympäristön ongelmiin, luonnon tuottokyvyn ylläpitämiseen ja luonnonvarojen riittävyuteen. Lisäksi ympäristökysymyksiä alettiin liittää yhteiskunnallisiin yhteyksiin. Ympäristöongelmia koskeva tietoisuus on

laajentunut, kun ongelmien maailmanlaajuinen luonne on tullut ilmeiseksi. (Haila & Levins 1992, 13)

Kuitenkaan ei vielä voi sanoa, että Suomessa asuisi ympäristötietoinen väestö.

Ympäristötietoisuus on eräänlainen sosiaalinen normi, joka heijastaa tarjolla olevaa ristiriitaista ja jäsentymätöntä ympäristöinformaatiota. Eritasoiset ongelmat sekoittuvat toisiinsa ja kokonaiskuva on hahmoton. Epäjohdonmukaiset ajattelu- ja toimintamallit ovat yleisiä.

Ympäristötietoisuutta leimaa myös kaikissa yhteiskuntaryhmissä ristiriitaisuus ja jäsentymättömyys. Ympäristötietoisuus ei merkitse samaa kuin ympäristömyönteisyys.

(Ruokoranta 1995,3) Ympäristötietoisuutta ovat lisänneet ristiriitatilanteet, joissa taloudelliset intressit ja ympäristön tilaan liittyvät tavoitteet ovat törmänneet toisiinsa (Jokinen & Järvikoski & Rannikko 1995, 67).

Wahlström puhuu ympäristövastuun käsitteestä, jonka hän määrittelee tiedolliseksi, eettiseksi ja toiminnalliseksi kokonaisuudeksi. Ympäristövastuun kehittäminen tähtää sellaisten valmiuksien saavuttamiseen, jolloin yksilö ei vain ajattele, vaan myös toimii elämää suojelevien arvojen ja asenteiden perustalta. Yksilöllä on toisaalta herkkyyys havaita ympäristön säilyttämiseen liittyviä asioita arkielämän ja työhön liittyvän toiminnan piirissä ja toisaalta tietoisuus siitä, että voi itse vaikuttaa omalla toiminnallaan ympäristöongelmien estämiseksi ja ratkaisemiseksi.

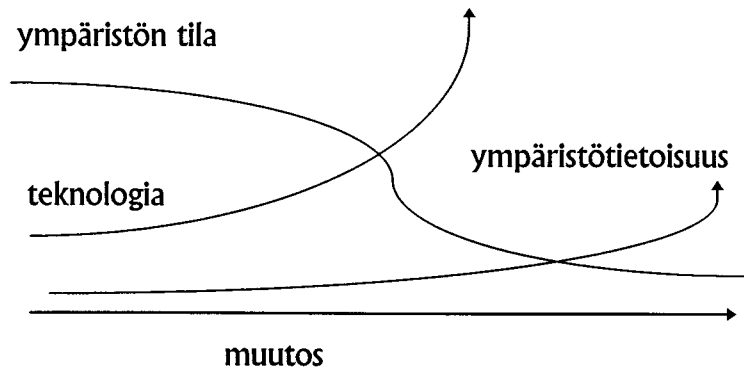
Ympäristövastuuseen kuuluu lisäksi aikaperspektiivin muodostuminen sukupolvien yli ja sitä kautta näkemys tulevaisuuteen. (Wahlström 1992, 155-156)

Hungerford ja Volkin (1990, 8-9) mukaan vastuullinen ihminen on tietoinen ympäristöstä ja siihen liittyvistä ihmisen aiheuttamista ongelmista ja tuntee tarvetta osallistua ympäristön tilan parantamiseen tai korjaamiseen ja ympäristönsuojeluun. Hän kykenee tunnistamaan ympäristöongelmat ja tietää, miten niihin voi vaikuttaa parhaiten osallistumalla itse aktiivisesti niiden ratkaisemiseen.

Heiskala esittää viisi syvyysastetta tai sitoutumisen tasoa suhtautumisessa ympäristöuhkien torjumiseen:

- 1) vastustus
- 2) välinpitämättömyys
- 3) sanallinen hyväksyntä
- 4) ekologinen suursiivous
- 5) ekologinen rakennemuutos.

Kansalaisten käyttäytymisen suhteen Suomessa ollaan pääasiassa kolmannella eli sanallisen hyväksynnän tasolla. Luontoystävällisille arvoille annetaan täysi hyväksyntä, mutta vastaaja ei itse ole valmis tinkimään omista intresseistään arvostusten toteuttamiseksi. Kansalaisten keskuudessa ei siten esiinny kovin voimakkaasti yleistynyttä ympäristötietoisuutta. (Heiskala 1993, 108) Hidasta ympäristötietoisuuden kasvua verrataan ympäristön tilan heikentymiseen kuviossa 4.

Kuvio 4. Ympäristötietoisuus kasvaa hitaasti

Kun ympäristön tila heikkenee ja teknologia kehittyy edelleen voimakkaasti, tarvittaisiin ihmisten ympäristötietoisuuden nopeaa lisääntymistä. Mutta onko ihminen liian hidas sopeutuja? Vaikka viime vuosina Suomessakin on ilmennyt kasvava määrä huolestuneita puheenvuoroja, tietoisuuden jonkinasteista nousua, sosiaalista ja poliittista liikehdintää, silti kulttuurimme tuhoaa luonnonehtoja laajassa mitassa.

Ympäristötietoisuutta määritellään myös Kansallisessa ympäristökasvatusstrategiassa (1992) kestävän kehityksen periaatteisiin pohjautuvaksi tahdoksi ja kyvyksi elää ja toimia kotona, työssä, vapaa-aikana ja yhteiskunnan eri toiminnoissa.

Ympäristötietoisuutta on laajennettava ja yhä lisääntyvää ympäristötietoa on jalostettava, tulkittava ja sisäistettävä, jotta se vaikuttaisi käyttäytymiseen. Pelkkä tieto ei kuitenkaan riitä muuttamaan käyttäytymistä, vaan tarvitaan lisäksi arvojen ja asenteiden muutoksia. Useimmat arvot vaikuttavat eri tilanteissa tehtäviin valintoihin. Ympäristötietoisuuden lisääntymisen on ilmentävä toimintana. Tiedon määrän ja ympäristötietoisuuden sekä toisaalta ympäristötietoisuuden ja käytännön toiminnan välillä on kuilu, jonka kaventamiseen voidaan käyttää tiedollista ohjausta ja riittävien edellytysten luomista käytännön toiminnalle ja vaikuttamisella. Ympäristömyönteiset asenteet ja halu omaehtoiseen toimintaan ympäristön hyväksi ovat voimavara, johon on kiinnitetty liian vähän huomiota. (Nyroos & Salonen 1995, 114)

4.3. YMPÄRISTÖTIETOISUUDEN OSAT

4.3.1. TIETO YMPÄRISTÖKYSYMYKSISTÄ

Habermas erottaa teknisen, praktisen ja emansipatorisen tiedonintressin. Tekninen tiedonintressi etsii tietoa luonnon ja ympäristön ilmiöiden selittämiseen ja hallitsemiseen. Pyrkimyksenä on todellisuuden manipulointi ja kontrollointi. Tiedolle on ominaista voimakas tosiasioiden ulkoistaminen. Informaation tuottaminen on keskeistä teknisessä tiedonintressissä. Praktinen tieto pyrkii ymmärtämään ihmistä hänen ympäristössään. Ihmisen toiminnot pohjautuvat tietoisuuteen ja toiminnan selittäminen on ymmärryksen luomista.

Emansipatorinen tiedonintressi sisältää yhteiskunnallisten tapahtumien myötä syntyvän uuden ympäristötietoisuuden. Pyrkimyksenä on muuttaa todellisuutta lisäämällä luovuutta ja vapautumalla ennakkoluuloista. (Niiniluoto 1984, 72-74, Turunen 1978, 62-64)

Kehittyvälle tiedonkäsitykselle ominaisia piirteitä ovat mm. dynaamisuus, aktiivisuus, kriittisyys ja kokonaisuusien oppiminen (Niemi 1990, 373). Dynaamisuus ympäristöasioiden oppimisessa tarkoittaa muutosten oppimista ja keinoja niiden hallintaan sekä olemassaolevan tiedon soveltamista käytäntöön. Aktiivisuus tarkoittaa yksilön oman ympäristökäsityksen muokkaamista, uuden tiedon hankkimista, ajattelun ja luovuuden aktivointia. Kriittisyys liittyy tiedonkäsittelyyn. Ympäristötietoa tuotetaan eri tieteenaloilla, yhteiskunnallisessa päätöksenteossa ja tiedotusvälineissä. Kriittisyys merkitsee epäilevää suhtautumista ilman perusteita esitettyyn tietoon ja myös kriittistä suhtautumista eri tietolähteisiin. Kokonaisuusien oppiminen ympäristöasioissa on ongelmallista, ympäristöä koskeva tieto kun on varsin pirstaleista, vaikka sitä on runsaasti saatavilla.

4.3.2. TUNTEIDEN MERKITYS

Tieto suodattuu tietoisuuteen kulttuuristen merkitysjärjestelmien, esim. kielen, ympäristöön liittyvien intressien ja kokemusmaailman kautta. Tiedon suodattamisessa ja omaksumistapahtumassa ihminen on läsnä myös tunteidensa avulla. Ympäristön kokemiseen liittyvät voimakkaat tunteet tiedostetaan hyvin usein luonnossa. Luonnon kauneus, hiljaisuus, valot ja varjot, värikylläisyys, salaperäisyys ja rytmi ovat vain muutamia ominaisuuksia, jotka kiehtovat ihmismieltä ja joista ihminen imee itseensä uutta elinvoimaa.

Luonnon aistimisen ja kokemisen merkitys on siinä, että ihminen ei suhtaudu luontoon pelkästään järjen avulla ja tiedon varassa, vaan myös tunteella. Näin ylitetään tavallaan vanha kartesiolainen ajatusmalli olemisesta itselleen pelkästään ajattelevana ja harkitsevana olentona. Ihminen on kyllä ajatteleva ja harkitseva, mutta myös kokeva ja tunteva. (Lyytinen 1993, 6)

Ihmisen kasvu ja kasvatus ei voi perustua yksipuolisesti järjen kehittämiseen, vaan sen on kuljettava myös hänen aistiensa kautta. Esteettisen elämysmaailman tarjoaminen ja saatavuus on keino ihmisen kokonaisuuden ja eheyden toteutumiseksi. Estetiikkaa on korostettu jo saksalaisessa romantiikan filosofiassa, koska se liittyy ihmisen aisteihin ja aistimisen kautta syntyy yhteys takaisin luontoon. (Laine & Kuhmonen 1995, 108) Tunteiden kokemisen herkkyyttä voidaan lisätä estetiikan keinoin. Tunteet ja esteettiset elämykset ovat hyvin lähellä toisiaan.

Tunteet ovat merkittävä tekijä myös ihmisen eettisyyden kehittämisessä. Yhteiskunnassa tunteiden herkkyyssaste on suurinta tavallisilla ihmisillä, jotka vailla suuria valtapyyteitä elävät todellisuudelle avoimina. Jokainen päätöksentekijä, joka sanoo tekevänsä päätöksiä asiapohjalta, tekee luultavasti huonoja, yksipuolisesti perusteltuja ja lyhytnäköisiä ratkaisuja. Vaikeissa päätöksissä tulisi päinvastoin huomioida myös kaikenlaiset sensitiivisetkin perustelut. Herkkyyys erilaisille asioille voi johtaa oikeudenmukaiseen ratkaisuun. (Venkula & Rautevaara 1992, 3-4)

Kulttuuria ovat muodostamassa hyvin merkittävästi ihmisten henkilökohtaiset luontokokemukset. Kirjallisuudessa, maalaustaiteessa, elokuvassa, musiikissa jne. ihminen ilmaisee voimakkaita tunteita, jotka ovat heijastumaa koetusta ympäristöstä. Nämä tunteet liittävät häntä takaisin luontoon, muistoihin, hyvään olon kokemuksiin ja menneisyyteen. Näitten tunteiden avulla, kokemisen kautta ihminen rakentaa elämäänsä eteenpäin. Ne auttavat häntä säilyttämään ja rakentamaan edelleen tunnesuhteita elämismaailmassa.

Voimakas yhteiskunnallinen kehitys, kilpailu, tiede ja tekniikka sekä politiikka ovat omiaan vähentämään tunteiden merkitystä arkipäivän elämässä, josta selvitäkseen paetaan maalle ja luontoon. Tiede ja tekniikka ovat vapauttaneet nykyihmiset luonnonpakosta ja luonnonpelosta. Nyt luontoa hallitsee voimakkaana tiede, eivät mielikuvitukselliset hahmot. Samalla luontoa menetetään, menetetään naiivina, jopa arkikokemukseen kuuluvana kokemuksena. Yötaivaalla kumottava kuu ei enää ole arvoituksellinen olio, vaan pelkkä ainekasauma. Näin luonnosta rajataan pois laaja tunteiden rekisteri ja ihminen menettää vääjäämättä jotakin. Kuitenkin hän yrittää jotenkin korvata menetystä, silloin turvaututaan luonnon tarjoamiin mahdollisuuksiin ja etsitään kokemuksia luonnon ja muun elämysympäristön kautta. (Sironen 1994, 58)

Tuskin on muuta tietä uuden luontosuhteen muodostamiseksi kuin se, että unohtaa määritelmät ja käsitteiden sisällöt ja antaa elämässään enemmän aikaa luonnon kokemiselle ja koetun ajattelulle. Tämä voi olla ihmisen evoluutionkin kannalta viisasta.

4.3.3. ARVOT JA NORMIT

Erilaisille kohteille voidaan antaa arvoa niiden ominaisuuksien perusteella. Esim. ympäristön arvottaminen tapahtuu niin, että ympäristöllä katsotaan tai havaitaan olevan tiettyjä ominaisuuksia, kuten terveellisyys ja turvallisuus, ja näihin ominaisuuksiin liitetään arvo, joista konstruoidaan ympäristön arvo. On tapana ajatella, että yksityinen ihminen voi asettaa arvoja, esittää arvoasetelmia ja arvostaa vaikkapa ympäristöä, mutta tapana ei ole, että yksityinen ihminen voisi asettaa ympäristöä koskevia normeja. Ne laaditaan yhdessä muiden kanssa.

Arvot syntyvät ihmisen ajattelussa ja ovat kulttuurissa vallitsevia käsityksiä yksilöiden, yhteiskunnan ja ihmiskunnan keskeisimmistä päämääristä. Arvot koskevat siten päämääriä, kuten saasteeton ympäristö, ja normit ovat keinoja näiden päämäärien saavuttamiseksi. (Järvinen 1994, 42)

Määrittelyt poikkeavat toisistaan esittäjän näkökulman mukaan. Suhonen (1988, 20) määrittelee arvot tietoisiksi osaksi sitä valintamahdollisuuksien kokonaisuutta, jonka varassa ihminen toimii ja tekee valintojaan.

Arvojen taustalla on arvostamiseksi kutsuttava inhimillinen toiminta. Arvostaminen on suhtautumistapa, jossa joku arvosubjekti pitää jotain kohdetta eli arvo-objektia arvokkaana. Arvojen tehtävänä on ohjata ihmisen käyttäytymistä. Tavoitellaan hyviä asioita, huonoja asioita

torjutaan. (Niiniluoto 1994, 177) Arvot eivät ole ehdollisia, lyhytaikaisia tai subjektiivisia, kuten tunteet, vaan ne ovat yhteisempiä ja pysyvämpiä kuin tunteet (Turunen 1991, 206). Normit ovat yhteisössä vallitsevia sääntöjä siitä, millainen käyttäytyminen on sallittua, kiellettyä, toivottavaa tai käskettyä. Yksilön itselleen asettamia sääntöjä ei sanota normeiksi.

Välinearvot ovat asioita, joiden uskotaan olevan hyödyllisiä jonkin muun arvokkaana pidetyn asian tavoittelemiseksi. Asia, jolla on itseisarvoa, on sinänsä tai sellaisenaan arvokas riippumatta siitä, voidaanko sen avulla saavuttaa joitakin muita hyötyjä. (Niiniluoto 1994, 186) Luonnon tuottamia välinearvoja ovat mm. taloudellinen arvo, virkistysarvo ja esteettinen arvo. Ihmiskeskeisessä ajattelussa luonto nähdään rajoittamattomana resurssien varastona, mikä on tarkoitettu ihmiskunnan hyödyksi tai säilytettävä ihmisten tulevaisuuden käyttöön. Esim. metsällä on välinearvoa tai ulkoista arvoa (extrinsic value) sikäli, jos ajatellaan metsävarat hyödykkeiksi ihmisiä varten. (Mezner 1994, 166) Ulkoista arvoa voi metsällä olla sen ekologinen arvo (Griffin 1994, 202).

Kun jollakin on itseisarvoa (intrinsic value), se on arvokas itsessään ja itselleen (in and for itself). Naess, joka edustaa syväekologista näkemystä, puhuu luontaisarvosta (inherent value). Organismien luontaisarvo sisältää sen ekologisen arvon. (vrt. Vilkkä 1993a, 143) Syväekologiassa luonnolla on lähes pelkästään itseisarvoa.

Karkea yhdenvertaisuus tietyn lajin luontaisesta arvosta riippuu sen käänteisestä suhteesta sen olemassaoloon, yleensä itseisarvon ja ekologisen arvon välillä. Tämä tarkoittaa, että niillä lajeilla (bakteerit, madot, plankton), joilla on vähiten itseisarvoa meidän mielestämme, on suurin ekologinen arvo. Ilman niitä koko ekologinen systeemi romahtaa. Niillä lajeilla (valaat, hylkeet), joilla mielestämme on suurin itseisarvo, on vähiten ekologista arvoa. Kehittyneiden olioiden, kuten ihmisen, ekologinen arvo on negatiivinen: useimmat lajit voisivat paremmin ja koko ekosysteemi ei olisi niin uhattuna, jos ihmistä ei enää olisi. Joka tapauksessa voidaan todeta, että kaikilla elämänmuodoilla on karkeasti arvioiden sama luontainen arvonsa, joka ajatus on puhtaan syväekologian oleellinen näkökohta. (Griffin 1994, 202-203)

Beck (1990,9) kritisoi ihmisen muuttunutta suhdetta luontoon, jota ei voi korjata kuin uudella muutoksella. Tämän muutoksen perustaso on tavallisen luonnonkäyttäjän ajattelussa ja asenteissa. Hänen on ensin löydettävä uusi suhde luontoon, jossa luonto kohdataan elävänä, toimivana ja arvona sinänsä.

Terveyttä pidetään tavoittelemisen arvoisena asiana. Terveydellä on siten itseisarvoa. Sama arvo, hyvä terveys voi jostakin näkökulmasta olla välinearvo, esimerkiksi hyvän toimeentulon kannalta. Terveyttä saatetaan myös pitää itsestänselvyytenä, jonka arvon huomaa vasta sen menetettyään. Terveys on jokaisen omakohtainen arvokokemus. Onko ympäristön arvon kokeminen itsestänselvyys ?

Jokainen voi pyrkiä säilyttämään, saavuttamaan ja pitämään yllä optimaalista hyvinvointia suojelemalla itseään ja muita ympäristövaaroilta. Optimaalisen terveyden säilyttämiseen ja saavuttamiseen voi pyrkiä toisaalta vaikuttamalla suotuisan elinympäristön säilymiseen ja edistämiseen jokaiselle. (Matikka 1992, 44) Terveyteen ja ympäristöön liittyvät arvot ovat samansuuntaisia, kuitenkin ihmisen toiminnassa ne aiheuttavat usein ristiriitaa.

Puhumalla arvoista eli siitä, mikä on tavoittelemisen arvoista, arvokasta ja siis hyvää, voidaan luoda uutta parempaa ympäristöä. Tavoitteista tai viime kädessä arvoista sopiminen näyttää olevan ainoa keino muuttaa kehitystä ekologiseksi, jos niin tahdotaan. (Kjellberg 1995b, 57) Uusi parempi ympäristö edistää myös kaikkien elävien olentojen terveyttä ja hyvinvointia.

4.3.4. YMPÄRISTÖKÄYTTÄYTYMINEN

Yksilön ympäristötietoisuus saa näkyvän muotonsa käyttäytymisessä. Ihmisiä voidaan luokitella käyttäytymisensä perusteella erilaisiin ryhmiin. Vaikka luokittelu on usein keinotekoinen ja abstrakti, sen avulla voidaan havainnollistaa ympäristötietoisuutta, sen ilmenemistä käyttäytymisen toiminnan tasolla. Luokittelu tuo esille myös suhtautumisen ympäristöön liittyviin ristiriitatilanteisiin. Heinen ja Mautzin (1989, 89-94) mukaan voidaan löytää viisi ympäristötietoisuuden tyyppiä: 1) ympäristöongelmien kieltäjät, 2) sanalliset ympäristönsuojelijat, 3) maltilliset ympäristönsuojelijat, 4) osallistuvat ympäristönsuojelijat ja 5) päättäväiset ympäristönsuojelijat. Maltillisilla, osallistujilla ja päättäväsillä ympäristönsuojelijoilla ympäristötietoisuus ilmenee myös käytännön toiminnan tasolla, maltillisilla tosin vain rajoitetussa määrin. Päättäväiset ympäristönsuojelijat ovat valmiita myös taloudellisiin uhrauksiin ja voivat toimia ilman auktoriteettia.

Uusitalo (1986, 59) tuo esiin vapaamatkustajatyypin, joka on jonkinlainen välimuoto edellisistä. Vapaamatkustajalla käyttäytymistä ohjaavat omakohtaiset hyödyt eikä niiden kanssa ristiriidassa olevat kollektiiviset hyödyt. Vapaamatkustaja ei usko omalla käyttäytymisellään olevan vaikutusta ympäristön laatuun, mikä on kaikkien yhteinen hyödyke ja jonka käytöstä ei voida ketään kieltää riippumatta siitä, miten itsekukin käyttäytyy. Yksilöissä käyttäytymisen muuttamiseksi ympäristöä säästäväksi voidaan vedota taloudelliseen hyötyyn, sosiaalisiin normeihin, moraaliin ja vastuuntuntoon (Uusitalo 1990, 170). Varmuus toisten ihmisten ympäristömyönteisestä käyttäytymisestä saa vapaamatkustajan ajoittain luopumaan oman edun tavoittelusta.

Ihmiset vaikuttavat ympäristön tilaan toisaalta kuluttajina ja toisaalta poliittisina kansalaisina. Sekä kulutuksessa että politiikassa vaikuttamisen suunta ja voimakkuus riippuvat osaltaan siitä, millaisena ihmiset näkevät ympäristönsä, ympäristöongelmat, niiden syyt ja seuraukset sekä omat mahdollisuudet puuttua asioiden kulkuun. (Suhonen 1994, 117) Arkielämässä oma hyvinvointi ja oman elämänpiirin laatu ja sitä uhkaavien tekijöiden tiedostaminen on alku sopeuttaa ja muuttaa käyttäytymistä ympäristöä yhä enemmän huomioivaksi. Elintavoilla ja yksittäisen ihmisen toimilla on yhä suurempi merkitys ympäristöongelmien välttämässä. Ympäristöongelmat koskettavat lähes kaikkia yhteiskunnan osa-alueita, minkä vuoksi tarvitaan nykyistä laajempaa toimijoiden joukkoa.

Mitkä ovat sitten yksittäisen ihmisen toiminnan mahdollisuudet? Mikä merkitys on yhden ihmisen ympäristöystävällisellä toiminnalla ja toisaalta minkälaista voi olla joukkotoiminta ja onko sitä?

Elämäntavan järjestäminen ja elämisen toteuttaminen ekologisten periaatteiden mukaan vaatii nykyoloissa suuria muutoksia, vaivannäköä ja uhrauksia. Ei voida realistisesti olettaa, että ihmiset joukolla valitsevat ekosentrismien ja ekologisen elämäntavan. Ympäristömyönteisestä suhtautumisesta ja arvoista huolimatta ihmiset eivät tee toimintapäätöksiä ensisijassa kollektiivisen edun nimissä, jota ympäristöongelmien ratkaisu pääasiassa on, vaan enemmänkin yksilöllisen edun mukaisesti. Tällöinkin toimija perustelee jatkuvasti ekologisesti järkevää toimintaa. (Saaristo 1994, 210)

Pitkään kukaan ei halua tai voi elää siten, että arvoilla ei ole mitään yhteyttä varsinaiseen toimintaan. Ihminen pyrkii tässä suhteessa tasapainoon. Kukaan ei halua ahdistua valintojen kanssa, kukaan ei halua valita joka päivä uudelleen, tuhoako vai säästääkö hänen valintansa ympäristöä. Ihmiset eivät halua tuntea syyllisyyttä ympäristön saastumisesta, mutta eivät myöskään halua ristiriitaisia valintatilanteita. Jokapäiväiset valintatilanteet halutaan mahdollisimman helpoiksi, rutiininomaisiksi, jotta niihin ei tarvitse jatkuvasti uhrata ajatuksia. Kun rutiinit ohjaavat toimintaa, valintaa ei tarvitse perustella eikä toimija välttämättä tunne edes tarvetta siihen. Jotta yksilön valinnat ja kulutus olisivat rutiininomaisesti ekologisia, tarvittaisiin laajoja taloudellisia, tuotannollisia ja rakenteellisia ratkaisuja. Kuluttajan olisi voitava valita ei-saastuttavien tuotteiden välillä, eikä saastuttavan ja ei-saastuttavan tuotteen välillä. (Saaristo 1994, 211)

Paitsi kulutustavaroiden valinnassa ja elämäntapavalinnoissa olisi ihmisten kaikessa toiminnassaan pohdittava globaalia ekologista vastuutaan aina vaan enemmän. Avoimeksi jää kysymys, kuinka paljon yksilö jaksaa kantaa tätä vastuuta. (Sairinen 1995, 28) Periaatteena voisi olla, että vastuun ottaminen luonnosta ja ympäristöstä laajemminkin on ennen kaikkea vastuun ottamista omasta toiminnasta (Hirvi 1994, 12).

Inhimillinen toiminta ja käyttäytyminen ovat tietoista ja tavoitteellista ja sitä ohjaa ihmisen kyky oppia kokemuksesta. Hahtola (1992, 22) näkee ihmisen toiminnan tietoisuuden ja ympäristön yhdistäjäksi:

TIETOISUUS	TOIMINTA	YMPÄRISTÖ
subjektiivinen	-----	objektiivinen

Kuvio 5. Toiminta on sekä subjektiivista että objektiivista

Jokaisella on omanlaisensa tietoisuus, se on subjektiivinen. Ympäristö on objektiivinen todellisuuden osa. (vrt. Haila 1995, 64) Toiminta on yhdistelmä näistä molemmista. Toiminnan päämääränä voidaan pitää hyvinvointia. Mikä kulloinkin katsotaan inhimillisen hyvinvoinnin lisäykseksi, saa alkunsa tietoisuudessamme. Mm. kestävä kehitys pidetään haluttuna muutossuuntana. (Hahtola 1992, 22)

Myös Wallenius (1991, 78-85) tarkastelee ihmisen toiminnan pohjautuvan tavoitteellisuuteen. Käyttäytyminen ei ensisijaisesti perustu johonkin sitä edeltäneeseen, vaan tähtää johonkin sitä seuraavaan, kuten ennalta asetettuun päämäärään. Toiminnan tavoitteellisuus on myös ihmisen ja ympäristön välisen suhteen kannalta keskeinen seikka.

Tavoitteilla on suuri merkitys elämän mielekkääksi kokemisessa. Tavoitteilla ei kuitenkaan ole merkitystä ellei keinoja löydy. Merkittävää yksilön näkökulmasta on ympäristön kontrolloitavuus omien päämäärien kannalta tärkeissä kohdissa. Miksi ihmiset sitten toimivat tavoilla, jotka he tietävät olevan luonnolle tai omalle terveydelleen vaaraksi? Ympäristön tuhoaminen ei ole järkevää, vaikka se voi tuottaa mielihyvää. Asioille annetaan merkityksiä suhteessa toimintojen ja pyrkimysten kokonaisuuteen.

”Ajattele globaalisti, mutta toimi paikallisesti” on Rene Dubos’n kehoitus, jolloin jokaisella yksittäisellä ihmisellä on mahdollisuus toimia maapallon hyväksi. Jotta planeetan tuleva elinvoimaisuus on mahdollista, paikallinen ja globaalinen ajattelu ja paikallinen toiminta ympäristön hyväksi ovat edellytyksiä uudenlaisesta vastuullisuudesta maapalloa kohtaan. (Tucker & Grim 1994, 15)

Yhteiskunnan monimutkaistuessa kansalaiset tuntevat vaikutusmahdollisuuksiensa vähenevän. Osallistuminen yhteisen hyvän edistämiseen edellyttää tuon päämäärän tai arvon hyväksymisen ohella itse osallistumisen houkuttelevuutta. Ympäristön puolesta osoitetaan mieltä, jos odotettavissa on iloa, hauskuutta tai muita symboleja palkintona. (Suhonen 1988, 58) Tilanteisiin liittyvät tekijät, taloudelliset edellytykset ja sosiaaliset paineet saattavat ohjata ihmisten tekoja eri suuntaan kuin heidän ympäristökäsityksensä. Myös ihmisten kokema vaara saattaa vaikuttaa voimakkaammin heidän toimintaansa kuin mikään teknologian tuottama laskelma vaaran haitoista (Vertio 1994, 43).

Kansalaismielipiteet eivät vaikuta ympäristöön vain ihmisten toiminnan kautta. Pelkät julkiset tiedot ihmisten mielipiteiden jakautumisesta ja voimakkuudesta ohjaavat poliittista päätöksentekoa. Silloinkin, kun päättäjät eivät arvosta yleistä mielipidettä, he joutuvat ottamaan sen huomioon omaa liikkumatilaansa rajoittavana tekijänä. (Suhonen 1994, 117)

Paloheimo (1996, 197-199) kritisoi ihmisten käyttäytymistä todeten, että valtaosa kansalaisista ei tee mitään yhteisten ympäristöasioiden hyväksi eikä tiedä niistä paljoakaan. Väliillä he kyselevät, miksi kukaan ei tee mitään. Jos vesistöt saastuvat, se on suurelle osalle kansalaisia ylivoimainen tapahtuma, johon ei mitenkään voi eikä voisi itse puuttua. On vain yritettävä tulla toimeen mahdollisimman hyvin huonoissa, mahdollisesti päättäjien toimesta muuttuneissa olosuhteissa. Usein toivotaan, että joku toinen tekisi jotain tehokkaasti vaikuttavaa, että joku ottaisi riskin ja uhrautuisi. Koko ajan tiedämme ehdottomana totuutena, että se mitä ajattelemme, ei riitä, vaan pitäisi tehdä jotain paljon enemmän.

Kansa odottaa päättäjiltä ja poliitikoilta, että he loisivat mahdollisuuksia hyvinvointiin ja yltäkylläisyyteen. Siinä he ovat onnistuneetkin, meillä on ollut toistaiseksi moninverroin enemmän kuin tarvitaan. Seurauksista päättäjät eivät ole piitanneet, mutta sitä ei läheskään aina ole heiltä edes pyydetty (Ekström 1996, 89)

Vain pieni osa suomalaisista on henkilökohtaisesti osallistunut jonkin ympäristöliikkeen toimintaan. Tilastokeskuksen teettämän tutkimuksen mukaan (Suomalaiset ja ympäristö, 1990) vain yksi prosentti 15 vuotta täyttäneistä suomalaisista (N= 4054) sanoi osallistuneensa luonnon- tai ympäristösuojelujärjestön tai ryhmän toimintaan vähintään pari kertaa vuodessa. (Tulokas 1990, 158)

Ihmisten puheissa ilmenevä ympäristömyönteisyys on osa yhteiskunnassa tapahtuvaa vihertymistä. 1970-luvulla etenkin Euroopassa voimistuneen ekologisen liikkeen, ns. vihreän liikkeen syntyyn on kaksi syytä: vastustus hallitsevia luonnontieteitä kohtaan ja taloudellinen romahdus, joka öljykriisin seurauksena oli myös osoitus hupenevista maapallon energiavaroista (Bramwell 1989, 238) Nykyään ympäristön puolestapuhujia on kaikkialla ja lähes kaikki haluavat kantaa huolta ympäristöstä. Ympäristöongelmia koskevan tietoisuuden nousu ei välttämättä johda kuitenkaan lisääntyvään aktiivisuuteen ympäristön hyväksi eikä ihmisten ympäristömyönteinen toiminta lisäännä puheiden rinnalla.

Useimmat ihmiset edistävät omilla valinnoillaan ja toiminnallaan ympäristön saastumista ja tuhoa enemmän kuin sen suojelua ja säilymistä. Yksilöiden arvojen ja toiminnan välinen epäsuhta ympäristöasioissa näyttää paitsi moraalittomalta myös järjettömältä. Antamalla elinympäristön tuhoutua ihmiset toimivat vastoin omia arvojaan ja vastoin omaa pitkän aikavälin etuaan. Jotkut ihmiset haluavat suojella ympäristöä eettisin perustein, säilyttääkseen luonnon koskemattomana tuleville sukupolville. Näitä ihmisiä on kuitenkin vielä liian vähän ja erilaiset sisäiset ja ulkoiset rajoitukset voivat estää yksilöiden päätöksiä muuttumasta toiminnaksi. (Häyry 1993, 136-137)

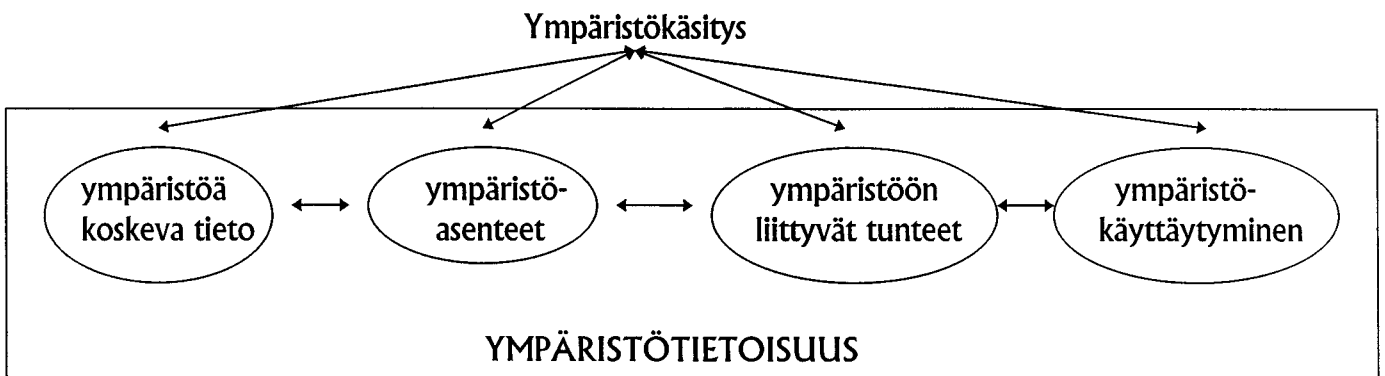
Kun ihminen alkoi hallita ympäristöä, syntyi harhainen näkemys ihmisestä erillisenä luonnon yläpuolella olevana. Ihmiseltä puuttuu kokemus ja ymmärrys siitä, että jokainen on osa luontoa. Järvelä (1996, 105) kysyy, pitäisikö ihmisen ensin tunnistaa luonto omassa itsessään ennenkuin voi vakavassa mielessä suojella luontoa.

Sillä, minkälaisiksi me asiat koemme, ei ole ympäristön kannalta suurta merkitystä. Ainoastaan se, mitä ympäristössä tapahtuu havaitsijasta riippumatta, on merkityksellistä ympäristönsuojelussa. Jos suojelemme omia kokemuksia tai elämyksiä, emme ensisijaisesti suojele ympäristöä, vaan ajamme omia etujamme. Merkitystä on vain sillä, mitä me ihmisten yhdyskuntina ja koko ihmiskuntana teemme. Myönteiset ympäristöasenteet ovat ominaisimpia koulutetulle, hyvätuloiselle kaupunkilaisväestölle, jonka kulutustaso on myös korkea. (Juntunen 1994, 42-43)

Vaikka ihmiset haluavat suojella luontoa ja vaikka he saattavat tietää, kuinka ympäristöä suojellaan ja he kokevat ympäristötuhojen vaikutukset huolta ja surua lisäävänä, monet muut tekijät vaikuttavat myös oikeutetusti heidän päätöksentekoonsa. Näitä seikkoja voivat olla: ympäristönsuojelu ei ole yksilön ainoa halu, ympäristöä koskeva runsas informaatio on monimutkaista ja yksilön toimintaa ehkäisevät taloudelliset, lailliset, sosiaaliset ja moraaliset esteet. Yksilön on vaikea osallistua ympäristön säilyttämiseen, jos ympäröivä yhteisö ei anna siihen edellytyksiä. Häyry käyttää praktisen syllogismin ideaa selvittäessään ympäristötietämyksen, tuntemuksen ja asenteiden sekä konkreettisen toiminnan välistä ristiriitaa. Järkevä ja halukas ympäristönsuojelusta puhuva päätöksentekijä ei nykyisessä maailmassa voi saada mahdollisuutta toteuttaa ympäristönsuojelun ihanteitaan käytännössä. (Häyry 1993, 141)

4.3.5. YHTEENVETO YMPÄRISTÖTIETOISUUDESTA

Ympäristötietoisuuteen kuuluvat sekä tiedollinen että tunneperäinen komponentti, siis sekä tietoja ympäristöasioista että ympäristökokemusten synnyttämä suhtautuminen ja asenteet, jotka konkretisoituvat toiminnassa. Ympäristötietoisuuden taustalla ovat ihmisen ja kaikenlaisen ympäristön välistä suhdetta koskevat yleisemmät näkemykset, ts. ympäristökäsitys (kuvio 6).

Kuvio 6. Ympäristötietoisuuden osat (mukaeltu Jokinen & Järviskoski & Rannikko 1995, 68)

Ympäristötietoisuuteen kuuluu paitsi tiedollinen, asenteellinen, emotionaalinen puoli myös toiminta, se miten ihmiset käytännön tilanteissa toimivat ja miten he toiminnassaan huomioivat ympäristön.

5. SUOMALAISTEN SUHTAUTUMINEN YMPÄRISTÖKYSYMYKSIIN TUTKIMUSTEN VALOSSA

Suomessa ympäristöön ja ympäristökysymyksiin liittyviä arvoja ja asenteita on kartoitettu erilaisin mielipidemittauksin (Järvikoski & Kempainen 1990, Uusitalo 1986, Suhonen 1988). Näistä kysely- ja haastattelututkimuksista on käynyt ilmi varsin myönteinen asenne ympäristön säästämistä ja suojelua kohtaan. Niiden määrä, jotka pitävät ympäristöongelmien ratkaisua taloudellista kasvua tärkeämpänä, on lisääntynyt.

Tulokas (1990) toteutti Tilastokeskukselle laajan haastattelututkimuksen (N = 2500) aiheesta suomalaisten suhtautuminen ympäristöön. Tutkimuksessa kyseltiin 15 - 74-vuotiaiden kansalaisten käsityksiä suomalaisen yhteiskunnan tämän hetken ja tulevaisuuden ongelmista. Ympäristötietoisuus on tutkimuksen mukaan lisääntynyt aiemmasta. Kysyttäessä käsityksiä ympäristönsuojelun tärkeydestä muihin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin verrattuna asettuivat tavoitteet seuraavaan tärkeysjärjestykseen: ympäristönsuojelu, työttömyyden väheneminen, koulutuserojen tasoittuminen ja kulutusmahdollisuuksien lisääminen. Noin neljäsosa katsoi, että ympäristönsuojelu ja taloudellinen kasvu ovat samanaikaisesti mahdollisia. Joka kolmas piti ympäristötilaa hyvänä tai erinomaisena. Tulevaisuuteen suhtauduttiin epäilevämmiin.

Suhonen (1994) tutki Helsingin Sanomien ympäristökirjoittelun kehittymistä vuosina 1956-1990. Ulkomaiden ja kansainvälisten järjestöjen ympäristöpoliittiset otsikot lisääntyivät nopeasti 1980-luvulla. Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus, ilmakehää ja ilmastoa uhkaavat maailmanlaajuiset muutokset sekä 1992 toteutettu Rion ympäristökokous tarjosivat paljon uutismateriaalia. (Suhonen 1994, 116)

Tämän vuosikymmenen käsityksiä leimaavat mielipiteet, että ympäristöongelmat ovat muualla kuin Suomessa. Enemmistö suomalaisista pitää ympäristönsuojelua edelleen tärkeänä, mutta edellyttää lähinnä valtiovallan huolehtivan siitä tuotantoa ja kulutusta säätelemällä. Ympäristöverot, saastesakot ja julkisen vallan kontrolli vapauttavat yksilön henkilökohtaisesta vastuusta ja ovat keskeinen ratkaisukeino ympäristöongelmiin. (Suhonen 1994, 158, 181)

Tutkimuksessa "Ammattiryhmät ja ympäristökysymys" selvitettiin eri ammattiryhmien ympäristöasenteiden välisiä eroja. Tutkimuksen mukaan ympäristöongelmia ei enää vähätellä, vaan niiden olemassaolo myönnetään. Suurimmat ero ammattiryhmien välillä ovat suhtautumisessa ydinvoimaan ja teknologiaan sekä taloudellisen kasvun jatkumiseen. Ne tutkimukseen osallistuneet, jotka olivat huolestuneimpia saastumisesta, kannattivat taloudellisen kasvun rajoittamista, pitivät luontoa sinänsä arvokkaana ja epäilivät teknologian mahdollisuuksia ratkaista ympäristöongelmat. Vähiten huolestuneita olivat maanviljelijät, yrittäjät ja tekniset toimihenkilöt. Ympäristöongelmista huolestuneimpia olivat teollisuustyöntekijät, sairaanhoitajat ja opettajat. Opettajat ja sairaanhoitajat arvostivat luontoa eniten sen itsensä vuoksi. Eniten yksittäisen ihmisen vaikuttamismahdollisuuksiin luottivat sairaanhoitajat, opettajat ja teollisuusjohtajat, vähiten maanviljelijät ja teollisuustyöntekijät. (Järvikoski & Kempainen 1991)

Kotilainen (1994) on selvittänyt teemahaastattelulla teollisuustyöntekijöiden suhtautumista ympäristökysymyksiin. Hän pyrki löytämään yleisimpiä ympäristötietoisuuteen vaikuttavia

tekijöitä. Tutkimus toi esiin, että eniten ympäristöön voidaan vaikuttaa tekniikkaa kehittämällä. Näin ollen teknologiausko on keskeinen osa ympäristötietoisuutta. Haastateltavat huomioivat myös yksilön mahdollisuudet tärkeäksi ympäristönsuojelussa. Valmius toimintaan vaihtelee kuitenkin paljon. Tärkeä on myös työntekijöiden oma käsitys ympäristötietoisuudesta. He pitävät omaa ympäristötietämystään hyvänä verrattuna tehtaan ulkopuolella työskentelevien tietoihin. Kotilaisen mukaan työntekijäryhmä ei ole niin homogeeninen ympäristöön suhtautumisessa kuin on luultu.

Nuorten suhtautumisesta ympäristöön ja ympäristötietoisuudesta on vähän tutkimuksia, sen sijaan koko väestön suhtautumista ympäristöasioihin on tutkittu jonkin verran. On yleinen käsitys, että nuoret ovat vanhempia ikäryhmiä tietoisempia ympäristöongelmista ja valmiimpia toimimaan niiden ratkaisemiseksi. Nuorten tietoisuus ekologisista ongelmista rakentuu koulussa annetun ympäristökasvatuksen perustalle. Nuoret ovat eri tutkimusten mukaan vanhempaa väestöä huolestuneempia ja kiinnostuneempia ympäristöasioista (Järvikoski 1985, Uusitalo 1986, Tulokas 1990).

Uusitalon (1986) mukaan nuorten myönteisempi asennoituminen ei kuitenkaan ilmene välttämättä heidän toiminnassaan. Toiminnassa vanhemmat ikäluokat voivat olla jopa ympäristömyönteisempiä kuin nuoret. Ympäristönsuojelun kannattaminen on eri asia kuin ympäristöystävällisen käyttäytymisen valinta. Ympäristön laatua korostavat asenteet ja ympäristönsuojelun tukeminen eivät automaattisesti johda ympäristöä säästäviin kulutus- ja elämäntapavalintoihin. Nuorilla ja etenkin opiskelijoilla on mahdollisuus tarkastella älyllisesti yhteiskuntaa ja siinä tapahtuvia toimintoja ulkoapäin sekä arvostella sen järjestelmiä ja toimintaa sitoutumatta kuitenkaan itse niihin. (Uusitalo 1986, 84) Ympäristönsuojelun kannatus vähenee iän myötä, nuoret kannattavat ympäristönsuojelutoimia iäkkäitä enemmän. Myös opiskelijoiden tulevaisuudentoiveissa on saasteongelmien ratkaiseminen keskeisellä sijalla. (Uusitalo 1986, 32)

Järvikoski (1990) tutki kyselylomakkeella 16- vuotiaiden oululaisten lukion ja ammattikoulun ensimmäisellä luokalla opiskelevien (N = 824) suhtautumista ympäristökysymyksiin sekä yhteiskunnallisiin arvoihin. Nuoret olivat jälleen kiinnostuneita ympäristön tilasta. Vastaajat korostivat voimakkaasti ympäristönsuojelua. Tutkimuksessa todettiin, että ympäristöasiat eivät sijoitu ajattelussa samalle ulottuvuudelle. Huolestuneisuus ympäristöstä jakaantui kolmelle faktorille: huoli saastumisesta, perinteisen luonnonsuojelun mahdollisuuksista sekä huoli modernin yhteiskunnan uhkatekijöistä.

Siitosen ja Heikkisen tutkimuksessa (1990) tarkastellaan, miten ympäristötietoisuus ilmenee nuorten käyttäytymisessä ja heidän yhteiskunnallisissa arvoissaan. Ympäristötietoisuuden selvittämiseksi suoritettiin teemahaastattelu 40 nuorelle. Tutkimus liittyy laajempaan ympäristötietoisuutta käsittelevään tutkimusprojektiin, jossa selvitettiin lukiolaisten ja ammattikoululaisten yhteiskunta- ja ympäristöasenteita. (Siitonen 1990, 176)

Myönteisesti ympäristöön asennoituvista nuorista ei muodostu yhtenäistä ryhmää. Nuorten erilainen tausta, asema ja kokemukset muovaavat heidän näkemyksensä maailmasta erilaiseksi. Samansuuntaisesta suhtautumistavastaan huolimatta he muodostavat erilaisia ympäristötietoisia tyyppejä: tietäjät, toimijat, virkistäytyjät, myötäilijät ja säilyttäjät. Tietäjillä on tietoa

ympäristöongelmista ja niiden syistä ja seurauksista ja he tuntevat keinoja ehkäistäkseen ympäristöongelmia. He eivät koe kuitenkaan ongelmien koskettavan heitä itseään. Toimijoilla on sekä tietoa että keinoja ympäristöongelmien ehkäisemiseksi. He puolestaan kokevat ongelmat omakohtaisina ja pyrkivät toimimaan tuntemiensa keinojen mukaisesti.

Virkistäytyjille ympäristö on rentoutumispaikka. He ovat tietoisia ympäristöongelmista, mutta eivät koe niitä omakohtaisina eikä etenkin luontoa uhkaavina. Myötälilijät voivat kokea ympäristöongelmia omakohtaisesti, mutta he omaksuvat mielellään tiedotusvälineiden tuottaman suhtautumistavan ympäristöasioihin. Säilyttäjät näkevät luonnon ja kulttuuriympäristön vastakkaisina ja pitävät luonnonsuojelua tärkeänä, mutta eivät koe ongelmia omakohtaisina. Tutkimuksen mukaan suurin osa nuorista oli myötälilijöitä ja toimijoita. Tietäjät ja virkistäytyjät olivat kaikki lukiolaisia, samoin suurin osa toimijoista. Säilyttäjät olivat pääosin ammattikoululaisia. (Siitonen 1990, 178-179)

Hämäläinen (1994) on kartoittanut 17-18- vuotiaiden lukiolaisten ja 15-16- vuotiaiden peruskoululaisten asenteita omaan ympäristöönsä. Tutkimusjoukon muodostivat 170 kotkalaisnuorta. Tulosten mukaan nuoret ovat asenteiltaan ympäristömyönteisiä. He kertovat olevansa valmiita henkilökohtaisiin uhrauksiin ja rajoituksiin ympäristön hyväksi. Lukiolaisilla on peruskoululaisia enemmän negatiivisia tunteita, etenkin tyttöjen pessimismi tulevaisuutta kohtaan näkyy selvästi. He mieltävät ihmisen jopa ympäristöä tuhoavana lajina.

Ympäristömyönteisiä asenteita ilmenee erityisesti kuluttamista ja luonnon arvoa koskevissa asioissa, ristiriitaisemmin nuoret suhtautuvat tieteen ja ihmisen kykyihin ratkaista ympäristöongelmia. Nuoret ulkoistavat ympäristöä ja ympäristöongelmia omasta arjestaan, vaikka heillä on melko selväpiirteinen näkemys itsestään ympäristönsuojelijoina ja kuluttavina kansalaisina.

Järvinen (1995) on tehnyt tähän asti laajimman tutkimuksen nuorten ympäristöasenteista. Tutkimusaineistona on vajaan viiden tuhannen eri puolilla Suomea asuvan nuoren vastaukset postikyselyyn. 80 % kyselyyn vastanneista oli 15-17- vuotiaita. Tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella sitä, miten nuoret suhtautuvat ympäristönsuojelun eri ulottuvuuksiin, joita ovat käsitykset ympäristön tilasta ja ongelmien luonteesta, ongelmien syistä ja syyllisistä sekä nuorten omasta roolista, vastuusta ja mahdollisuuksista ympäristönsuojelussa. Tutkimus osoittaa nuorten olevan huolestuneita ympäristön tilasta, erityisesti ympäristökatastrofeista. Teollisuutta pidetään suurimpana ympäristöongelmien aiheuttajana maassamme. Nuoret ovat valmiita sanojensa mukaan tekemään töitä ympäristön hyväksi, mutta eivät halua uhrata omaa elintasoaan. Myös tässä tutkimuksessa halun ja tiedon yhteys käytännön toimintaan on epävarma, toiminta saattaa jäädä puheen tasolle. Tutkimuksen mukaan kuitenkin nuori, joka tiedostaa oman vastuunsa ja vaikutusmahdollisuutensa, toimii todennäköisesti valitsemalla ympäristöystävällisiä tuotteita, kierrättää ja lajittelee jätteensä ja pyrkii säästämään energiaa.

Terveydenhoitajan työssä on perinteisesti huomioitu erilaiset lähiympäristöstä peräisin olevat terveysuhat. Ympäristöstä tulevat terveysuhat ovat viime vuosina globalisoituneet ja myös terveydenhoitotyön kaikilla sektoreilla ympäristökäsityksen laajentuminen ja samalla terveyden ja ympäristön laaja-alaisen vuorovaikutuksen monipuolistaminen on tarpeen. Tältä pohjalta Uosukainen (1996) on tekemässä tutkimusta terveydenhoitajan työn terveyteen ja ympäristöön liittyvistä kvalifikaatioista tulevaisuudessa. Terveydenhoitajan monipuolisessa ammattitaidossa tulee näkyä yhä enemmän ympäristövastuullisuus ja tulevaisuuden

jonkinasteinen ennakointi, myös laaja ajankohtaisten ekologisten kysymysten hallinta sekä ympäristöön liittyvä vaikuttaminen organisaatioissa ja yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.

Vaikka Uosukaisen tuleva tutkimus vain sivuaa tätä tutkielmaa, olen halunnut ottaa sen esille osoituksena terveydenhuoltoalaa koskevista ympäristökysymyksiä pohtivista tutkimuksista. Ympäristötietoisuutta, ympäristösuhdetta tai ympäristöasenteita käsitteleviä tutkimuksia ei toistaiseksi ole tehty hoitotyöntekijöiden tai -opiskelijoiden näkökulmasta. Ei myöskään ympäristöuhkia tai ympäristöongelmia koskettelevia hoitotieteellisiä tutkimuksia ole saatavilla.

6. YMPÄRISTÖASIOIDEN OPPIMISEN MAHDOLLISUUDET TERVEYDENHUOLTOALAN KOULUTUKSESSA

6.1. YMPÄRISTÖKASVATUKSEN LÄHTÖKOHTIA

Kesällä 1992 toteutui Rio de Janeirossa YK:n ympäristö- ja kehityskonferenssi, UNCED, jossa pohdittiin maapallon kehitystä sillä hetkellä ja maapallon tulevaisuutta. Konferenssissa hyväksyttiin ympäristön ja kestävä kehityksen toimintaohjelma ensi vuosisadalle, joka sai nimeksi Agenda 21 ja joka on pitkän aikavälin ohjelma. Rion kokous tunnetaan ilmastomuutossopimuksesta, biologisesta monimuotoisuutta koskevasta sopimuksesta ja kestävä metsänkäytön periaatteista. Ohjelman mukaan jokainen valtio on pääasiassa itse vastuussa toimintaohjelman toteutumisesta ja sitä kautta kansalaistensa hyvinvoinnista. Sen toteuttamiseksi tarvitaan globaalista, alueellista ja paikallista yhteistyötä. Myös jokainen yksittäinen ihminen on vastuussa sen toteuttamisesta, kukaan ei näin ollen voi paeta tätä vastuuta.

Rion tavoitteita edistämään asetettiin Suomessa 1993 laaja-alainen kestävä kehityksen toimikunta, joka julkaisi 1995 tavoiteohjelman lähivuosien toimenpiteistä Suomessa ja Suomen kansainvälisessä yhteistyössä (Kestävä kehitys, 1995). Nykyinen hallitus pääministerin johdolla antoi oman hallitusohjelman samana vuonna, jossa on lausuttu 16 kohdan ympäristöohjelma. Ympäristöpolitiikan lähtökohtana on taata terveellinen ja turvallinen ympäristö myös tuleville sukupolville. (Hallituksen ohjelma, 1995) Valtiovallan toimenpiteet eivät kuitenkaan riitä kestävä kehityksen toteuttamiseksi, vaan yhteiskunnan kaikkien sektoreiden on osallistuttava yhteistyöhön. Velvoite on annettu myös koulutuksen alalle.

Koulutus ja valistus kuuluvat tärkeänä osana Agenda 21:n tavoitteisiin ja keinoihin kestävä elämäntavan edistämiseksi. Tiedon lisääntyminen kestävä kehityksen esteistä ja sen hyödyistä, ohjauskeinojen kehittäminen ja ohjelmien rakentaminen eri aloille yhteiskunnassa ovat lisänneet motivaatiota ja vastuuta myös koulutuksen sisällölliseen ja menetelmälliseen kehittämiseen. Koulutuksella, tiedotuksella ja valistuksella luodaan edellytyksiä kestävä kehityksen mukaiseen elämäntapaan. Kestävä kehitys on kasvatuksellinen ja koulutuksellinen arvoja, tunteita ja osaamista koetteleva haaste.

Viime vuosina on käynnistynyt useita yhteistyöhankkeita, kuten alueellisia kestävän kehityksen edistämiskeskustoja, joiden tavoitteena on tehostaa yhteiskunnan eri tahojen, ympäristöasiantuntijoiden ja ympäristökasvattajien yhteistyötä, luoda alueittain soveltuvia toimintamuotoja ja tukea ja tehostaa ympäristökasvatusta.

Kestävän kehityksen periaatteet on sisällytetty koulutuksellisiin tavoitteisiin Suomen kestävän kehityksen toimikunnan (1995) ja opetusministeriön kestävän kehityksen työryhmän (1992) ehdotusten pohjalta. Periaatteet on kanavoitu kaikkeen opetus- ja valistustoimintaan ja kaikille koulutustasoille. Ammatillisessa koulutuksessa kestävän kehityksen periaatteet liitetään osaksi ammattitaitoa. Vuonna 1994 uudistetuissa ammatillisen kouluasteen uusissa opetussuunnitelmien perusteissa ympäristökasvatus sisällytettiin yhteisten opintojen osuuteen. Myös ammatillisen opistoasteen ja ammattikorkeakoulujen opetussuunnitelmissa ympäristöön liittyviä opintokokonaisuuksia on yhteisissä perusopinnoissa ja lisäksi vapaasti valittavissa opinnoissa. Ympäristöasioiden tulisi sisältyä ja integroitua myös kaikkeen muuhun opetukseen. Kestävän kehityksen periaatteet pyritään nivomaan kaikkien oppilaitosten arkipäivään ja toimintaan. (Koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelma, 1996)

Ympäristökasvatus tarvitsee didaktista ja pedagogista kehittämistä, jotta siitä tulisi vaikuttavaa. Parhaimmillaan sen pitäisi olla virikkeellistä, visionääristä, käytännöllistä ja osallistavaa. Ympäristökasvatus edellyttää opettajien perus- ja täydennyskoulutusta, ympäristökasvatuksen tutkimusta ja sen vaikuttavuuden arviointia sekä tutkimustiedon välittymistä opetukseen ja työelämään.

6.2. YMPÄRISTÖASIOIDEN OPPIMISEN TAVOITTEET TERVEYDENHUOLTOALAN KOULUTUKSESSA

Ympäristökasvatuksen tavoitteet pohjautuvat kestävän kehityksen periaatteisiin ja korostavat monitieteisyyttä ja toiminnallisuutta. Tavoitteiden tulisi tukea omakohtaisen oppimisprosessin etenemistä ja tähdätä henkilökohtaisiin ratkaisuihin ja vaikuttamismahdollisuuksiin.

Ammatillisen koulutuksen yleistavoitteissa on vaatimus tukea persoonallisuuden monipuolista kehittymistä sekä antaa elinympäristön ja luonnonsuojelun, kansallisen kulttuurin ja kansainvälisen yhteistyön kannalta tarpeellisia valmiuksia. (Laki ammatillisista oppilaitoksista 487/1987) Ympäristöön liittyvässä oppimisessa hoitotyön opiskelijan tulee saada kokonaisnäkemys ympäröivästä maailmasta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Tavoitteena oppimisessa on, että oppija ymmärtää ympäristön merkityksen ihmiselle, hänen terveydelleen ja hyvinvoinnilleen, tuntee terveyteen vaikuttavia ympäristötekijöitä ja omaksuu vastuullisen asenteen terveellisen ympäristön edistämiseksi, kehittämiseksi ja ylläpitämiseksi sekä saa valmiuksia ympäristöyhteistyöhön. Opetussuunnitelmissa on myös maininnat hoitoympäristön kehittämisestä ja hoitoympäristön laadun merkityksestä hoitotyössä ja terveyden edistämisessä.

Kansallinen ympäristökasvatusstrategia (1992) asettaa seuraavia tavoitteita oppimiselle:

- 1) Oppija saa kokemuksia ja elämyksiä, joiden avulla hänen ympäristösuhteensa muodostuu rikkaaksi ja monitasoiseksi.
- 2) Oppija hankkii tietoja, joiden avulla hän kykenee ymmärtämään riippuvuutensa muusta luonnosta ja vastuunsa ympäristöstä.
- 3) Oppija harjaantuu käyttämään ympäristötietojaan ja taitojaan vastuuntuntoisena kansalaisena tehdessään itseään ja yhteiskuntaa koskevia päätöksiä.
- 4) Oppija valitsee elämänsä ja toimintansa perustaksi kestävän kehityksen ja edistää ekologisesti ja kulttuurisesti kestävän yhteiskunnan rakentumista.

Sairaanhoitajan ja terveydenhoitajan sekä peruskoulu- että ylioppilaskohtaiset opetussuunnitelmat sisältävät kaksi ympäristöön läheisemmin liittyvää oppikurssia: ympäristö ja terveys sekä ympäristöterveydenhuolto. Peruskoulupohjaisilla linjoilla opetukseen on lisäksi kuulunut taide- ja ympäristökasvatuksen oppimäärä. (Valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet, 1991, Sairaanhoitajan opetussuunnitelma 1992, Terveysalan opetussuunnitelma 1992) Edellä mainittujen oppimäärän ja kurssien tavoitteet on esitetty liitteessä 1.

Myös kouluasteen opintoihin kuuluu taide- ja ympäristökasvatusta yksi opintoviikko kaikille yhteisissä opinnoissa. Syventävissä opinnoissa lähihoitajaksi opiskeleva voi valita 10 opintoviikon moduulin nimeltä elinympäristötyö. (Sosiaali- ja terveysalan perustutkinnon opetussuunnitelma 1993) Edellä olevista opintokokonaisuuksista tavoitteet ovat liitteessä 2.

Terveysalan koulutuksen tavoitteissa korostuu yksilöllinen ja ammatillinen vastuu ympäristönsuojelussa sekä terveyttä edistävän ympäristön turvaaminen yksilöille ja yhteisöille. Lisäksi tavoitteena on syventää opiskelijan ympäristötietoisuutta ja kestävän kehityksen suuntaista toimintaa.

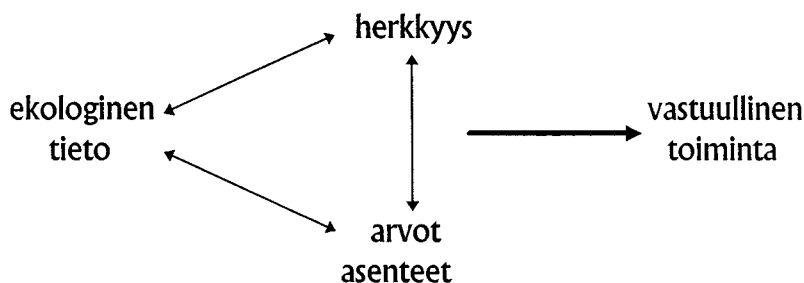
Koulutuksen tavoitteet sisältävät kognitiivisia, eettisiä ja toiminnallisia elementtejä. Kognitiiviset tavoitteet auttavat ymmärtämään ihmisen ja ympäristön välisiä monimutkaisia suhteita, jotka ovat sidoksissa resursseihin, talouselämään, politiikkaan, sosiaalisiin järjestelmiin sekä ihmisten terveyteen ja hyvinvointiin. Emotionaaliset tavoitteet auttavat kehittämään luonnon ja ihmisen kunnioitusta, välittämistä ja rakkautta ja sitoutumaan yhteisölliseen toimintaan vähentäen yksilön itsekkäitä pyrkimyksiä. Eettisten tavoitteiden tarkoitus on kasvattaa vastuullisuutta muita ihmisiä ja ympäristöä kohtaan ja edistää tasa-arvoa erilaisten ympäristöllisten ja terveydellisten esteiden ja ongelmien ratkaisemisessa. Toimintatavoitteiden kautta oppijat saavat ongelmanratkaisu- ja päätöksentekotaitoja sekä voivat kokeilla erilaisia käyttäytymis- ja osallistumistapoja ympäristö- ja terveysongelmien ehkäisyssä ja poistamisessa.

Ihminen orientoituu tietoisuutensa avulla ammattiinsa, työtehtäviin ja yhteiskuntaan. Jos ymmärretään, että kasvatus ja opetus ovat tietoisuuden muodostamista, se voi johtaa koulutustavoitteiden jatkuvaan tarkasteluun. (Turunen 1991, 183)

6.3. OPETTAMISEN SUUNTAVIIVOJA

Millaista ympäristöopetuksen olisi oltava, mitä asioita eri tasoilla pitäisi käsitellä ja miten? Opetuksen teoreettiset lähtökohdat löytyvät keskeisestä alueesta: ihmisen ja ympäristön suhteesta ja tietävästä, tuntevasta, tahtovasta ja toimivasta ihmisestä. Tutkimusten (Hungerford & Volk 1990, Uusitalo 1992, Käpylä 1994) mukaan pelkkä ekologisten perusteiden tuntemus ja tiedollinen osaaminen ympäristön lainalaisuuksista ei korreloi ympäristöön kohdistuvan toiminnan kanssa. Ihmiset elävät ambivalentteina: he ovat mielestään ympäristönsuojelun kannattajia, mutta eivät ole valmiita henkilökohtaiseen toiminnalliseen vastuuseen. Yksilön sensitiivisyys eli reagoitiherkkyys erilaisille asioille on ympäristöasioiden pohdinnassa keskeinen tekijä. Ekologinen tietämys tukee kylläkin herkkyyden kehittymistä. Hungerfordin ja Volkin (1990) mukaan kaikkein herkimpiä luonnon olemukselle ovat ne henkilöt, jotka liikkuvat vapaa-aikanaan luonnossa. Herkkyyden viriämisen taustalla on omakohtainen kokemus ja tunteiden syvällinen kokeminen. Erityisesti luonnossa syntyneet kokemukset ovat yleensä myönteisiä ja varsin merkityksellisiä.

Eettinen kasvatusta, mikä on pitkälti arvokasvatusta, on myös välttämätöntä ympäristötietoisuuden lisäämiseksi ja jolla voidaan rohkaista oppijoita omaksumaan ekologinen elämäntapa (Jeronen & Kaikkonen 1994a, 18). Edellä esitetystä muodostuvaa kokonaisuutta kuvataan kuviossa 7.

Kuvio 7. Opetukseen sisällytettävät komponentit (mukaellen Hungerford & Volk 1990)

Ympäristöasioiden käsittelyyn ja ympäristöongelmien analysointiin sopii edellä esitetty malli, koska se tähtää vastuulliseen ympäristökäyttäytymiseen. Oppijalle tarjotaan:

- 1) ekologian perustietoja,
- 2) herkkyyttä ympäristölle,
- 3) syvälistä tietoa ympäristöongelmista ja niiden vaikutuksista ihmisen ja luonnon terveydelle ja hyvinvoinnille,
- 4) taitoja ympäristöongelmien analysoimiseksi ja tulkitsemiseksi,
- 5) kansalaistaitoja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja
- 6) tarvetta sitoutumiseen ja vastuulliseen toimintaan. (Uusitalo 1992, 58-67)

Matthies (1990) käyttää ympäristökasvatuksen yhteydessä termiä ekologinen oppiminen. Ekologisen oppimisen tunnuspiirteiksi kuvataan: omakohtaisuus, toimintaorientaatio, historiallisuus, tulevaisuusorientaatio, kokonaisvaltaisuus ja verkostoituminen. Opittavat asiat tulisi olla oppijalle omakohtaisia jonkin yksittäisen tapahtuman tai seikan kautta, vasta silloin uusi asia voi kiinnittyä entiseen tietorakenteeseen. Toimintaorientaatio tarkoittaa elävän todellisuuden aktiivista ja tietoista muokkaamista, jossa ajattelemisen liittyy toimintaan. Historiallisuus auttaa tiedostamaan oppijan omaa maailmankuvaa ja kunkin sukupolven vastuullisuutta. Tulevaisuuteen suuntautuminen on yhteiskunnallisten skenaarioiden utopistista kehittelyä ja oman luovuuden hyödyntämistä. Utopiat tekevät ainakin nykyisyyden siedettävämmäksi, vaikka tulevaisuus näyttää synkkänä ja uhkaavana. Kokonaisvaltainen oppiminen on integroivaa ja syntetisoivaa ympäristön tarkastelua, jossa kiinnostus on ensi sijassa laadullisissa käsitteissä ja kokemuksissa. Ekologisessa oppimisessä monimutkainen todellisuus hahmotetaan moninaisina verkostoina, poikkitieteellisenä ajatteluna ja vuorovaikutuksellisenä yhteiskunnallisena toimintana. (Matthies 1990, 169-172)

Kokemuksellista oppimista on suosittu keskiasteen koulutuksessa viime vuosina ja terveydenhuoltoalan opiskelijoiden oppimismenetelmänä se on tuttu hoito-opin opinnoissa. Myös ympäristökasvatukseen se on oivallinen menetelmä, jonka avulla saadaan aikaan oman toiminnan arviointia ja toiminnan kehittämistä. Kokemuksellisen oppimisen pääperiaatteena on tekemällä oppiminen.

Kolb (1984) on kehittänyt kokemuksellisen oppimisen mallin, joka on holistinen ja integroiva oppimisnäkemys. Se yhdistää oppijan kokemuksen, havainnoinnin, tietämyksen ja käyttäytymisen. Oppiminen nähdään prosessina, joka on jatkuvaa vuorovaikutusta ympäristön kanssa ja tuottaa uutta tietoa. Tiedon merkitys on toimintaa ohjaava tekijä, tieto integroituu toiminnaksi eikä jää irralliseksi. Oppija tulkitsee oman välittömän kokemuksensa, esim. hoitoympäristön sekavuuden ja antaa sille merkityksiä. Prosessissa uudet tulkinnat ja merkitykset aikaisemmalle kokemukselle mahdollistaa uuteen, kokeilevaan toimintaa ja ymmärrykseen. Oppijalle syntyy tarve löytää uusi lähestymistapa, kun kokemusten ja odotusten välille muodostuu ristiriita. Tämä virittää oppijan uuteen kokemuksen pohdintaan ja käsitteellistämiseen, mikä puolestaan tuottaa tasapainon. Kokeileva toiminta voi olla hoitoympäristön uusi järjestys ja siisteys. Keskeistä tässä kokemuksellisen oppimisen mallissa on pohdinta, reflektioprosessi. (Eteläpelto 1993, 120)

Reflektiota voidaan valottaa viiden näkökohdan kautta:

- 1) reflektio liittyy ihmisen ajattelun ja toiminnan väliseen suhteeseen ja tapahtuu siinä kontekstissa, jossa henkilö on,
- 2) reflektio edellyttää sosiaalisia suhteita ja ihmisten välistä kommunikointia,
- 3) reflektio on arvosidonnaista,
- 4) reflektio tuottaa uutta tietoa ja tyydyttää humanistisia, kultturellisia ja sosiaalisia tarpeita ja
- 5) reflektiolla uudistetaan ja muutetaan ihmisten välistä ja yhteiskunnallista toimintaa. (Kemmis 1985, 149)

Myös Kemmis korostaa ajattelun ja toiminnan välistä vuorovaikutusta sekä yksittäisen ihmisen kohdalla että sosiaalisessa yhteiskunnallisessa verkostossa. Hänen käsityksensä mukaan ajattelu ja toiminta eivät ole irrallaan ajallisesta perspektiivistä eikä yksilön tai yhteisön arvomaailmasta.

Reflektioprosessissa on tärkeää tiedostaa oma arvomaailmansa ja arvolähtökohdat. Omien arvojen pohdinta edistää oman toiminnan pohdintaa. Se, miten ihmiset toimivat oman ja toisten terveyden ja ympäristön suhteen, riippuu heidän arvolähtökohdistaan, jotka ovat edelleen sidoksissa tunne-elämään. (Kemmis 1985, 149-150)

Käpylä (1994b) pohtii yhdentävää kasvatusta ympäristökasvatuksen holistisena viitekehysenä. Hän on kehitellyt hierarkisen mallin oppimiskokemusten järjestämiseksi. Malli käsittää loogisesti etenevän oppimiskokemusten sarjan yhdentävän kasvatuksen periaatteisiin nojautuen. Siinä erottuu neljä tasoa oppimiskokemusten kompleksisuuden mukaan:

- 1) ympäristön kokeminen: keskittyminen kerrallaan yhteen aistiin ja aistimuksesta aiheutuviin tuntemuksiin,
- 2) ympäristön kokeminen mahdollisimman kokonaisena arvioiden esim. ympäristön laatua,
- 3) ympäristön sosiaaliset merkitykset: ympäristökohteet ihminen kokee merkityksinä, jotka nostetaan keskusteluun,
- 4) ympäristökonfliktit: ympäristöongelmia tarkastellaan yhteiskunnallisesta näkökulmasta tai ympäristöongelmia voidaan analysoida. (Käpylä 1994b,

13-17) Terveydenhuoltoalan opiskelijoiden näkökulmasta voisi lisätä edelliseen oppimiskokemusten sarjaan vielä viidennen tason:

- 5) ympäristön vaikutus eliöihin ja ihmisten terveyteen.

Käpylä huomauttaa, että yhdentävässä ympäristökasvatuksessa korostuvat kognitiiviset ja affektiiviset oppimiskokemukset. Tahtominen ja toiminta tulisi myös sisällyttää tähän yhdentävään kasvatukseen.

Ympäristökasvatusta koskeva tieto lisääntyy jatkuvasti monipuolisen tutkimuksen ansiosta. Myös luonnossa ja yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset edellyttävät ympäristökasvatuksen opetuksen jatkuvaa muuntumista ja rikastumista. Ympäristöasioiden oppiminen terveydenhuoltoalan koulutuksessa tulisi lisätä oppijan oman persoonallisuuden kehittymistä ja muodostua osaksi ammattitaitoa.

7. TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

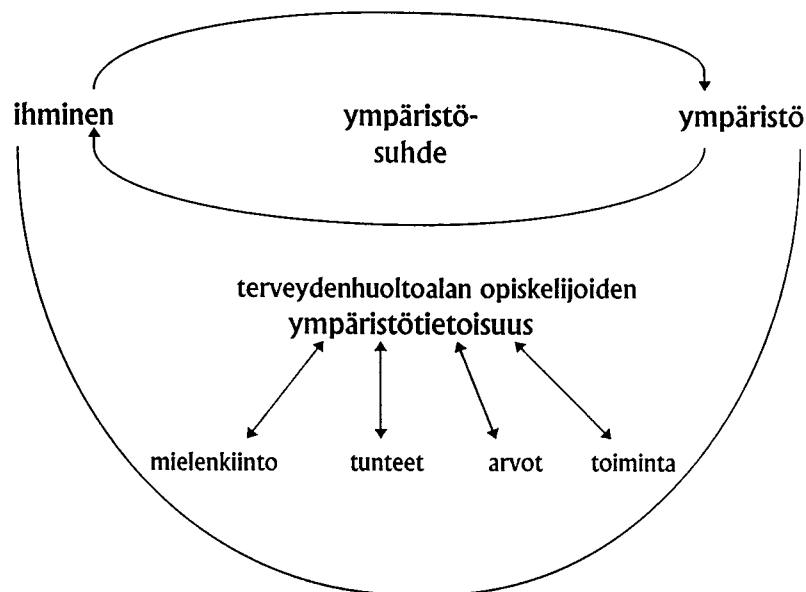
7.1. TUTKIMUKSEN TARKOITUS

Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena on selvittää ja kuvata terveydenhuoltoalan opiskelijoiden ympäristötietoisuutta ja sitä kautta herättää keskustelua siitä, miten nuoret suhtautuvat tänä päivänä ympäristöasioihin ja miten opiskelijoiden ympäristötietoisuutta voitaisiin myös terveydenhuoltoalan koulutuksessa lisätä.

Tutkimuksen tarkoitusta perusteltaessa lähtökohtana on ajatus, että jokaisen yhteiskunnan jäsenen on oltava tietoinen oman välittömän lähiympäristönsä tilasta sekä ympäristön tilasta maailmanlaajuisesti voidakseen ottaa huomioon sen vaatimuksia omassa toiminnassaan ja kykenee ympäristöä säästävään yhteistyöhön. Tulevien terveydenhuoltoalan ammattilaisten tulisi voida vaikuttaa kestävään kehitykseen nykyistä ponnekkaammin. Myös terveyden edistäminen edellyttää entistä enemmän ympäristötietoisia ratkaisuja.

7.2. TUTKIMUSASETELMA JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT

Tutkimusasetelman lähtökohtana on yksilön laaja ympäristökäsitys, joka tarkoittaa subjektin itselleen muodostamaa käsitystä ympäröivästä todellisuudesta ja suhteestaan siihen. Ihminen nähdään aktiivisena, luovana ja oppivana yksilönä, joka on kiinteässä suhteessa ympäristöönsä. Ympäristön muodostavat ihmisen muovaama kulttuuriympäristö sekä luonnon ympäristö. Ihminen vaikuttaa kaikella toiminnallaan ympäröivään elämismailmaan, mutta myös ympäristö muovaa ja muuttaa ihmistä. Ihminen on erottamattomassa yhteydessä ympäristöönsä. Tutkimusasetelma on seuraava:

Kuvio 7. Tutkimusasetelma

Tämä tutkimus pyrkii kuvaamaan, miten opiskelijat tiedostavat omaa suhdettaan ympäristöön. Tätä suhdetta selvitetään ympäristötietoisuuden käsitteellä, joka koostuu kiinnostuksen kohteista, tunteista, arvoista ja toiminnasta.

Tutkimustehtävät ovat:

Millainen on opiskelijoiden ympäristötietoisuus ?

Millaiseksi opiskelijat kuvaavat tulevaisuuden ympäristön ?

Minkälainen on terveydenhuoltoalan opiskelijoiden ympäristösuhde heidän itsensä kuvaamana ?

7.3. TUTKIMUSAINEISTON HANKINTA JA KÄSITTELY

7.3.1. AINEISTON HANKINTA

Tutkimuksen kohteeksi valittiin erään keskisuuren terveydenhuolto-oppilaitoksen nuorisoasteen 486 opiskelijaa, jotka jakaantuivat 27 luokkaan koulu- ja opisto-osastoissa. Jokaiselta luokalta arvottiin yksi opiskelija tutkimuksen vastaajaksi. Oppilaitoksen johtajalta anottiin tutkimuslupa kirjallisesti (liite 3.) maaliskuussa 1996 ja aineiston keruu suoritettiin huhti-toukokuussa.

Tutkimusaineisto kerättiin kyselylomakkeella, jossa oli kolmen taustakysymyksen lisäksi kuusi avointa kysymystä. Jokaista avointa kysymystä kohden oli tyhjä sivu vastaamista varten ja mahdollisuus käyttää paperin kääntöpuolta. Kysymykset ovat nähtävissä liitteessä 4. Kysymysten ymmärrettävyyttä testattiin siten, että viisi opiskelijaa kirjoitti vastauksensa ennen varsinaista kyselyä. Vastaajat eivät olleet osallisina lopullisessa kyselyssä. Vastausten perusteella kahden kysymyksen sanamuotoa muutettiin. Avoimet kysymykset valittiin, koska vastaajien ajattelun ohjailua haluttiin välttää mahdollisimman paljon. Toisaalta osalle opiskelijoista tutun opettajan vaikutusta tiedon hankintaan haluttiin vähentää.

Kyselylomakkeet jaettiin palautuskuorineen opiskelijoiden postilokeroon. Vastaukset pyydettiin palauttamaan nimettöminä tutkijan postilokeroon, näin vastaajat säilyttivät anonymiteettinsä. Vastausaika annettiin vähän yli kaksi viikkoa. Vastauksia tuli määräaikaan mennessä 11 kappaletta. Useampien vastausten saamiseksi suoritettiin uusintakysely, johon vastasi neljä henkilöä. Koska vastauksia ei saatu vielä tarpeeksi, valittiin kyselyyn sattumanvaraisesti 14 opiskelijan ryhmä, joka sai kirjoittaa vastauksensa yhden oppitunnin aikana. Koko opiskelijaryhmä palautti vastauksensa ennen vastausajan päättymistä. Näin toukokuun loppuun mennessä saatiin 29 vastausta.

Kaikki vastaukset oli kirjoitettu käsin. Kaikkien kysymysten vastaukset mahtuivat yhdelle sivulle, paperin kääntöpuolta ei käytetty. Kaikki koehenkilöt olivat kirjoittaneet, yhtään kokonaista tyhjää vastauslomaketta ei jätetty. Kaksi vastaajaa oli jättänyt yhteen kysymykseen vastaamatta (kysymys 1 ja 5). Vastaukset olivat rakenteeltaan hyvinkin erilaisia: luetteloita, mielipideilmaisuja, eettisiä kannanottoja ja pohdintoja perusteluineen.

7.3.2. AINEISTON ANALYSOINTI

Koko aineisto luettiin useaan kertaan läpi. Analysoinnin tarkoituksena on luoda siihen selkeyttä, jotta aineiston sisältämän informaation perusteella voitaisiin tehdä perusteltuja johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä, tässä tapauksessa opiskelijoiden ympäristötietoisuudesta. Tulokinnan aikana tutkijan esiyymmärrys tutkittavasta kohteesta vähitellen laajenee ja syvenee. (Varto 1992, 64) Analyysissa raakamateriaalista erotetaan tutkimusongelman kannalta olennainen aines ja vasta luokitellusta tietomassasta voidaan tehdä tulkintoja (Eskola & Suoranta 1996, 115, Mäkelä 1990, 37).

Kaikkien vastaajien jokaisesta vastauksesta koottiin tutkimusongelmien kannalta kaikki tärkeät havaintoyksiköt yhteen, jotta saatiin käsitys yhden kysymyksen kaikkien vastausten muodostamasta kokonaisuudesta. Sen jälkeen tarkasteltiin saman havaintoyksikön määrällistä esiintymistä.

Teoreettinen viitekehys ohjasi tutkimuskysymysten laatimista ja kysymykset muodostivat luontevasti aineiston käsittelyvaiheesta lähtien kukin yhden teeman. Aineistosta voi nostaa tutkimusongelmaa valaisevia teemoja (Eskola & Suoranta 1996, 135).

Sen jälkeen aineistoa alettiin teemoittain ryhmitellä tyypeiksi samankaltaisuuksien mukaan. Tunnusomaista kvalitatiiviselle tutkimukselle on havaintojen luokittelu ennalta määrättyihin luokkiin tai epämääräisemmin samankaltaisuuden mukaan (Mäkelä 1990, 164). Myös erilaisuuksien etsintä on tarpeen, jotta samanlaisuudet saadaan jäsenettyä rikkaammin (Mäkelä 1990, 45).

Havaintoyksiköt koottiin siis teemoittain luokkiin, tyypiteltiin, joka tiivistää aineistoa. Tyypittely edellyttää aina jonkinlaista tarinajoukon jäsentämistä eli teemoittelua. Tyypit esittävät sellaista, jota yksittäisessä vastauksessa ei ole. Parhaimmillaan tyypit kuvaavat aineiston laajasti ja mielenkiintoisesti, mutta silti taloudellisesti. (Eskola & Suoranta 1996, 141)

Sisällön erittelyä käytettiin vastausten tulkinnassa. Aineistosta luokiteltiin havainnot siten, että havaintoyksikkönä käytettiin yhtä sanaa, useamman sanan tai virkkeen muodostamaa kokonaisuutta. Ahosen (1995, 143) mukaan luokitteluyksikköä ei voi määritellä etukäteen ulkoisin perustein, vaan vasta tulokinnan aikana ja sen ehdoin.

Havaintoyksikköjen sijoittaminen tyyppeihin oli joittenkin yksikköjen kohdalla ongelmallista. Tutkijan on erotettava edustavat ja poikkeustapaukset toisistaan. Edustavat tapaukset ilmaantuvat säännöllisesti ja niissä on jokin luokkaan kuuluva ominaisuus. Poikkeustapaus

esiintyy satunnaisesti ja siinä on vain vähän suuremmalle luokalle tyypillisiä ominaisuuksia. (Field & Morse 1988, 122) Kaikki havaitut yksiköt kuitenkin koottiin ja muodostettiin tarvittava määrä havaintotyyppejä. Tyypittely tehtiin kahteen kertaan. Kaikille havaintotyypeille annetut nimet tarkistettiin.

Tutkimustuloksia tarkastellaan jäljempänä teemojen mukaan tyyppien kuvauksina ja opiskelijoiden tekstien lainauksina. Havaintotyyppien kuvauksissa käytetään etupäässä opiskelijoiden tuottamia ja esittämiä ilmauksia.

7.3.3. TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata terveydenhuoltoalan opiskelijoiden arkiajattelua ympäristöstä ja suhtautumista ympäristöön sekä saada käsitys heidän ympäristötietoisuutensa keskeisistä tekijöistä. Tutkimuksella ei haeta ehdotonta totuutta. Laadullisella tutkimuksella tavoitellaan enemmänkin näkökulmia kuin totuutta sinänsä (Tynjälä 1991, 392).

Kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä voidaan käyttää tutkittaessa tuntematonta aihepiiriä tai kun tavoitteena on vähän tunnettujen ilmiöiden ymmärtäminen tai kuvaileminen sisältäpäin, sellaisena kuin asianosaiset sen näkevät, tässä opiskelijoiden näkökulmasta. (Field & Morse 1988, 23)

Laadullisen tutkimuksen kohteena on yleensä ihminen elämisaailmassaan. Yksittäiset tutkimuksen kohteet saavat lähtökohtansa elämisaailmasta, ihmisten kokemustodellisuudesta. Elämisaailma on erilainen kuin luonnollinen maailma, joka muodostuu luonnon tapahtumista ja ihmisistä ympäröivästä todellisuudesta. Elämisaailma muodostuu merkityksistä, jotka ilmenevät ihmisen toimina ja päämäärien asettamisena. Ympäristö välittyy lukemattomina merkityksinä ihmisille ja jatkuvasti muuttuva elämisaailma vaatii uusia toimintoja ja päämäärien tarkistuksia. Laadullisessa tutkimuksessa on tarkoitus kuvata ilmiötä alkuperäisessä rikkaudessaan ilman teoreettista ohentamista. (Varto 1992, 23-25)

Laadullinen tutkimus edellyttää tutkijan olevan tärkeä tutkimusväline ja osa tutkimusprosessia. Tutkimusta tarkastellaan subjektiivisista lähtökohdista. (Eskola & Suoranta 1996, 165) Tutkimuksessa olisi voinut käyttää tutkijatriangulaatiota, missä samaa ilmiötä tutkii vähintään kaksi henkilöä. Heidän on päästävä yksimielisyyteen erilaisista tutkimuksen ratkaisuista. Tämä voi tulla ongelmalliseksi, mutta useampi tutkija voi monipuolistaa tutkimusta ja tarjoaa laajempia näkökulmia. (Eskola & Suoranta 1996, 41) Analyysivaiheessa rinnakkaisluokittelijan uskotaan voivan kontrolloida saatavaa tutkimustietoa ja näin lisäävän tulosten luotettavuutta. Mäkelä (1990, 54-55) pohtii luokitteluyksimielisyyden kriteereiden ongelmallisuutta kulttuurituotteiden, tässä työssä opiskelijoiden, käsitysten ollessa kysymyksessä. Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty ja myös käsitelty yksin. Tällöin on mahdollista paneutua aineistoon, oleskella sen parissa silloin, kun on aikaa ja innostusta. Perusteluna yksin toimimiselle on myös tahto ymmärtää tutkimuskohdetta ja saada ajatuksellisesti tutkimustieto osaksi omaa tutkimusprosessia. Ajatukset ja ideat ovat syntyneet ensin intuition varassa ja vähitellen muuttuneet ymmärrykseksi ja tutkimustuloksiksi. Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimusongelmat ovat ohjanneet etenemistä.

Luotettavuuden arviointi kohdistuu parhaimmillaan koko tutkimusprosessiin ja tutkimuksen raportointiin. Jokainen tutkimus on tilannesidonnainen ja ainutkertainen, jossa tutkimustulokset syntyvät tutkijan tulkinnan kautta. Luotettavuuden arviointi ei noudata tiettyjä yhteisiä sääntöjä. Aineiston analyysivaihetta ja luotettavuuden arviointia ei voi helposti erottaa toisistaan. (Eskola & Suoranta 1996, 64) Tässä työssä luotettavuuden tarkastelussa keskitytään aineiston hankinnan, aineiston käsittelyn ja tulosten luotettavuuden pohdintaan.

Tutkimukseen vastaajia haluttiin saada sekä koulu- että opistoasteen opiskelijoista ja koulutuksen eri vaiheissa olevia. Näin tutkimusjoukko edustaa hyvin terveydenhuoltoalan opiskelijoita. Vastaajat valittiin arpomalla. Koska vastauksia ei tullut määräaikaan mennessä riittävästi, lopulta valittiin yksi 14 opiskelijan ryhmä, jossa opiskelijat edustavat samaa koulutusala ja -vaihetta. Tutkijan mielestä tämä ei kuitenkaan vähennä luotettavuutta, koska myös tämä ryhmä oli jo saanut opetusta ympäristöasioista. Erityisesti ympäristöä käsittelevät oppikurssit sijoittuvat kaikilla opiskelijoilla opiskelun alkuun. Muilta eri luokilta tuli vastauksia kuitenkin 15.

Lopullinen vastaajien määrä oli 29. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole oleellista tutkimushenkilöiden määrä, vaan aineiston laajuus. Kun uusi aineisto ei tuo uutta tietoa, puhutaan kylläntymisestä. (Eskola & Suoranta 1996, 34-35) Tässä tutkimuksessa aineiston määrä katsottiin riittäväksi aiheen kannalta.

Aineisto kerättiin kyselylomakkeen avulla. Kysely ei ole huono tiedonkeruumenetelmä, sillä kyselyn vastaukset ovat yhtä totta tai epätotta kuin esimerkiksi haastattelulla saadut vastaukset (Mäkelä 1994, 161).

Samassa tutkimuksessa voidaan käyttää erilaisia aineistonkeruumenetelmiä toistensa tukena (Eskola & Suoranta 1996, 41). Tutkimuksessa olisi voitu kerätä tietoa kyselyn lisäksi haastatteleamalla osa opiskelijoista. Vastauksiin olisi kuitenkin saattanut vaikuttaa osalle opiskelijoista tuttu opettaja haastattelijana. Triangulaatio ei kuitenkaan ole helppo ratkaisu luotettavuusongelmiin (Eskola & Suoranta 1996, 41-42). Jos kahdella eri menetelmällä saadaan ristiriitaista tietoa, on vaikea päättää kumman menetelmän antama tieto on luotettavampaa. Toisaalta kahdella menetelmällä tuotettu tieto voi olla yhtä oikeata, mutta valottavat ilmiöstä eri näkökulmia. (Tynjälä 1991, 393)

Vastaamiseen annettiin aikaa yli kaksi viikkoa ja vastaaminen perustui vapaaehtoisuuteen. Tutkijan ja vastaajien suhde oli neutraali. Vastaukset jätettiin nimettöminä postilokeroon, myös kyselylomakkeet jaettiin opiskelijoiden postilokeron kautta. Tutkija antoi instruktion 14 opiskelijan ryhmälle, jolle ei itse ollut opettanut mitään.

Kysymykset muotoiltiin lyhyiksi ja mahdollisimman yksinkertaisiksi. Kyselylomake testattiin etukäteen. Avoimilla kysymyksillä tutkija uskoi saavansa juuri sitä tietoa opiskelijoiden omista käsityksistä, minkä varassa he konstruoivat uutta tietoa ympäristökysymyksistä. Rajaamatta ja johdattelematta kysymyksiä opiskelijat ilmaisivat todennäköisesti päällimmäiset ajatuksensa kysymysten aihepiiristä. Varto (1992, 120) käyttää termiä "tämänhetkistä", jolla hän tarkoittaa jonkin ajassa tapahtuvan ja toteutuvan ilmiön ottamista sellaisena kuin se on tutkimuksen hetkellä ja tämän pitämistä edustavana ilmiön olotilana.

Aineiston tulkintaa auttoi se, että tutkimuksen tekijä on opettajan työssä harjaantunut opiskelijoiden kirjoittamien tekstien pohdinnassa. Lisäksi ympäristöasioiden opettamisesta tutkijalla on usean vuoden kokemus. Tutkimusaineiston analysoinnissa tärkeä periaate on käsittely- ja tulkintasääntöjen esille tuominen (Tynjälä 1991, 394). Sekä syntyneet teemat että niiden tyypitys on pyritty erottamaan toisistaan mahdollisimman selkeästi. Luotettavuuden lisäämiseksi on kiinnitetty huomiota siihen, että jokaisen tyyppin sisältö vastaa opiskelijoiden kuvauksia. Tyypittelyssä on huomioitu luokkien muodostuminen toistensa poissulkeviksi. Käytetyt käsitteet tyypeissä nousivat selvästi vastaajien käsityksistä. Aineiston hankintaa, käsittelyä ja analysointia on pyritty kuvaamaan tarkasti, näin lukijalla on mahdollisuus arvioida eri vaiheiden kautta syntyvää luotettavuuden tasoa. Suorannan ja Eskolan (1992, 280) mukaan tutkija joutuu jatkuvasti pohtimaan tekemiään ratkaisuja ja ottamaan näin kantaa sekä analyysin kattavuuteen että tekemänsä työn luotettavuuteen. Tutkimuksen tarkoituksena on mahdollisimman objektiivisesti raportoida tutkimusympäristöön kuuluvien opiskelijoiden käsityksiä tutkimusaiheesta (Field & Morse 1988, 132).

Tulosten luotettavuuden lisäämiseksi tutkimusaineisto luokiteltiin kahteen kertaan kuukauden välein, minkä jälkeen tarkasteltiin eroavuuksia. Eroavuudet ratkaistiin jälkimmäisen luokittelun perusteella, koska koko tutkimusaineisto oli tullut tutummaksi. Luokittelu voidaan nähdä tutkijan omana tulkintaprosessina todellisuudesta. Sisäinen validiteetti, uskottavuus, osoittaa johtopäätösten ja teoreettisten käsitteiden johdonmukaisuutta tutkittavien käsityksiin nähden (Eskola & Suoranta 1996, 167). Tutkija katsoo, että opettajan työssä saatu kokemus auttaa ymmärtämään opiskelijoiden ajatusmaailmaa. Kuvaako tutkimus opiskelijoiden tarkoittamaa todellisuutta, sitä voi pohtia heidän kanssaan tutkimusraportin valmistuttua.

Tutkimuksen tulosten yleistettävyydestä ei voida puhua tämän tyyppisen tutkimuksen kohdalla, sillä tutkimus on omaan kontekstiinsa sidottu. Tulosten siirrettävyys toiseen kontekstiin riippuu siitä, miten samankaltaisia tutkimusympäristöt ovat. Ulkoinen validiteetti, siirrettävyys kuvaa sitä, miten tutkimuksesta tehdyt johtopäätökset soveltuvat muihin ryhmiin, miten ne ovat siirrettävissä toiseen tilanteeseen. Johtopäätöksiä siirrettävyydestä ei tutkija yksin voi tehdä, joka tuntee vain oman tutkimusympäristönsä. Sovellusarvon arvioimisen vastuu tulee myös tutkimustulosten hyödyntäjälle. Tutkijan on kuvattava tutkimustaan ja aineistoaan riittävästi, jotta lukija voi pohtia tulosten soveltamista myös muihin kuin tutkittuun kontekstiin. (Tynjälä 1991, 390) Tutkijan tavoitteena on osoittaa sellaisen ilmiön tyyppillisyyttä, joka on havaittu tietyssä tilanteessa ja tiettyinä aikoina. Keskeistä ei olekaan yleistäminen, vaan yhden tilanteen merkityksen löytäminen. (Field & Morse 1988, 138)

8. TUTKIMUSTULOKSET

8.1. TUTKIMUSHENKILÖIDEN KUVAUS

Kaikki vastaajat opiskelivat terveydenhuoltoalan ammattia: lähihoitajan, sairaanhoitajan tai terveydenhoitajan ammatillisia opintoja. Vastaajista 19 ilmoitti pohjakoulutukseksi peruskoulun ja 10 vastaajaa oli suorittanut ylioppilastutkinnon. Peruskoulupohjaisista 15 opiskeli kouluosastossa ja neljä opisto-osastossa. Ylioppilastutkinnon suorittaneista yksi opiskeli kouluosastossa ja yhdeksän opisto-osastossa. Kouluosastossa opiskeli 16 lähihoitajan ammattia ja opisto-osastossa 13 joko sairaanhoitajan tai terveydenhoitajan tutkintoa (taulukko 1.)

kouluosasto

lukukausi	1	2	3	4	5
vastaajien lukumäärä	14	1	-	1	-

opisto-osasto

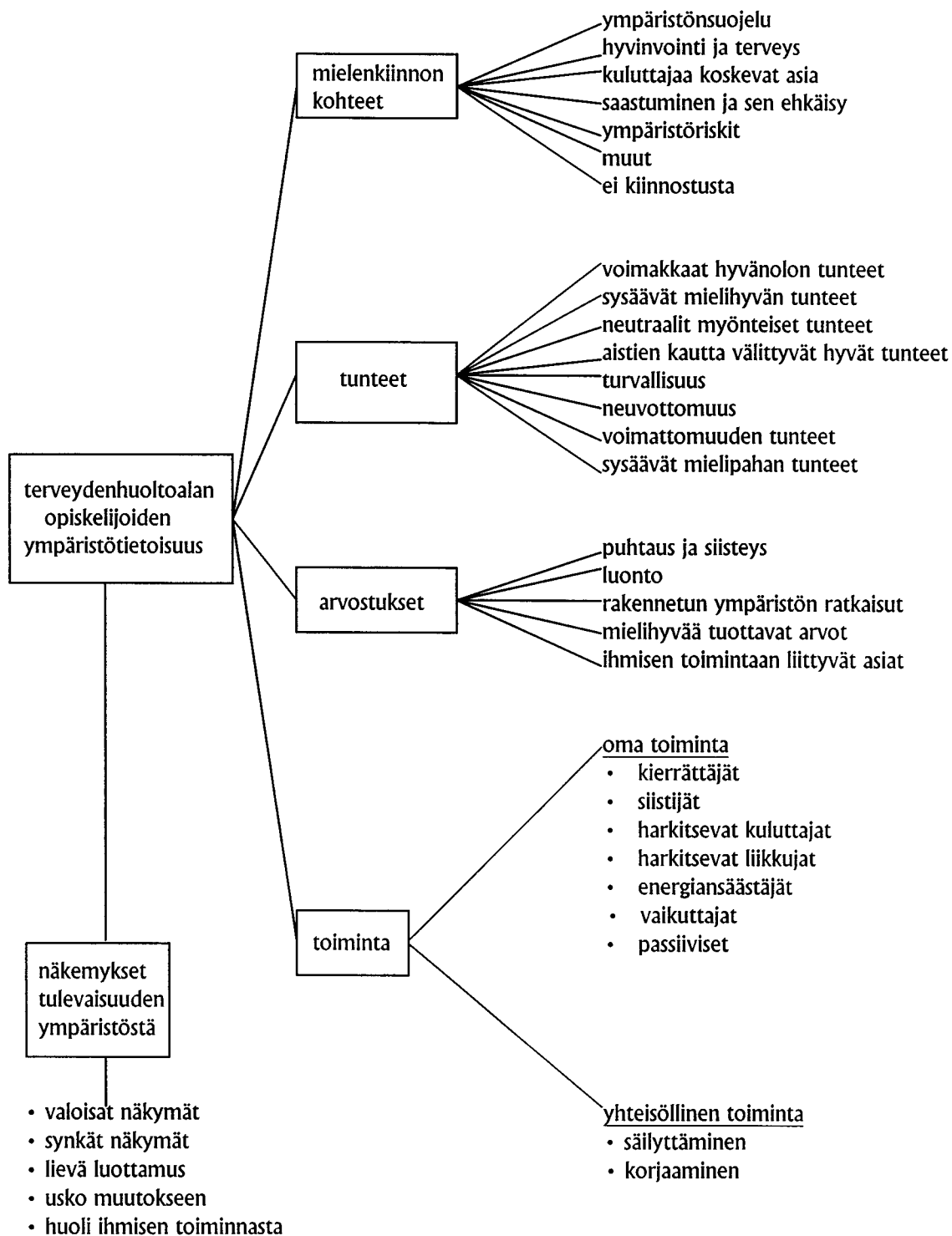
lukukausi	1	2	3	4	5	6	7	8	9
vastaajien lukumäärä	2	-	2	2	2	2	1	2	-

Taulukko 1. Vastaajien lukumäärä lukukausittain

Vastaajia oli kaikkiaan 29, joista naisia oli 26 ja miehiä 3. Suurin osa kouluosaston vastaajista oli ensimmäisellä lukukaudella, sen sijaan opisto-osaston vastaajat jakaantuivat tasaisesti lähes kaikille lukukausille.

8.2. AINEISTON TEEMAT JA TYYPIT

Tutkimuksen tuloksia esitetään aineistosta muodostettujen teemojen ja niitä luokittelevien tyyppien mukaisesti (kuvio 8) Tutkimusteemat muodostuvat teoreettisessa osassa pohdittuina ja tutkimusasetelmassa esitettyinä asiakokonaisuuksina. Tutkimusteemat on edelleen luokiteltu, josta käytetään nimitystä tyypittely. Tyypeille on pyritty antamaan asiakokonaisuutta mahdollisimman hyvin kuvaava yhteinen nimi, tyyppinimi.

Kuvio 8. Tutkimustulosten teemat ja tyypit

8.2.1. MIHIN MIELENKIINTO SUUNTAUTUU YMPÄRISTÖASIOISSA ?

Mielenkiinto jotakin asiaa kohtaan osoittaa henkilön halua tietää tuosta asiasta enemmän ja on jonkinasteista uteliaisuutta asiaa kohtaan. Opiskelijoiden ilmaisema mielenkiinto suuntautuu ympäristönsuojeluun, ympäristön merkitykseen terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitämiseksi, kuluttamiseen, saastumiseen, ympäristöriskeihin ja muihin yksittäisiin asioihin.

Ympäristönsuojelu muodostaa monipuolisimman tyypin. Peräti 11 opiskelijaa ilmaisee olevansa kiinnostunut eläintensuojelusta. Muita kiinnostusta herättäviä asioita ovat luonnon- ja ympäristönsuojelu, alueellinen suojelu, maaseudun ja maiseman suojelu sekä rakennusten suojelu. Luontoon liittyviä kiinnostavia asioita ovat: metsien, järvien, vesistöjen, vesien, soiden ja kasvien suojelu. Uhanalaiset lajit ja luonnon monimuotoisuus sekä Saimaannorpan suojelu mainitaan. Ympäristönsuojelussa paino on selkeästi luontoon liittyvissä asioissa, rakennettu ympäristö jää taka-alalle.

Hyvinvointi ja terveys muodostivat toisen monipuolisen tyypin. Koko maapallon hyvinvointi ja Suomen ympäristön hyvinvointi sisältävät sekä elollisen luonnon että ihmisen terveyden ja selviytymisen. Ihmisen terveyteen ja kasvuympäristöön liittyvät tekijät sekä ympäristön viihtyvyys- ja rakennetekijät ilmaistaan kiinnostaviksi. Tietoa halutaan myös ympäristöterveydenhuollon ja ympäristö lääketieteen alueelta.

Kuluttajaa koskevista asioista mielenkiintoisiksi mainitaan uusiokäyttö, kierrätys, luontoystävällisten tuotteiden käyttö, kotitalouksissa toteutettavat ympäristölliset ratkaisut, autovero ja bensiinin hinta. Yhdeksän opiskelijaa mainitsee kierrätyksen asiaksi, josta haluaa lisätietoa.

Saastumisesta ja sen ehkäisystä sekä erilaisista puhdistamiskeinoista opiskelijat ilmaisevat tarvitsevansa lisätietoa. Erilaisten päästöjen alkuperää, ympäristön puhdistamista ja erilaisten jätteiden keräystä ja hävittämistä koskevaa tietoa toivotaan.

Myös ympäristöriskeistä opiskelijat haluaisivat tietää enemmän. He mainitsevat otsonikadon, kasvihuoneilmion, ydinvoiman ja ydinkokeet, satamien ympäristöhaitat, öljyonnettomuudet sekä epämääräisemmin ympäristöstä ihmiseen kohdistuvat vaarat. Yhteistä näille ympäristöriskeille on niiden etäisyys opiskelijan läheisestä elämismaailmasta. Opiskelijan jokapäiväiseen elämään vaikuttavia ympäristöriskejä ei ilmaista mielenkiintoa herättävinä.

Muita ympäristöä koskevia kiinnostavia asioita opiskelijoiden mielestä on kotimaan ja maailman ympäristökysymykset ja tulevaisuuden ympäristön tila. Myös ympäristötutkimusten tulokset ja maailman kehityksen suunta ja kehityksen aiheuttamat vaikutukset mainitaan.

Seuraavassa esitetään yhden opiskelijan vastaus kysymykseen mielenkiinnon kohteista:

”Olen kiinnostunut siitä, miten ympäristöön pääseviä päästöjä voidaan vähentää esim. teollisuudessa, liikenteessä ja miten esim. voin vähentää oman auton päästöjä luontoon. (esim. lämmittämällä talvella autonmoottori) Päästöt lisäävät myös kasvihuoneilmiön kehittymistä, joten olen myös kiinnostunut kasvihuoneilmioista ja vaikutuksesta ilmastoon. Mielestäni myös uhanalaisten lajien (sekä kasvien että eläinten) suojeleminen on tärkeää, etteivät ne pääse häviämään kokonaan. Jos lajit häviävät voi se vaikuttaa mm. ravintoketjun kulkuun ja tätä kautta koko ekosysteemin toimimiseen. Myös ympäristörakentaminen ja suunnittelu kiinnostavat, sillä ne vaikuttavat ympäristön tilaan ja ihmisen viihtyvyyteen.”

Eniten opiskelijoiden mielenkiintoa näyttää vangitsevan luonnonsuojelu. Tätä selittävät varmasti lukemattomat tekijät. Harvaanasutussa maassa luonto on lähellä jokaista, luonnossa liikkuminen on kaikille mahdollista ja suomalaisella yhteiskunnalla on pitkät maaseutuperinteet. Toisaalta tiedotusvälineet tuottavat taidokkaasti kuvattuja ja hellyttäviä luontokuvia eteemme, jotka haluamme nähdä eheinä ja alkuperäisinä.

Vaikka hyvinvointiin ja terveyteen liittyvät kysymykset kiinnostavat osaa opiskelijoista, on havaittavissa, että niitä ei kovin helposti liitetä ympäristöön. Koska opiskelijat hankkivat terveydenhuoltoalan ammatin, voisi ajatella heidän enemmänkin pohtivan terveyden ja ympäristön välisiä yhteyksiä. Voisi olettaa opiskelijoiden olevan kiinnostuneita ihmistä lähellä olevien ympäristötekijöiden terveysvaikutuksista.

Seuraavat opiskelijoiden ilmaukset osoittavat mielenkiinnottomuutta: ”en ole oikein perehtynyt ympäristöasioihin”, ”en ole seurannut ympäristöasioita enkä osaa nimetä erityistä kiinnostuksen kohdetta” ja ”en ole miettinyt sitä suuremmin”.

8.2.2. YMPÄRISTÖN NOSTATTAMAT TUNTEET

Ympäristöärsykkeiden aiheuttamat opiskelijoiden tunteet ovat varsin moninaisia. Aineistosta poimitut emootioiksi luokiteltavat tunnetilat on kaikki sisällytetty teeman kahdeksaan eri tyyppiin. Tyyppiä on muodostettu näin paljon, jotta opiskelijoiden kuvaamaa monipuolista tunneskaalaa on voitu tuoda esille mahdollisimman tarkasti.

Voimakkaita hyvänolon tunteita ovat ilo, ihanuus, ihastuneisuus, mielihyvä, viihtyisyys ja rakkaus. Näitä tunteita herättää erityisesti luonnon kokeminen, mutta myös maiseman, puistojen ja kaupunkiympäristönkin kokeminen. Joku opiskelija sanoo rakastavansa omaa maisemaansa ja toinen ilmaisee ympäristön lisäävän herkkyyttä rakkauteen.

Mielihyvän tunteet voivat olla niin voimakkaita, että ne sysäävät ihmistä muutokseen, antavat motivaation uuteen käyttäytymismalliin. Tällaisia sysääviä mielihyvän tunteita ovat uteliaisuus, virikkeellisyys, innostus, pirteys, mielenkiinnon herääminen ja ”lupaukset kesästä”.

Neutraaleja myönteisiä tunteita ovat huolettomuus, positiiviset tunteet, tyytyväisyys, helpotus ja mukavuus. Näitä kirjoituksissa on kuvattu melko lyhyesti ja kuin ohimennen.

Aistien kautta välittyvät tunteet ilmaistaan ponnekkaasti. Näitä ovat kauneus, valoisuus, lämpö, tuoreus, vehmaus, puhtaus, siisteys ja hiljaisuus. Näitä koetaan hyvin erilaisissa ympäristöissä, mutta voimakkaimmin ne liitetään luontoon. Vuodenaikojen vaihtelu lisää näiden tunteiden voimakkuutta.

Ympäristön turvallisuus mainitaan tärkeäksi tunteeksi, samoin ympäristön tuottama suoja. Rauha, rauhallisuus, rauhoittava vaikutus mainitaan mm. metsässä ja ulkona liikkumisen yhteydessä.

Neuvottomuuden tyypiksi on nimetty epävarmuus, huolestuneisuus, ristiriitaiset tunteet sekä harmin tunne. ”Syntyy ristiriitaisia tunteita, kun on kaikki ympäristöä saastuttavat asiat koko ajan näkyvissä ja näkee, kuinka kauniit maisemat muuttuvat eikä ihminen edes viitsi tehdä asialle mitään.”

Hyvin lähellä edellisiä ovat voimattomuuden tunteet: masennus, suru, alakulo, paha olo, murhe, väsymys, toivottomuus, epätoivo, välinpitämättömyys ja pettymys. Näitä tunteita kokiessaan ihminen antautuu helposti virran vietäväksi ja kokee omat mahdollisuutensa vähäisiksi suuria ympäristöongelmia ratkottaessa eikä oikein usko yhteisön vaikuttamishaluun. Voidaan myös paeta vastuunottamista.

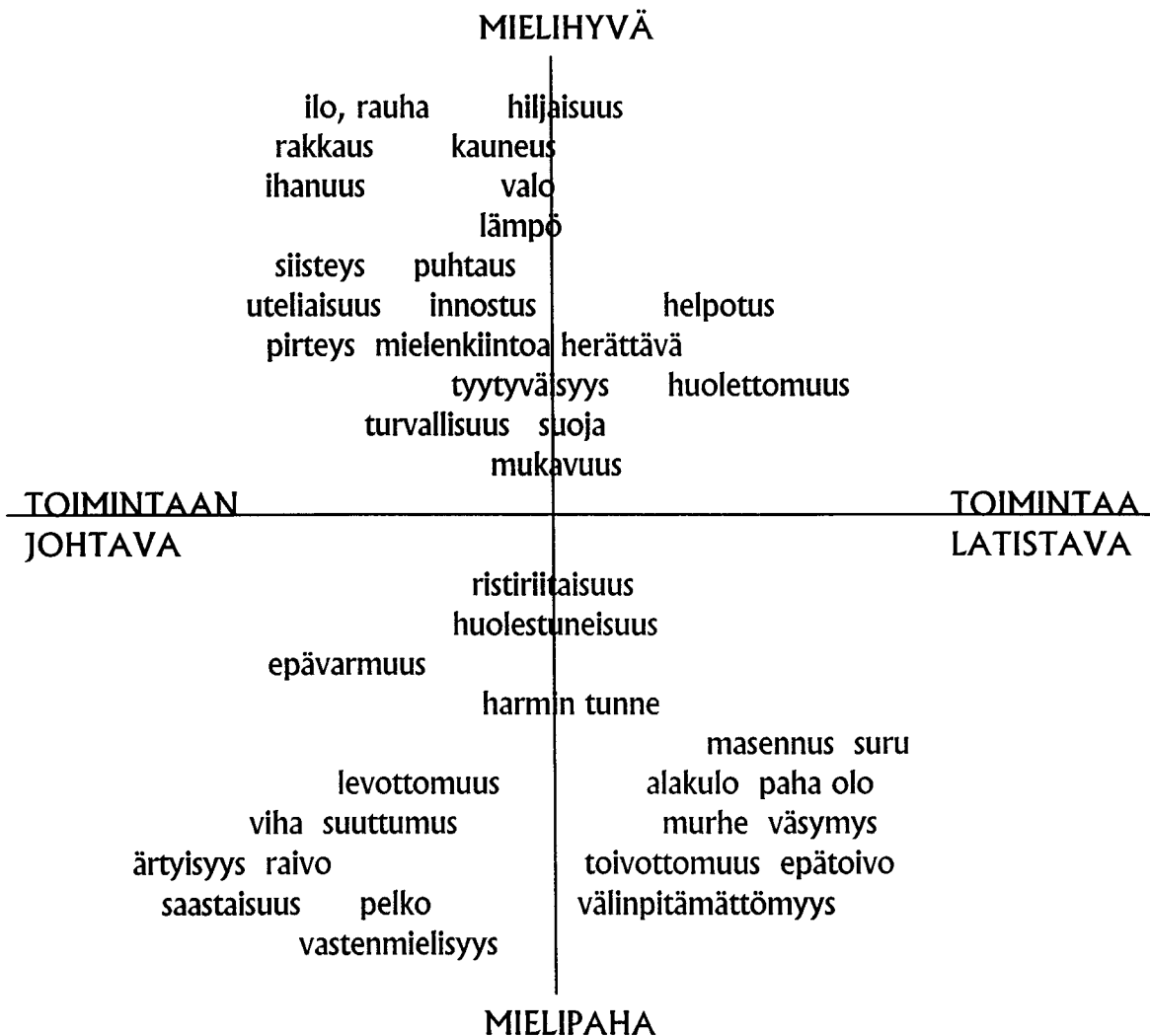
Mielipahan tunteet, jotka sysäävät ihmisen liikkeelle, ilmaistiin melko voimakkaasti. Näitä ympäristön synnyttämiä tunteita perusteltiin ihmisten piittaamattomuudella, itsekkyydellä ja tahallisuudella. ”On raivostuttavaa, kun ihmiset tahallaan sotkevat ympäristönsä.” Näitä sysääviä mielipahan tunteita ovat viha, suuttumus, ärtyisyys, raivo, levottomuus, pakokauhu, pelko, saastaisuus ja vastenmielisyys.

Seuraava opiskelijan kuvaus on esimerkki tämän teeman vastauksista:

”Viihtyisä ympäristö tuottaa mielihyvän ja ilon tunteita. Meluisa, rauhaton taas saa aikaan ärtyisyyttä, levottomuutta myös itsessäni. Joskus ympäristö herättää vihan ja suuttumuksen tunteita, esim. särjetyt pullot kadulla ja oijen varsilla, yleensä teiden varsien käyttö kaatopaikkana. Yöllinen kävely kaupungilla herättää joskus myös pelon ja pakokauhun tunteita.”

Opiskelijat ilmaisivat sekä mielihyvän että mielipahan tunteita. Myönteisiksi tunteiksi he kokivat vahvimmin kauneuden, ilon ja rauhan tunteet, joita kutakin ilmaisi seitsemän opiskelijaa. Kuusi opiskelijaa puolestaan ilmaisi ympäristön aiheuttavan masennusta ja toiselle kuudelle vihaa ja suuttumusta. Mielipahan tunteiden aiheuttajana on pääsääntöisesti ihminen ja ihmisen toiminnasta johtuvat ja havaittavat ympäristöjäljet.

Näitä opiskelijoiden tunnetiloja on kuvattu niinkuin he itse ilmaisevat puuttumatta tekijöihin, jotka näitä tunteita synnyttävät. Toiset tunnetilat motivoivat ihmistä toimintaan, toiset estävät tai latistavat toimintaa. Tunnetilojen ja toiminnan välistä yhteyttä haetaan kuviossa 9.

Kuvio 9. Ympäristön virittämät tunnetila

Yksi opiskelija ei vastaa tähän kysymykseen, minkä hän on saattanut kokea vaikeaksi. Ympäristökysymyksiä käsitellään etenkin tiedotusvälineissä asiallisina kuvauksina, jotka eivät mahdollista emotionaalista tiedon käsittelyä. Kaunokirjallisuudessa ympäristöä kuvataan rikkaasti, jolloin lukija voi eläytyä voimakkaammin. Herkkä emotionaalinen tiedon käsittely on välttämätön edellytys myös ympäristöasioiden eteenpäin viemisessä.

8.2.3. MIKÄ YMPÄRISTÖSSÄ ON ARVOKASTA

Ympäristön puhtaus ja siisteys ilmaistiin ensisijaisen arvokkaaksi ympäristöasiaksi, sillä 24 opiskelijan vastauksessa tämä oli mainittu. Puhtaus mainittiin yleisenä ympäristön puhtautena, vesistöjen, ilman, veden ja ruoan puhtautena, saastettomuutena ja raikkautena. Katujen, tienvarsien, asutusalueiden ja rakennusten ympäristöjen puhtautta pidettiin myös arvokkaina asioina.

Luonto herättää ihmisessä paljon tunteita, mutta luontoon liitetään myös erilaisia arvokkaita ominaisuuksia. Luonnonmukaisuus, luonnon koskemattomuus, luonnonläheisyys ja monimuotoisuus ovat ominaisuuksia, joitten kautta luonto koetaan arvokkaaksi. Luonnon värit, äänet ja hajut, vihreys, eläimet, metsät, pellot ja vesistöt herättävät opiskelijoissa ihastusta. Luontopolut ja liikkuminen luonnossa koetaan nekin arvokkaana. Jonkun mielestä luonnon terveys on hyvä asia.

Ympäristössä arvokkaina tekijöinä opiskelijat pitivät edelleen rakennetun ympäristön ratkaisuja. On hyvä, jos tien rakentaminen suunnitellaan siten, että se säästää ympäristöä mahdollisimman hyvin. Maaseudun ja maalaismaiseman säilyminen, puistojen rakentaminen kauniiden ja vanhojen rakennusten säilyttäminen nähdään tärkeäksi.

Mielihyvää tuottavia arvokkaita asioita ovat yhdeksän opiskelijan mielestä rauha ja rauhallisuus. Myös kauneus, turvallisuus, viihtyvyys, monipuolisuus, virikkeisyys, väljyys, tasapainoisuus, käytännöllisyys ja lapsiystävällisyys mainitaan arvokkaaksi ympäristöasiaksi.

Ihmisen toiminnoista opiskelijat arvostavat luomuviljelyä, metsänhoitoa, luonnon- ja ympäristönsuojelua sekä ympäristön huomiointia kaikessa ihmisten toiminnoissa.

Kysymykseen, mitä arvostat ympäristössäsi, yksi opiskelija toteaa: ”Enpä juuri mitään”. Toisen opiskelijan kuvaus on esimerkki monipuolisemmasta pohdinnasta:

”Luotoa, jos se on terve, puhtaita vesiä, ihmisen koskemattomia alueita, luonnosta joita ei enää paljon ole. Kaupunkisuunnittelussa arvostan sitä, että ei enää yritetä tehdä harmaata asfalttialuetta vaan annetaan puiden ja nurmikoiden kasvaa mahdollisimman paljon, alue jota ei ole roskea heittelemällä pilattu on aika hyvä saavutus.”

8.2.4. OMA JA YHTEISÖLLINEN TOIMINTA

Omaa ympäristön hyväksi tapahtuvaa toimintaa opiskelijat kuvasivat vastatessaan kysymykseen, miten toimit ja olet toiminut ympäristön hyväksi. Omaa toimintaa kuvataan seitsemän aineistosta nousseen tyyppin avulla. Tyypit on nimetty seuraavasti: kierrättäjät, siistijät, harkitsevat kuluttajat, harkitsevat liikkujat, energiansäästäjät, vaikuttajat ja passiiviset.

Kierrättäminen oli useimmin mainittu toimintamuoto. Peräti 27 opiskelijaa sanoo lajittelevansa ja kierrättävänsä tavaroita ja viisi opiskelijaa ilmaisee kompostoivansa eloperäistä jätettä. Kierrätykseen joutuvat opiskelijoiden vastausten mukaan paperi, muovi, lasi, vanhat vaatteet, pullot sekä maito- ja mehutölkit.

Ympäristön roskaaminen nähdään hyvin kielteisenä ihmisen toiminnan piirteenä. 21 opiskelijaa ei roskaa ympäristöä, he vievät roskat niille varattuihin keräysastioihin. Viisi opiskelijaa kertoo keräävänsä ongelmajätteet ja huolehtivat niiden asianmukaisesta hävittämisestä. Muita siistijöiden suorittamia toimia ovat palavien jätteiden polttaminen, vanhojen lääkkeiden toimittaminen apteekkiin, auton pesu vain huoltoasemilla, koiran jätteiden korjaaminen ja lähiympäristön siivoaminen.

Harkitsevat kuluttajat hankkivat luontoystävällisiä tuotteita ja haitattomia kemikaaleja. Useat sanovat käyttävänsä paperista tai omaa kauppakassia ja ostavat eko- ja uusiopaperia. Jotkut kertovat välttävänsä eläinkokein testattuja kemikalioituotteita ja turhaa pakkausmateriaalia. Yksi opiskelija ei käy enää hampurilaispaikoissa, koska siellä käytetään kertakäyttöastioita. Joku suosii valkaisemattomia suodatinpusseja ja toinen tuotteita, joissa on ympäristömerkki. Harkitseviin kuluttajiin kuuluvat luomutuotteiden ja luonnonantimien hyväksikäyttäjät sekä sellaiset ostajat, jotka valitsevat vähiten ympäristöä kuluttavia tuotteita. Kaksi opiskelijaa sanoo ostavansa vaatteensa kirpputorilta.

Harkitsevat liikkujat ovat miettineet kulkuvälineistä aiheutuvia ympäristövaikutuksia. Seitsemän opiskelijaa ilmoittaa käyttävänsä julkisia kulkuneuvoja tai kimppekyytiä, viisi kävelee lyhyet matkat. Kolme opiskelijaa käyttää auton sijasta polkupyörää. Yksi kertoo liikkuvansa luonnossa erityisen varovaisesti ollakseen vahingoittamatta luotoa.

Energiansäästäjäksi ilmoittautuu kuusi opiskelijaa. Energiansäästö kohdistuu asunnon ja veden lämmitykseen sekä auton polttoaineen kulutukseen. Yksi mainitsee välttävänsä auton tyhjäkäyntiä ja yksi lämmittää talvella auton ennen ajoa vähentääkseen polttoaineen kulutusta. Samalla vähennetään myös päästöjä.

Vaikuttajien tyyppiin saatiin neljä erilaista toimijaa. Yksi opiskelija kertoo toimivansa vihreän liiton aktiivijäsenenä ja yksi pyrkii vaikuttamaan ympäristöä koskevaan päätöksentekoon. Rahallisesti WWF:n toimintaa sanoo tukeneensa yksi vastaaja ja yksi opiskelija sanoo vaikuttavansa omalla toiminnallaan metsän hoitoon istuttamalla puuntaimia.

Vaikuttajat ovat rinnastettavissa Heinen ja Mautzin (1989, 89-94) luokittelussa päättäväisiin ympäristönsuojelijoihin. Toiminta voi olla joko yksityistä tai yhteisöllistä. Vaikuttajat ovat muita valmiimpia myös taloudellisiin uhrauksiin.

Passiiviset toimijat ovat välinpitämättömiä ympäristöasioiden suhteen eivätkä itse ole valmiita uhrautumaan. He saattavat kyllä odottaa toimintaa muilta, jolloin he ottavat vapaamatkustajan roolin. Passiivisia toimijoita tässä aineistossa oli kaksi. Toinen vastaa kysymykseen, miten toimit ja olet toiminut ympäristön hyväksi: ”en mitenkään”. Ja toinen jättää vastaamatta tähän kysymykseen. Nämä luokiteltiin passiivisiin toimijoihin, mutta opiskelijoiden vastausten tulkinta saattaa olla virheellinen. Voihan olla, että heilläkin on joitakin ympäristötekoja, vaikka sitä ei ilmaista.

Seuraavissa kahden vastaajan kommentteissa analysoidaan omaa toimintaa:

”En toimi mitenkään tietoisesti ympäristön hyväksi, mutta senverran niistä puhutaan, että toiminta tulee jo ns. selkäytimestä.”

”Pidän omaa toimintaani vähäisenä johtuen omasta passiivisuudestani: ajattelen kyllä paljon, mutta teot jäävät vähäisiksi.”

Oman toiminnan arviointia esiintyi vain kahdessa edellä mainitussa lausumassa. Ympäristön hyväksi toteutuvaa omaa toimintaa kuvataan monien yksittäisten asioiden suorituksina usein myös perustellen tekemisiä. Jätteiden kerääminen ja kierrättäminen ovat ajankohtaista yhteiskunnallista toimintaa, josta viime vuosina on jaettu paljon informaatiota. Seuraava yhden opiskelijan vastaus kokonaisuudessaan antaa käsityksen toimintojen kokoelmasta:

”Kaupassa pyrin katsomaan, etten osta turhia pakkausmateriaaleja (esim. pyykinpesujauhuriiviste, kankainen kauppakassi, banaanit eivät tarvitse muovipussia). Palautan maitotölkit, lasipullot, paperit, patterit ja peltitölkit keräysastioihin. En heitä vaatteita roskikseen, vaan revin ne räteiksi, ellei niitä voi viedä mihinkään keräykseen. Harrastan kirpputorikiertelyä. Pyrin kävelemään tai pyöräilemään lyhyet matkat mieluummin kuin autoilemaan. Talvella käytän lohkolämmittintä. Pyrin välttämään energian tuhlausta (esim. käytän uunin jälkilämmön). Materian keräämisessä on rajoitteena raha, mutta näin tulen samalla toimineeksi ympäristön hyväksi. Kesällä kasvimaata viljellessäni en käytä lannoitteita. En turmele luontoa fyysisesti.”

Omat ympäristöä huomioivat toimintamuodot pohjautuvat vapaaehtoisuuteen ja toimijan omaan aktiivisuuteen. Yhteiskunnassa tapahtuva informaatio, valistus ja tiedottaminen sekä erilaiset sekä paikalliset että etäisemmät ympäristötuhot ovat omiaan aktivoimaan yksittäistä ihmistä, mikäli asia koskettaa häntä jotenkin henkilökohtaisesti. On myös helpompi hyväksyä sellaisia toimintamuotoja, joita toisetkin ihmiset arvostavat.

Ympäristönsuojelu on keskeinen yhteiskunnallinen ympäristön hyväksi koituva toimintamuoto, jossa tarvitaan yhteisöllistä päättävääsyyttä ja laajojen kansalaisryhmien päämäärätietoista toimintaa. Ympäristösuojelun kautta jäsennetään tässä työssä yhteisöllisiä toimintamuotoja.

Eräs opiskelija määrittelee ympäristönsuojelun ”yhteiskunnalliseksi toiminnaksi, jolla pyritään mahdollisimman hyvään ympäristöntilaan. Sillä pyritään toisaalta säilyttämään alkuperäistä luontoa ja toisaalta suojelemaan ihmistä ja hänen lähiympäristöään. Tällöin ympäristönsuojelu painottaa ihmisen välittömän elinympäristön suojelua.”

Ympäristönsuojelun tarkoitusta pohtiessaan kymmenen opiskelijaa ilmaisee ympäristönsuojelussa keskeiseksi ympäristön säilyttämisen ja suojelun vaarattomana ja saasteettomana, jotta ihminen voi elää, asua ja nauttia. Tämä näkemys korostaa ihmisen yksinoikeutta ympäristöön. Se edustaa utilistista näkemystä, missä ihmiselle on hyödyllistä ja jopa välttämätöntä ympäristön säilyminen ihmisen etujen mukaisena. Ihmiskeskeistä ajattelua edustaa seuraava lausuma:

” Mielestäni ympäristönsuojelun perimmäisenä tarkoituksena on ihmislajin säilyminen maapallolla, sillä ympäristönsuojelussa on ihminen tarpeineen mukana yleensä aina.”

Opiskelijoiden vastauksissa oli aineksia antroposentrististä, biosentrististä ja ekosentrististä näkemyksistä. Samassa vastauksessa saattoi olla ajatuksia sekä ihmiskeskeisyydestä että syväekologiasta. Vastaukset eivät olleet aina loogisia.

Seuraavassa vastauksessa ollaan huolestuneita tulevien sukupolvien mahdollisuuksista. Ympäristönsuojelun tarkoituksena on

”huolehtia siitä, että ympäristön kantokykyä ei rasiteta liikaa, esim. pyrkiä vähentämään muovivuoria kaatopaikoilla”,
 ”turvata miellyttävä ja terveellinen ulkonaliikkuminen myös tuleville sukupolville”,
 ”säilyttää edes palanen koskemattonta luontoa tuleville sukupolville, esim. luonnonsuojelualueiden avulla”,
 ”säilyttää vanhoja ja arvokkaita rakennuksia jälkipolvien ihailtaviksi”.

Ympäristönsuojelun tehtäväksi 11 opiskelijaa näkee hyvän ympäristön säilyttämisen tuleville sukupolville. Mitä hyvällä ympäristöllä kulloinkin tarkoitetaan, on ongelmallinen kysymys. Yhteisöllinen toiminta voidaan ympäristönsuojelun näkökulmasta jakaa kahteen toimintamuotoon: säilyttämiseen ja tilanteen korjaamiseen. Säilyttämisen ja korjaamisen tyypit nousivat aineistosta. Säilyttäminen ja korjaaminen pitävät sisällään seuraavia asioita:

SÄILYTTÄMINEN

- * ympäristön vaarattomuus ja saasteettomuus
- * luonnon ja ympäristön puhtaus
- * maapallon luonnonmukaisuus
- * luonnon koskemattomuus
- * ympäristön kantokyky
- * luonnon tasapaino

- * terveellinen ympäristö
- * asuin-, työ-, vapaa-ajan ympäristön terveellisyys
- * terve elämä

- * ihmisten, eläinten, kasvien hyvinvointi
- * ympäristöä tuleville sukupolville
- * lajien monimuotoisuus
- * ihmislaji maapallolla
- * eläinten, kasvien, muiden olioiden elinmahdollisuudet
- * talous- ja luonnonvarat
- * maan käytön tarkoituksenmukaisuus
- * ainutlaatuiset ympäristökohteet
- * vanhat arvokkaat rakennukset

KORJAAMINEN

- * lajien häviämisen estäminen
- * uhanalaisten eläinten kuolleisuuden vähentäminen
- * elintilan antaminen eläimille, kasveille
- * ihmisille ja eläimille paremmat olosuhteet
- * ihmisen aiheuttamien ympäristöhaittojen poistaminen
- * kemiallisten ympäristöhaittojen vähentäminen
- * ympäristöön kohdistuneiden virheiden korjaaminen
- * ihmisen aiheuttaman tuhon pysäyttäminen
- * liikenneympäristön saasteisuuden vähentäminen
- * ympäristön ja sen viihtyvyyden parantaminen
- * tiedon, valistuksen, neuvonnan lisääminen
- * arvostuksen lisääminen ympäristöä kohtaan

Ympäristönsuojelun tehtävät opiskelijat jakavat säilyttäviin ja korjaaviin yhteisöllisiin toimiin. Ennaltaehkäisyä ei mainita yhdessäkään vastauksessa. Opiskelijat ovat erityisen huolestuneita ympäristön puhtaudesta ja haluavat säilyttää sekä elinympäristön että luonnonympäristön puhtaana ja vaarattomana. Ympäristön terveydelliset näkökohdat nousevat myös esille. Tuleville sukupolville halutaan jättää saastumatonta ympäristöä, luonnon tasapaino ja monimuotoisuus halutaan säilyttää.

Korjaavista toimenpiteistä nousee esille ihmisen lisätoimet lajien säilymiseksi. Eläin- ja kasvilajien häviämisestä ja jopa ihmislajin olemassaolosta opiskelijat ovat huolestuneita. Heidän mielestään lajien elinoloja tulee korjata. Ihminen nähdään suurena saastuttajana ja virheiden aiheuttajana ympäristössä. Näitä ihmisten aiheuttamia haittoja tulisi vähentää ja korjata jo syntyneitä ympäristöolosuhteita. Ympäristöhaittoja voidaan korjata opiskelijoiden näkemysten mukaan myös tiedotuksen ja neuvonnan keinoin sekä lisäämällä arvostusta ympäristöä kohtaan. Ja kaikkeen tähän odotetaan laajalla ja tehokkaalla yhteisöllisellä toiminnalla päästävän.

8.2.5. TULEVAISUUDEN YMPÄRISTÖ

Usko tulevaisuuden maailmaan näyttää opiskelijoilla olevan luja, sillä tulevien sukupolvien ympäristöllisistä oikeuksista halutaan pitää kiinni. Tulevaisuuden ympäristönäkymiä varjostavat ja huolettavat kuitenkin monet tekijät, jotka eivät läheskään aina tule vaikuttamaan ympäristöön myönteisellä tavalla. Opiskelijat ilmaisevat näkemyksensä uskomuksina, oletuksina ja toiveina, he kuvaavat sekä huonoa että hyvää kehitystä. Omien käsitystensä tueksi he antavat yksittäisiä esimerkkejä, joiden varaan he näkemyksensä lopulta perustavat, kuten seuraava vastaus tulevaisuuden ympäristöstä osoittaa: "Se on edelleen (toivottavasti) siisti ja viihtyisä. On siirrytty luomuviljelyyn".

Näkemykset tulevaisuuden ympäristöstä on tyypitetty viiteen luokkaan: valoisat näkymät, synkät näkymät, lievä luottamus, usko muutokseen ja huoli ihmisen toiminnasta. Ympäristö säilyy kauniina ja siistinä, ympäristön tila ei pahene, ympäristö saavuttaa tasapainonsa ja tulevaisuuden ympäristön tila näyttää hyvältä, näin uskoo osa opiskelijoista. Helposti lausumaan lisätään erilaisia ehtoja, joita kohdistetaan päättäjien toimintaan, lainsäädäntöön, ihmisten kokonaisvaltaiseen ymmärtämykseen, Euroopan Unioniin.

"Nyt, kun Suomi kuuluu EU-maihin, myös ympäristön tulevaisuus näyttää valoisammalta. On tullut uudet säädökset mm. jätteiden käsittelystä. Uskon, että Suomessa ympäristöllä ei ole kovinkaan merkittävää hätää tulevaisuudessa."

Näiden valoisten näkymien rinnalla vastauksissa on runsaasti päinvastaisia ajatuksia, jotka on nimetty synkkiin näkymiin. Poiminnat vastauksista luovat mielikuvaa, mitä opiskelijat haluavat sanoa:

- "ympäristön tila on menossa huonoon suuntaan, ei näytä hyvältä"
- "puhdas luonto häviää"
- "luonto on vaarassa"
- "ympäristöongelmat lisääntyvät, vaikka tietous ja tekninen kehitys lisääntyvät"
- "ympäristö on saastunut, luonto on saastunut (roskainen, epämiellyttävä, jos ihmiset eivät ala tajuamaan ympäristöongelmia"
- "ilmansaasteet lisääntyvät, ilma ja vesi on huonolaatuista, vedet saastuvat"
- "kemikaalikuljetukset ja ydinvoimalat ovat suuria riskejä"
- "näyttää heikolta, jos jatketaan samoin"
- "maapallon ekosysteemi muuttuu"
- "meret kasvavat, ilmasto lämpenee"
- "aavikot valtaavat sademetsiä"
- "erilaisia eliöitä ja kasveja on vähemmän, ympäristö köyhtyy"
- "monet eläinlajit menehtyvät, eläimiä ja kasveja kuolee sukupuuttoon"
- "metsät ovat pilaantuneita ja loppuunkulutettuja"
- "tulee autiota"
- "aito maaseutu häviää"
- "luonnonvaraisia alueita ei ole paljon, ympäristö rakennetaan täyteen, kaikki alueet asutetaan".

Mielikuvat sisältävät pelkoa, tyhjyyttä ja lopullista tuhoa. Vaikka vastauksissa on paljon lohduttomia mielikuvia tulevaisuuden ympäristöstä, osassa vastauksissa on samalla toiveikkuutta. Lievän luottamuksen alaan on luokiteltu runsaasti toiveita. Toivottavasti ympäristö tulevaisuudessa olisi edelleen siisti ja viihtyisä, säilyisi rehevänä, puhtaana, kauniina tai säilyisi nykyisenlaisena. Joku ilmaisee, että välillä herää toiveita paremmasta tulevaisuudesta tai toivoa minulla vielä kuitenkin on. Toivottavasti ympäristössä olisi jossain määrin koskematon metsää ja että tulevaisuus olisi parempi kuin nyt. Seuraavassa esitetään yksi ympäristön tulevaisuuden arvio:

"Valitettavasti näen sen saastuneena, luulen monien eläinlajien menehtyvän ja puhtaan luonnon vähenevän. Aito maaseutukin häviää, osittain jo senkin vuoksi, että maanviljelijöiden mahdollisuuksia elinkeinoonsa rajoitetaan. Tietenkin toivon, että ihmiset havahtuisivat tajuamaan ympäristöasioiden tärkeyden ja tekemään jotain niiden eteen. Tarvittaisiin pehmeämpiä ja samalla kestävämpiä arvoja nykyiseen kovaan, teknologiseen maailmaan."

Toivomusten ja toivottavien asioiden lisäksi osa opiskelijoista näkee ympäristössä tapahtuneen ja tapahtuvan myös hyvää kehitystä. Nämä hyvän kehityksen piirteet antavat uskoa muutokseen. Myönteisenä nähdään, kun on ryhdytty hyviin positiivisiin toimiin, kun ihmiset havahtuvat suojelemaan ympäristöä ja ajattelevat näitä asioita entistä enemmän. Ihmiset ovat tulleet jo tietoisemmiksi ja alkaneet toimia. Tilanne näyttää valoisalta, koska on kehitetty uusia säädöksiä mm. jätteiden käsittelyyn, kierrätys on kehittynyt, on siirrytty paljon luomuviljelyyn ja käytetään lyijytöntä bensiiniä. "Jos ihmiset ymmärtävät, voi vielä olla mahdollisuuksia."

Tulevaisuuden ympäristöä kuvitellessa monelle opiskelijalle on noussut huoli ihmisen toiminnasta. Ihmisten pitäisi havahtua tajuamaan ympäristöasioiden tärkeys ja kiinnittää enemmän huomiota ympäristöön, jota heidän tulisi myös ymmärtää suojella. Toivotaan, että ihmisiä alkaisi kiinnostaa luonto ja sen siisteys, ja että he kuluttajina vaatisivat ympäristöystävällisiä tuotteita. Jonkun mielestä ihminen ajattelee liiaksi vain itseään. Yhden opiskelijan toiveena on, että nuoret heräisivät ympäristökysymyksiin.

Missään vastauksessa ei oteta kantaa, onko taloudellinen kasvu edelleen mahdollista ja miten se vaikuttaa tulevaisuuden ympäristöön. Myöskään ei käsitellä teknisen kehityksen mahdollisuuksia. Väestönkasvua eivät opiskelijat ilmaiseet tulevaisuuden ympäristön riskitekijänä.

8.3. OPIKELIJOIDEN SUHDE YMPÄRISTÖÖN

Opiskelijoiden ympäristötietoisuus ja näkemykset tulevaisuuden ympäristöstä ovat keskeisiä ympäristösuhdetta kuvaavia kokonaisuuksia. Ympäristötietoisuus lisää vastuunottoa ja auttaa yksilöä tarkkailemaan omia valintojaan ja käyttäytymistään. Se auttaa vähitellen myös kollektiivisen vastuun kantamiseen.

Ympäristötietoisuutta analysoitaessa on pitäydtytty teemojen ja samalla avointen kysymysten asettamisessa rajoissa. Opiskelijoiden suhdetta ympäristöön tarkastellaan nyt vapaammin, käyttäen hyväksi koko aineistosta esiin nousseita keskeisiä asioita.

Opiskelijoiden ympäristösuhdetta voidaan tarkastella pitkälti luontosuhteen kautta. Ympäristönsuojelussa ja yhteisöllisessä toiminnassa tärkeimpänä pidetään luonnonsuojelua ja luonnon hyväksi tehtäviä toimia. Rakennetun ja kulttuuriympäristön huomiointi tulee vasta luonnon jälkeen kaikissa kirjoituksissa. Myös ympäristön herättämät tunteet liitetään suurelta osin luonnonympäristöön, joskin ihmisen toiminnasta johtuva ympäristön saastaisuus nostattaa mielipahan tunteita. Luontosuhteen rikkaus merkitsee positiivisia ja elämää eteenpäin vieviä tekijöitä. Tähän moninaisuuteen liittyy kuitenkin myös negatiivisten ja ristiriitaisten tekijöiden osuus. Luonto muuttuu ihmiskäden jälkien myötä eikä luonnon aitous tai luonnonmukaisuus ole enää itsestäänselvyys. Tätä opiskelijat ovat pohtineet runsaasti tuntiensa luonnon muuttumisen herättävän voimakkaita tunteita.

Luonto ja etenkin esteettiset kokemukset, kuten kaunis, rauhallinen ja puhdas luonnonympäristö, motivoivat ja antavat sisältöä elämään. Lisäksi luonto tarjoaa mahdollisuuden vapauden ja riippumattomuuden kokemuksiin.

Ympäristönsuojelua voidaan perustella ihmisten tarpeista ja hyvinvoinnista käsin siten, että ympäristön hyvinvointi on välttämätön ehto ihmisen terveydelle ja olemassaololle. (Viikka 1993, 37, vrt. myös Pietarinen 1987, 49 ja Markkula 1995, 19) Ihmiskeskeisiä näkemyksiä vastauksissa esiintyi runsaasti: tulevien sukupolvien oikeus luontoon, saasteiden aiheuttamat vahingot ihmisten terveydelle, luonnon säilyttäminen ihmisten virkistäytymistä varten. Luonto on ihmiselle tärkeä biologisesti, kokemuksellisesti ja taloudellisesti. Näin ihmisten hyvinvointi on peruste ympäristönsuojeluun.

Luontokeskeinen lähtökohta tarkoittaa luonnon suojelemista sen itsensä vuoksi (Viikka 1993, 38). Luontokeskeisen suhtautumisen ytimenä on halu edistää kaikkien elävien olentojen ja luonnonmuodostelmien hyvinvointia ja olemassaolon edellytyksiä. Opiskelijat korostavat uhanalaisten lajien suojelua ja luonnon koskemattomuutta sekä eläinten ja kasvien mahdollisuuksien parantamista. Vastauksista ei kuitenkaan aina selviä toimintaa ohjaava motiivi. On myös vaikea päätellä, miten ihmisten toiminta ja elämän edellytykset on suhteutettava todelliseen luonnonsuojeluun ja luonnon ehtoihin, kun ne ovat keskenään ristiriidassa. Ihmisille ja luonnolle samanlainen vapaus ja oikeus ovat vaikeita kysymyksiä.

Ympäristönsuojelun ihmisten toimintana opiskelijat näkevät sekä omakohtaisena että yhteisöllisenä. Etenkin omakohtaisena toimintana he pohtivat omia tottumuksiaan: kierrätystä, kulutusta ja huolenpitoa ympäristön siisteydestä. Siitonen (1990, 178-179) toteaa omassa tutkimuksessaan nuorten olevan pääasiassa toimijoita ja myötäilijöitä. Myös tämän tutkimuksen mukaan voidaan katsoa osan opiskelijoista kuuluvan toimijoihin, joilla on tietoa ja halua puuttua joihinkin ympäristöongelmiin. Heillä on omakohtainen, jollakin tasolla selkiytynyt ympäristösuhde.

Opiskelijat ilmaisevat monien ympäristökysymysten liittyvän ihmisten velvollisuuksiin ja tulevien sukupolvien etuihin. Markkula (1995, 20-21) tuo esille uuden luontosuhteen. Tulevaisuuden turvaava ihmisen luontosuhde asettaa luonnon etusijalle väheksymättä kuitenkaan ihmistä. Ihmisellä on oikeus käyttää hyväkseen luontoa muiden eliöiden tavoin, mutta ihminen pisimmälle kehittyneenä on myös velvollinen suojelemaan luontoa sen itsensä takia. Tätä hän nimittää ihmisen kestäväksi luontosuhteeksi.

Luontosuhteen ja sitä kautta ympäristösuhteen muuttumista myös opiskelijat toivovat: ”Jos ihmiset heräävät näkemään ympäristön tilan kokonaisvaltaisesti voi tulevaisuudessa olla hyvät mahdollisuudet sille että tulevaisuuden ympäristö on varsin tasapainoinen ihmisen ja luonnon suhteen”.

9. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää hoitotyön ammatteihin opiskelevien, sairaanhoitaja-, terveydenhoitaja- ja lähihoitajaopiskelijoiden, ympäristösuhdetta heidän itsensä kuvaamana. Tätä suhdetta on selvitetty ympäristötietoisuuden käsitteen kautta. Ympäristötietoisuus ja näkemys tulevaisuuden ympäristöstä ovat pohjana kehitettäessä terveydenhuoltoalan ympäristökasvatusta. Ympäristötietoisuutta tarkastellaan sisällön erittelyllä saatujen teemojen ja havaintotyyppien avulla.

Tieto ympäristöstä, ympäristövaikutuksista, ympäristöriskeistä ja ympäristöongelmista on ehdoton edellytys ympäristötietoisuuden muodostumisessa, jonka on tarkoitus alkaa jo varhaisessa kehitysvaiheessa ja jatkuu läpi elämän. Tämän päivän nuorilla on jo paljon ympäristön hyvinvointiin liittyvää tietoa. Ammatillinen koulutus ei tähtää yksinomaan opiskelijoiden tiedon lisäämiseen, vaan myös tiedon käsittelemiseen. Opiskelijoille jää valinnan mahdollisuus, mitä tietoa he haluavat, mihin he mielenkiintonsa suuntaavat. Mielenkiintoisista asioista halutaan tietää myös enemmän.

Opiskelijoiden esittämiksi mielenkiintoa herättäviksi asioiksi nousivat ympäristönsuojelu, ympäristön ja terveyden väliset yhteydet, kuluttaminen, saastuminen ja ympäristöriskit. Keskeisimpänä ympäristönsuojelussa nähdään luonnonsuojelu. Vaikka ympäristöä ei mielletä pelkästään luontoon liittyvänä, luonnonympäristö saa kaikkien kysymysten vastauksissa tärkeimmän aseman. Mielenkiinnon kohdistuminen erityisesti luonnonsuojeluun ei liene pelkästään tiedollinen kysymys, vaan oletettavasti mielenkiinto tyydyttää myös emotionaalisia tarpeita.

Ympäristön vaikutuksista ihmisten hyvinvointiin ja ympäristön ja terveyden välisestä yhteydestä opiskelijat ovat kiinnostuneita. Ympäristöperäiset terveydelliset ongelmat liitettiin aikaisemmin teollistumiseen, mutta tänä päivänä ilman ja veden saasteet, monenlaiset kemialliset aineet, radioaktiivisuus, liikennepäästöt, radon sekä sattuneet myrkyonnettomuudet ovat nostaneet terveyden menettämisen pelon ihmisten tietoisuuteen. Maapallon terveys on edellytys myös ihmislajiin terveydelle (Massa 1993, 189). Terveydenhuoltoalan opiskelijoiden halu tietää ympäristön ja hyvinvoinnin välisestä yhteydestä on perusteltua, jotta he voisivat tulevassa ammatissaan edistää ihmisen terveyttä, mutta myös ajaa ympäristön etua.

Uusitalon (1986, 72-77) mukaan suomalaiset ovat eniten huolestuneita vesistöjen ja ilman saastumisesta, saastumisen aiheuttamista vaaroista terveydelle ja luonnonmaiseman tuhoutumisesta. Nyt paljon myöhemmin opiskelijoiden vastauksissa mielenkiinto kohdistetaan eniten sellaiseen ympäristönsuojeluun, joka sisältää luonnonmaiseman suojelun sekä vesien ja järvien suojelun.

Tulokkaan (1990) Tilastokeskukselle tekemän tutkimuksen mukaan suomalaiset ovat yleisesti sekä huolestuneita että kiinnostuneita ympäristöasioista. Paikalliset ongelmat huolestuttavat vähemmän kuin maan- ja maailmanlaajuiset ongelmat. Paikalliset ongelmat ovat lähellä, joko tiedostettuna tai ei, ja eivät näytä aiheuttavan välitöntä terveysvaaraa. Kauempana oleviin ongelmiin on helpompi esittää syyllisiä ja olla itse välinpitämätön.

Huoli ympäristön tilasta on yhteinen kaikille ikäryhmille. Nuoret ovat huolestuneempia ympäristökatastrofeista, kuten myrkkujen leviämisestä ympäristöön ja radioaktiivisesta saastumisesta. Ilman ja veden saastuminen sekä kasvi- ja eläinlajien häviäminen huolestuttavat. Myös huoli ympäristön esteettisyyden, kuten kauniiden maisemien ja rakentamattomien alueiden katoamisesta on todellista. (Järvinen 1995, 22-24) Myös tämän selvityksen mukaan opiskelijanuoret ovat huolissaan samoista ympäristöongelmista, joihin he haluavat oman mielenkiintonsa suunnata.

Kuluttajina opiskelijat tarvitsevat jatkuvasti lisätietoa. Kierrätys ja kulutus, ihmistä lähellä oleva ja myös näkyvä toiminta, jota toteutetaan kotitalouksissa ja jokainen omia kulutusvalintoja ja tottumuksia muovaten, tuottaa toteutuessaan välitöntä mielihyvää.

Ympäristötietoisuuteen ei tavallisesti liitetä ihmisen tunnekokemuksia, enemmänkin korostetaan tietoa ja oikeansuuntaisia asenteita. Kuitenkin sanotaan, että elämän pitää tuntua, se ei saa olla harmaata teoriaa. Kokeminen on sitä, mikä tuntuu joltakin. Tehokasta on se, mikä tuntuu tehokkaalta. Radikaalit luonnonsuojelijat kokevat ympäristöön kohdistuvat epäoikeudenmukaisuudet voimakkaina luontoa ja jopa itseään loukkaavina vääryyksinä. Jos jossain asiassa ei ole oikeaa, intuitiivisesti koettua tunnelmaa, ei sen tekeminen herätä innostusta. Traktoreihin itsensä köyttävät luonnonsuojelijat aarniometsässä toimivat voimakkaiden tunteiden yllyttäminä.

Ihmisellä on taipumus tukahduttaa tunteitaan, toimintaa järkeistetään. Tunteita näytetään kuin salaa, mennään luontoon tunteilemaan. Lapset ja nuoret kykenevät kokemaan tunteita näkyvämmiin. Eläimet ja luonnonilmiöt herättävät heissä syviä kokemuksia, joitten kautta opitaan eläytymistä. Lapsi voi helposti kertoa, miltä puusta tuntuu, kun se sahataan poikki. Opiskelijat ilmaisivat varsin monipuolisesti omia tunnekokemuksiaan. He ilmaisivat eriasteisia mielihyvän ja mielihäpähtämisen tunteita. Voimakkaat mielihäpähtämisen tunteet ilmaistiin syntyvän ihmisten piittaamattomuudesta ympäristöä kohtaan. Aistien kautta välittyvistä tunteista vahvimmin nousi kauneuden kokemus, mitä ympäristömme tarjoaa runsain mitoin. Ympäristön hiljaisuus ja rauha ovat vastapainoa melulle, kiireelle ja tehokkaalle elämänrytmille ja asettavat ihmiselle mahdollisuuden kohdata itsensä. Rakkaus syntyy voimakkaasta kiintymyksestä, tähänkin luonto antaa mahdollisuuden.

Eniten arvoa opiskelijat antavat puhtaalle ja siistille ympäristölle. He ottavat kantaa ihmisten välinpitämättömyyteen, yleensä syyllinen on oman itsen ulkopuolella. Toinen arvostusta herättävä kokonaisuus on luonto ja luonnon moninaiset ilmiöt. Mielihyvää tuottavat kokemukset, kuten rauhan, kauneuden ja turvallisuuden kokemukset, ovat opiskelijoiden mielestä arvostettavia.

Puhtaus ympäristöarvona koetaan niin voimakkaasti, että sen tavoittelemisen puolesta opiskelijat ovat itsekin valmiita toimimaan. Lähes kaikki kertovat, etteivät he roskaa. Myös lajittelu ja kierrättäminen sekä kulutustottumusten tarkkailu ovat läheisiä toimintoja. Hämäläisenkin (1994,33) mukaan nuoret korostavat näitä toimintamalleja. Useat opiskelijat toimivat ympäristön hyväksi valitsemalla ympäristöystävällisiä tuotteita. Huomattavan paljon ilmenee toimintaa ja valmiutta jätteiden lajitteluun ja kierrätykseen, edellistä paljon vähemmän osallistutaan energian säästämiseen.

Myös Järvisen (1995, 48-51) mukaan nuoret ovat valmiita toimimaan useimmiten yksittäisenä kuluttajana kuin jonkun yhteisön jäsenenä. Ympäristömyönteisten asenteiden ja todellisen käyttäytymisen välillä esiintyy kuitenkin ristiriitaa. Nuoret toimivat tai heillä on valmiutta toimia ympäristön hyväksi kuluttajan roolissa, mutta yhteiskunnallinen vaikuttaminen ympäristöasioiden puolesta ei heitä houkuttele. Kaksi kolmesta nuoresta ilmaisee kielteisen kantansa poliittista ympäristövaikuttamista kohtaan. Myöskään kansalaistottelemattomuutta tai mielenosoitusta ei nähdä hyvänä vaikuttamiskeinona. Ainoastaan luonnonsuojelujärjestöjen toimintaan on valmiutta.

Tässä 29 opiskelijan joukossa oli neljä, jotka voidaan katsoa vaikuttajiin ja joilla on halua tai valmiutta julkisiin kannanottoihin. Heinen ja Mautzin (1989, 89-94) ympäristötietoisuuden tasoilla terveydenhuoltoalan opiskelijat näyttäisivät sijoittuvan sanallisiin, maltillisiin ja jollakin tavalla osallistuviin ympäristönsuojelijoihin. Päättäväisiin ympäristönsuojelijoihin voi lukea nämä neljä opiskelijaa, jotka voivat toimia taloudellisin uhrauksin tai etsiä yksilöllisiä toimintamuotoja.

Vaikka opiskelijat pitävät erittäin tärkeänä ympäristötoimia, he omassa elämänpiirissään toimivat joissakin yksittäisissä ympäristönsuojeluasioissa sitoutumatta kuitenkaan joukkotoimiin. Laajoja ympäristötoimia ollaan vaatimassa, mutta niistä voisivat muut huolehtia. Opiskelijoiden todellinen toiminta jää edelleen vähäiseksi. Ristiriita ympäristömyönteisten asenteiden ja ympäristövastuullisen toiminnan välillä on tyypillistä edelleen myös muille väestöryhmille (Järvinen 1995, 60). Ilmeisesti suomalaisessa toimintakulttuurissa on enemmän yksilöllisen kuin yhteisöllisen toiminnan piirteitä. Yhteiskunnassa korostetaan jatkuvasti yksilöllisyyttä.

Ihminen tietää paljon asioita, miten pitäisi ympäristön suhteen menetellä, mutta toimii väärin tai ei ollenkaan. Lisäksi hän on usein monimutkaisessa valintatilanteessa ja työntää ympäristön edun oman etunsa taakse. Onko mahdollista, ettei mitään ratkaisevaa parannusta tapahdu ennekuin ihminen on todella pakon edessä? (Ekström 1996, 75)

Tässä tutkimuksessa ei ollut tarkoitus verrata koulu- ja opistoasteen tai peruskoulu- ja ylioppilaspohjaisten opiskelijoiden näkemyksiä. Kaikkien näiden ryhmien vastauksia karkeasti vertaillen ei havaita oleellisia eroja. Kaikissa ryhmissä nostetaan ympäristönsuojelu esille ja ympäristön virittämät tunnetilat kuvataan yhtä monipuolisesti. Opisto-osaston opiskelijat, joilla on pitempi koulutus, pohtivat hieman enemmän ihmisen terveyden ja hyvinvoinnin riippuvuutta ympäristöstä. Oman ympäristötoiminnan kuvauksissa ei löydy eroja. Opiskelijat eivät käsittele sosiaalisista suhteista muodostuvaa ympäristöä, jota voisi olettaa ihmisten auttamiseen tähtäävässä ammatillisessa koulutuksessa pidettävän merkittävänä. Kaikissa vastauksissa pohditaan konkreettista fyysistä ympäristöä.

Ihminen tarvitsee yhä lisääntyvää ympäristötietoisuutta pysyäksään kiinni yhteiskunnallisessa elämässä. Vähitellen yhteiskunnassa aletaan myöntää, että ihminen aiheuttaa vakavaa haittaa luonnolle ja itselleen. Hierarkia ja tehokkuus tulisi vaihtaa avoimuuteen ja kaikkien osallistumiseen, markkinoiden ja kilpailun korostaminen tulisi kääntyä yhteistyön ja yhteisen omaisuuden korostamiseen, ihmisten monimutkaiset ja nopeat elämäntyyli tulisi muuttaa yksinkertaisiin elämäntyyliin. Kun yhteiskunnassa rajaton kasvu löytää rajat, kun aletaan ymmärtää resurssipulan vaikutuksia, kun väestönkasvun aiheuttama tarpeiden lisääntyminen maapallolla koskettaa myös oman yhteiskunnan jäseniä, ihmisten ympäristötietoisuus joutuu koetukselle. Kestävässä kehityksessä ideaalina on luonnon kasvava arvostaminen. Se tarkoittaa luonnon arvon tunnustamista ja luonnon rakastamista sen itsensä takia, ei ihmisen tarpeiden takia. Se tarkoittaa myös holistista suhdetta ihmisen ja luonnon välillä sekä ympäristönsuojelun nostamista talouskasvun edelle.

Kestävä kehitys sisältää kolme toiminnallista ulottuvuutta: ekologisesti kestävä, yhteiskunnallisesti oikeudenmukaisen ja ihmistä henkisesti uudistavan ulottuvuuden (Kestävä kehitys 1995). Jos jokin toiminta todetaan kestäväksi, se tarkoittaa sen jatkumista tulevaisuudessa. Kuitenkin jonkin toiminnan määrittelemisen kestäväksi perustuu ihmisten tämänhetkiseen tietämykseen ja tuntemukseen. Kestävyyttä ei voida tässä hetkessä taata, koska useat tulevaisuudessa vaikuttavat tekijät eivät ole tiedossa tai ovat ennustamattomia. Sen tähden on suojeltava ympäristöä ihmisten toiminnoissa, joilla voi olla haitallisia vaikutuksia, on tutkittava toimintojen merkitystä ja opittava virheistä. Kestävä kehitys on tarkasteltava yhteiskunnan kaikilla aloilla. Jos kestävä kehityksen periaatteet hyväksytään yhteiskuntaa ohjaaviksi, on sen jäsenten kasvatettava ympäristötietoisuuttaan ja selkiytettävä suhdettaan ympäristöön.

Ympäristötietoisuuden kasvattaminen tapahtuu osaltaan yhteiskunnallisen oppimisen kautta, joka sisältää itsensä kehittämistä ja elinikäistä oppimista. Yhteiskunnallinen oppiminen tulisi olla yhteiskunnan keskeinen projekti. Sellaiset toiminnot, kuten tutkimus, koulutus, itsensä löytäminen, taiteellinen ilmaisu, osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun ja julkisiin toimiin, visualisointi ja paremman tulevaisuuden valinta ovat luonteeltaan saastuttamattomia, henkisesti virkistäviä ja tyydytystä tuottavia. Näiden toimintojen avulla voidaan päästä oppimisen kautta osallistumiseen. (Heinonen 1995, 35-36)

Tämän Heinosen esittämän yhteiskunnallisen oppimisen avulla yksilön on helpompi päästä irti omista juurtuneista ajattelutavoistaan ja uskomuksistaan, jotka ovat sidoksissa osin jo lapsuudessa muotoutuneeseen ajattelutapaan, siihen, miten maailma toimii. Ihminen ei ole taipuvainen arvioimaan uudelleen omia uskomuksiaan, jos ne toimivat kohtuullisen hyvin. Tarvitaan kasvavaa tietoisuuden ja itseluottamuksen tasoa, jotta yksilö kyseenalaistaisi omaa maailmankuvaansa. Osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan vaatii laajaa ja ehkä uudenlaista ympäristötietoisuutta, jos yhteisössä ylipäätään hyväksytään kestävän kehityksen periaatteet ja pyritään toimimaan niiden mukaan.

Saksalainen Ziehe on pohtinut nuorten elämäntilannetta ja asemaa ennen ja tämän päivän yhteiskunnassa. Hän miettii uuden sukupolven mahdollisuuksia heitä edeltäneeseen sukupolveen nähden. Nuorisoa vedetään mukaan ja työnnetään syrjään samanaikaisesti (Ziehe 1991, 49). Nuoret saavat luvan ja heidän tulee toimia muuttuvien elämänmuotojen ja tapojen mukaan. Heidän odotetaan muuttavan elämäntapansa ja toimintansa enemmän ympäristöongelmia vähentäväksi ja jo syntyneiden ongelmien ratkaisemiseksi.

Näkökulman mukaan valtaa pitävä sukupolvi joko toivorikkaana tai huolestuneena arvioi, tuleeko nuoriso nousemaan niiden tehtävien tasalle, joita se itse ei kykene ratkaisemaan. Mukaanvedettynä oleminen ei tarkoita, että nuorille olisi varattu oma tila tai rauhoitusalue. Pikemminkin heitä koko ajan tarkkaillaan, mitataan ja arvostellaan. Ja nuoria myös sysätään syrjään. Selvimmin tämä näkyy työmarkkinoilla ja päätöksenteossa. (Ziehe 1991, 50) Kunnalliseen päätöksentekojärjestelmään nuorten on vaikea päästä, useimmat ympäristöön liittyvät tempaukset toteutetaan aikuisten ehdoilla, nuorten voimakkaitakin ympäristökannanottoja vähätellään, suora toiminta ympäristön hyväksi saa kielteisen vastaanoton.

Kestävän kehityksen kantavana periaatteena on sukupolvien ylittävä solidaarisuus: on pidettävä huolta myös tulevien sukupolvien mahdollisuudesta tyydyttää omat tarpeensa. Nyt ei voi tietää, millaisia tulevien sukupolvien tarpeet tulevat olemaan eikä niitä voi myöskään sanella. Mahdollisuuksien tulisi säilyä mahdollisimman avoimina.

Ympäristötietoisuuden merkitys on ammatillisessa toiminnassa yhtä keskeistä kuin muussa yhteiskunnallisessa elämässä. Terveystieteiden ammattitaito luetaan professionaalisiin ammatteihin, jotka edustavat omaa tieteenalaa. Tieteen sisältö perustuu yleisesti hyväksytyihin arvoihin ja uskomuksiin. Hoitotieteen arvot ja arvostukset eivät voi poiketa hyvin paljon muitten tieteiden arvoista. Hoitotieteessä korostetaan ihmisen ja ympäristön hyvinvointia ja terveyttä. Hyvän elämän arvoina voidaan nähdä ihmisen ja hänen ympäristönsä ristiriidattomat suhteet.

Vaikka hoitotieteellisessä tutkimuksessa ympäristö nähdään kiinteässä vuorovaikutuksessa ihmiseen, voi ihminen olla osa ympäristöä tai erillinen olio ympäristössään. Ja vaikka ympäristö on yksi hoitotieteen peruskäsitteistä, sen merkitystä ja vaikutuksia ei ole kovin paljon tutkittu.

Käytännön hoitotyössä ei ympäristöä mielletä vielä terveyden ja hyvinvoinnin merkittäväksi tekijäksi. Hoitotyössä keskitytään edelleen jo sairastuneen ihmisen hoitamiseen eikä ennaltaehkäisyyn. Ympäristöriskit ja -uhkat ihmisen terveydelle työnnetään edelleen helposti syrjään. Käytännön toiminnassa voisivat sekä hoitajat että alan opiskelijat selvittää asiakkaiden ympäristöoloja huomattavasti enemmän ja huomioida erilaisten ympäristöjen mahdollisia vaikutuksia terveyteen. Asiakkaiden kanssa käytävän keskustelun ja ohjauksen tuloksena on molempien osapuolten ympäristötietoisuuden lisääntyminen.

Sekä hoitajat että opiskelijat voisivat tehdä ympäristöön liittyviä selvityksiä nykyistä enemmän. Hoitotyön näkökulmasta tarkastelevia tutkimusaiheita voisivat olla seuraavat:

- 1) Mitä ympäristö tarjoaa elämänhallintaan ?
- 2) Minkälaista elämänlaatua ympäristö tuottaa sairaalle ihmiselle ?
- 3) Ympäristö potilaan toiminnan mahdollistajana ja rajoittajana ?
- 4) Minkälainen on hyvä hoitoympäristö ?
- 5) Luonto ihmisen tukena muuttuneissa elämäntilanteissa ?
- 6) Miten ihmiset kartoittavat terveyteen vaikuttavia ympäristöriskejä omassa elämisaailmassaan ?
- 7) Miten terveydenhuoltoalan edustajat neuvovat asiakkaita terveyttä koskevissa ympäristökysymyksissä ?

Ympäristötietoinen hoitotyö vaatii ammatinharjoittajilta halua, motivaatiota ja osaamista. Sen tähden ympäristökysymysten pohdinta tulisi sisältyä koko ammatillisen koulutuksen ajan opetusohjelmaan. Jotta terveydenhuoltoalan ammattilaiset voisivat sekä työssään että kansalaisina osallistua ympäristöä koskevaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja terveyttä ja hyvinvointia edistävään toimintaan, tarvitaan ammattikunnassa ympäristöllinen herääminen ja tietoisuuden huomattavaa lisäämistä.

Edellä on pohdittu ympäristötietoisuuden merkitystä oman elämäntavan jäsentäjänä ja ihmisen toimiessa yhteiskunnan jäsenenä sekä ympäristötietoisuuden merkitystä ammatillisessa toiminnassa. Miten sitten voidaan lisätä ympäristötietoisuutta ammatillisessa koulutuksessa ja miten voidaan vahvistaa opiskelijoiden ekologista ympäristösuhdetta ?

Koulutuksen tehtäväksi voidaan asettaa sellaisten prosessien käynnistäminen ja ylläpitäminen, joiden tuloksena on oppijoiden valmiudet muuttumiseen, tahto muuttaa ja tarkistaa ajattelutapoja sekä olla aktiivisia vaikuttajia erilaisissa muutosprosesseissa. Maailmanlaajuisten ongelmien lisääntyminen ja elämän sopeuttaminen tuleviin muutoksiin ja uusiin olosuhteisiin pakottavat ihmisen etsimään kestäväää elämäntapaa nyt ja tulevaisuudessa. Valmiuksien oppiminen edellyttää muutosten kokemista, niissä elämistä ja "ennalta elämistä" jo opiskeluvaiheessa. (Ropo 1992, 101-104)

Koulutuksella tulisi tukea opiskelijoiden kykyjä ja halua hankkia, arvioida ja käsitellä ympäristöä ja ympäristöuhkia koskevaa tietoa ja herättää heidän mielenkiintonsa ympäristökysymyksiin. Luonnonrakkautta, kunnioitusta ja herkkyyttä luontoa kohtaan on koulutuksessa korostettava, tätä kautta ympäristötieto tulee ymmärrettäväksi ja sille kehittyy henkilökohtainen merkitys. (Jeronen & Kaikkonen 1994b, 148-149)

Luonnon ihmettely, luonnon yksityiskohtien ja niiden keskinäisten suhteiden ja koossapitävien prosessien ihmettely edellyttävät jatkuvasti aistien terävöittämistä ja tunteiden henkilökohtaista kokemista. Ympäristön kokeminen tunnetasolla mielihyvän tuntein on osoitus herkkyydestä luonnon ja ihmisen välisissä suhteissa ja mahdollistaa muutokseen. Sensijaan mielipahan tunteet pitäisi saada aktivoitua toiminnaksi.

Ottaakseen vastuun ihmisen täytyy olla tiedostava, autonominen ja eettisesti toimiva subjekti. Opiskelijoissa tulisi viritä halu ja kyky toimia autonomisesti ilman auktoriteettejä ja vastuullisesti luonnonympäristöä ja kulttuuriympäristöä kohtaan. Lopulta ihmettely ei riitä, vaan tarvitaan siirtyminen toiminnan tasolle.

Opiskelijoiden ekologisen ympäristösuhteen vahvistaminen voisi käynnistyä ”minä ja luonto”-teemalla. Elämästä tulee mielenkiintoisempaa ja jännittävämpää, jos ryhtyy vaikuttamaan omaan ympäristöönsä uudella tavalla, entistä tietoisempien valintojen kautta. Arkipäivä saa tämän myötä uusia merkityksiä. Siirtyminen ihmiskeskeisestä elämäntavasta ympäristöä huomioivaan elämäntapaan on tulevaisuuteen tähtäävä kasvatustehtävä. Tämän suuren kokonaisuuden ymmärretyksi tekeminen opiskelijoille on myös terveydenhuoltoalan koulutuksen tärkeä tehtävä.

LÄHTEET

- Ahonen, S. 1995. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa Syrjälä, L. & Ahonen, S. & Syrjäläinen, E. & Saari, S. (toim.) Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä Oy, 113-160.
- Beck, U. 1990. Riskiyhteiskunnan vastamyrryt: Organisoitu vastuuttomuus. Tampere: Vastapaino.
- Berleant, A. 1995. Mitä on ympäristöestetiikka? Teoksessa Haapala, A. & Honkala, M. & Rantala, V. (toim.) Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 66-83.
- von Bonsdorff, C. 1993. Ympäristöfilosofisia kysymyksiä. Ympäristö ja terveys 24 (1), 8-12.
- Bramwell, A. 1989. Ecology in the 20th Century: A History. New Haven and London: Yale University Press.
- Callicott, B. 1994. Toward a Global Environmental Ethic. In Trucker, M.E. & Grim, J.A. (ed.) Wordviews and Ecology: Religion, Philosophy and the Environment. Orbis Books. New York: Maryknoll, 30-38.
- Ekström, G. 1996. Inhimillisen elämän kehukset. Teoksessa Vilkkä, L. (toim.) Ekologiseen elämäntapaan. Helsinki: Yliopistopaino, 73-92.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1996. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C 13. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Eteläpelto, A. 1993. Oppijälhtöisen osaamisen kehittämiseen. Teoksessa Eteläpelto, A. & Miettinen, R. (toim.) Ammattitaito ja ammatillinen kasvu. Opetus & Kasvatussarja. Painatuskeskus ja Kasvatustieteiden tutkimuslaitos. Helsinki: Painatuskeskus, 109-135.
- Ferry, L. 1992. Uusi ekologinen järjestys: Puu, eläin, ihminen. (Suom. J. Lehtinen.) Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Field, P. A. & Morse, J. M. 1988. Hoitotyön kvalitatiivinen tutkimus. (Suom. E. Sandborg.) Helsinki: Kirjayhtymä.

- Griffin, R. D. 1994. Whitehead's Deeply Ecological Wordview. In Trucker, M. E. & Grim, J. A. (ed.) *Wordviews and Ecology: Religion, Pfilosophy and the Environment*. Orbis Books. New York: Maryknoll, 190-206.
- Haapala, A. 1995. Johdanto. Teoksessa Haapala, A. & Honkanen, M. & Rantala, V. (toim.) *Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hahtola, K. 1992. Kestävän kehityksen lähtökohdat, kestävä kehitys inhimillisen käyttäytymisen näkökulmasta. *Futura* 3, 20-26.
- Haila, Y. 1990. *Vihreään aikaan. Kirjoituksia ihmisen ekologiasta*. Jyväskylä: Tutkijaliitto.
- Haila, Y. 1993. Luonnon ongelma. *Tiede ja edistys* 1, 1-8.
- Haila, Y. 1995. Kestävän kehityksen luontoperusta. Mitä päättäjien tulee tietää ekologiasta? Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Haila, Y. & Levins, R. 1992. *Ekologian ulottuvuudet*. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Hallituksen ohjelma: Pääministeri Paavo Lipposen hallituksen ohjelma 10.4.1995.
- Hautamäki, A. 1994. Tietoisuus - ainetta vai henkeä? Teoksessa Lehti, R. & Markkanen, T. (toim.) *Tieteen tienhaaroja, ristiriitojen kautta tietoon*. Ursan julkaisu 49, 132-139.
- Heine, H. & Mautz, R. 1989. *Industriearbeiter contra Umweltschutz?* Frankfurt: Campus Verlag.
- Heinonen, S. 1995. Tietoyhteiskunta ja kestävä kehitys: Riskeistä mahdollisuuksiin. *Tulevaisuuden tutkimuksen seura ry*. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Heiskala, R. 1993. Yhteiskunnalliset ohjausmekanismit ja ympäristöongelma. *Sosiologia* 30 (2), 97-111.
- Hirvi, V. 1994. Aineksia koulutuksen arvopohjaksi. Teoksessa Peltonen, H. (toim.) *Koulu terveyden arvoitusta pohtimassa*. Opetushallitus. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Hungerford, H. R. & Volk, T. L. 1990. Changing learner behavior trough environmental education. *The Journal of Environmental Education* 21 (3), 8-17.

- Hämäläinen, R. 1994. Koulunuori ja ympäristö: tutkimus kotkalaisten koululaisten ympäristöasenteista. Kotka: Langinkosken lukio.
- Häyry, M. 1993. Yksilö ja luonnonsuojelu. Teoksessa Häyry, M. & Niiniluoto, I. & Wallgren, I. (toim.) Ajatus 49. Helsinki: Yliopistopaino, 135-141.
- Ilmonen, M. 1991. Kuuluuko rakennettu ympäristö ympäristöön ?
Yhteiskuntasuunnittelu 2, 29-36.
- Jeronen, E. & Kaikkonen, M. 1994a. Ympäristöopetus eettisenä kasvatuksena.
Opettaja 18-19, 18-19.
- Jeronen, E. & Kaikkonen, M. 1994b. Ympäristökasvatus koulun opetussuunnitelman integroijana. Kasvatus 25 (2), 147-153.
- Jokinen, P. & Järvikoski, T. 1992. Ympäristökysymys sosiologisena kysymyksenä.
Teoksessa Jokinen, P. & Järvikoski, T. & Pietarinen, J. & Saanto, P.
Ympäristönsuojelu ja yhteiskunta. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
Turku: Painosalama Oy, 42-87.
- Jokinen, P. & Järvikoski, T. & Rannikko, P. 1995. Näkökulmia ympäristösosiologiaan.
Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisu A: 33.
Turku: Painosalama Oy.
- Juntunen, M. 1994. Ihminen, tiede ja ympäristö. Dimensio 58 (2), 42-43.
- Järvelä, M. 1996. Elämäntavan murrokset ja ympäristö. Tiede ja edistys 2, 97-106.
- Järvelä, M. & Wilenius, M. 1996. Ilmastoriski ja ympäristöpolitiikka. Gaudeamus.
Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Järvikoski, T. 1985. Nuoret ja ympäristöliike. Nuorisotutkimus 1, 2-7.
- Järvikoski, T. 1990. Nuoret ja ympäristökysymys. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 72.
- Järvikoski, T. & Kempainen, T. 1991. Ammattiryhmät ja ympäristökysymys.
Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 81.
- Järvinen, J. 1994. Ympäristön konstruktivisesta arvottamisesta. Teoksessa Vilka, L.
Ympäristöongelmat ja tiede: Ympäristötutkimuksen filosofiaa.
Helsinki: Yliopistopaino, 35-44.

- Järvinen, M. 1995. Ympäristöystävä vai vapaamatkustaja ? Tutkimus nuorten ympäristöasenteista. Helsinki: Ympäristökeskus.
- Kansallinen ympäristökasvatusstrategia, 1992. Helsinki: Suomen Unesco- toimikunnan julkaisuja, nro 59.
- Karjalainen, P. T. 1995. Eksistentiaalinen ympäristö. Teoksessa Haapala, A. & Honkanen, M. & Rantala, V. Ympäristö, arkkitehtuuri, estetiikka. Helsinki: Yliopistopaino, 86-99.
- Kemmis, S. 1985. Action research and politics of reflection. In Boyd, D. & Keogh, R. & Walker, C. (ed.) Reflection: turning experience into learning. London: Kogan Page, 139-163.
- Kestävä kehitys. Lähivuosien toimenpiteitä Suomessa ja Suomen kansainvälisessä yhteistyössä. 1995. Kestävän kehityksen toimikunta. Helsinki: Painatuskeskus Oy.
- Kjellberg, S. 1995a. Kestävä kehitys vai elävä yhteys - ympäristöarvoista suomalaisessa yhdyskuntasuunnittelussa. Yhteiskuntasuunnittelu 33 (3), 16-21.
- Kjellberg, S. 1995b. Ympäristöeettinen moninaisuus. Teoksessa Lapintie, K. & Koskiahho, B. & Ikonen, T. & Tiilikainen, U. (toim.) Ekopolis: Ekologisen kaupungin juuria etsimässä. Tampere: Gaudeamus, 38-59.
- Kolb, D. 1984. Experimental learning. Experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs. New York: Prentice-Hall.
- Koulutuksen ja korkeakouluissa harjoitettavan tutkimuksen kehittämissuunnitelma vuosille 1995-2000. Suomen Kuntaliitto 1/ 1996.
- Kotilainen, J. 1994. Uimaharjun selluloosatehtaan työntekijöiden ympäristötietoisuus. Tutkielma tehdastyöväestöstä ympäristökonfliktissa. Joensuun yliopisto, maantieteen ja aluesuunnittelun laitos.
- Käpylä, M. 1994a. Kulttuuriekologinen viitekehys ympäristökasvatuksen tietoaikojen jäsentäjänä. Kasvatus 25 (2), 137-146.
- Käpylä, M. 1994b. Yhdentävä kasvatus ympäristökasvatuksen holistisena viitekehysenä. Teoksessa Käpylä, M. & Wahlström, R. (toim.) Ympäristökasvatuksen menetelmäopas. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Jyväskylä: Yliopistopaino.

- Laamanen, A. 1994. Ympäristöterveys yhteinen asiamme. *Ympäristö ja terveys* 1, 24-26.
- Laine, T. & Kuhmonen, P. 1995. Filosofinen antropologia: Ihminen kokonaisuutta etsimässä. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Laki ammatillisista oppilaitoksista 487/ 1987.
- Lapintie, K. 1995. Nature Morte, Ekologinen kaupunki ja suunnittelun perinne. Teoksessa Lapintie, K. & Koskiaho, B. & Ikonen, T. & Tiilikainen, U. (toim.) *Ekopolis: Ekologisen kaupungin juuria etsimässä*. Gaudeamus. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Leontjev, A. N. 1977. Toiminta, tietoisuus, persoonallisuus. Helsinki: Kansankulttuuri Oy.
- Lyytinen, T. 1993. Luonnon kohtaaminen, mitä luonnon käsite pitää sisällään? *Kulttuuritutkimus* 10 (1), 3-10.
- Markkula, M. 1995. Ihmisen kestävä luontosuhde. *Ympäristö ja terveys* 26 (7-8), 17-21.
- Massa, I. 1993. Ympäristöterveydenhuollon tulevaisuuden haasteet. Teoksessa Mussalo-Rauhamaa, H. & Jaakkola, J. (toim.) *Ympäristöterveyden käsikirja*. Helsinki: Duodecim, 182-190.
- Massa, I. 1994. Pohjoinen luonnonvalloitus: Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa. Gaudeamus. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Matikka, S. L. 1992. Hoitotyö. Teoksessa Janhonen, S. & Kuokkanen, R. & Matikka, S. L. *Kehittyvä hoitotyö*. Helsinki: WSOY, 15-90.
- Matthies, J. 1990. Ekologinen kriisi kasvatustieteiden haasteena. *Kasvatus* 21 (3), 166-175.
- Meadows, D. H. & Meadows, D. L. & Randers, J. 1993. Ylittävät kasvun rajat: Maailmanyhteisön romahdus vai kestävä tulevaisuus? (Suom. T. Paukku.) *Tulevaisuuden tutkimuksen seura*. Helsinki: Painatuskeskus.
- Metzner, R. 1994. The Emerging Ecological worldview. In Trucker, M. E. & Grim, J. A. (ed.) *Worldviews and Ecology: Religion, Philosophy and the Environment*. Orbis Books. New York: Maryknoll, 163-172.
- Molarius, R. 1995. Riski ja riskin luokittelu. Teoksessa Hämäläinen, P. & Mattila, M. & Molarius, R. *Ympäristöriskit - satunnaispäästöjen analysointi*. Opetushallitus. Gummerus. Jyväskylä: Kirjapaino Oy, 10-25.

- Mäkelä, K. 1990. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Mäkelä, K. (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus Oy, 42-61.
- Mäkelä, K. 1994. Kvalitatiivisen analyysin arviointiperusteet. Teoksessa Niskanen, V. (toim.) Tieteellisten menetelmien perusteita ihmistieteissä. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 154-169.
- Nationell strategi för miljöfostran 1992. Arbetsgrupper för en nationell strategi för miljöfostran. Publikationer av Finlands Unesco Komission 60, 16.
- Niemi, H. 1990. Mihin suuntaan opettajankoulutuksessa - teknistä taitamista vai ammatin kehittämistä? Kasvatus 5-6, 372-380.
- Niiniluoto, I. 1984. Johdatus tieteenfilosofiaan. Helsinki: Otava.
- Niiniluoto, I. 1994. Järki, arvot ja välineet: Kulttuurifilosofisia esseitä. Helsinki: Otava.
- Nyroos, H. & Salonen, L. (toim.) 1995. Ympäristöohjelma 2005. Ympäristöministeriö. Forssa: Forssan Kirjapaino Oy.
- Paloheimo, E. 1996. Yksityisiä ja yleisiä asioita. Teoksessa Vilkka, L. (toim.) Ekologiseen elämäntapaan. Helsinki: Yliopistopaino, 191-199.
- Peltonen, M. 1993. Visioita ja arvioita työelämästä, ammasteista ja koulutuksesta vuonna 2020. Teoksessa Suomi 2020: visioita kansakunnan tulevaisuudesta. Helsinki: Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 4, 209-235.
- Pietarinen, J. 1987. Ihmisen luontoa koskevat filosofiset perusasenteet. Teoksessa Aho, L. & Sivonen, S. (toim.) Oikeutemme ympäristöön. Puheenvuoroja eri tieteenaloilta. Helsinki: WSOY, 42-60.
- Pitkänen, P. 1994. Tulevaisuuskasvatus. Teoksessa Pitkänen, P. (toim.) Katse kohti tulevaa. Helsinki: Painatuskeskus Oy, 48-55.
- Ropo, E. 1992. Opetussuunnitelmastrategiat elinikäisen oppimisen kehittämisessä. Kasvatus 23(2), 99-110.
- Ruokanen, T. & Nurmio, A. 1995. Suomi ja mahdolliset maailmat. Sitran julkaisusarja nro 146. Helsinki: WSOY.

- Ruokoranta, M. 1995. Ympäristövalistus - ympäristötietoisuus - ympäristöteot. Ympäristö ja terveys 26 (7-8), 2-5.
- Saaristo, K. 1994. Pyhä luonto ja ekologinen rationaalisuus. Sosiologia 31 (3), 204-213.
- Sachs, A. 1996. Ihmisoikeuksien ja ympäristöllisten oikeudenmukaisuuden puolesta. Teoksessa Starke, L. (toim.) Maailman tila 1996. Wordwatch Institute: Raportti kehityksestä kohti kestävästä yhteiskuntaa. Gaudeamus. Tampere: Tammer-Paino Oy, 150-169.
- Sairaanhoitajan (sisätauti-kirurginen sairaanhoito) opetussuunnitelma 1992. Kuusankosken terveydenhuolto-oppilaitos.
- Sairinen, R. 1995. Reflektiivinen modernisaatio ja ympäristöpolitiikka. Yhteiskuntasuunnittelu 33 (3), 22-37.
- Siitonen, H. 1990. Toimijoista virkistäytyjiin: nuorten ympäristötietoisuudesta. Kasvatus 21 (3), 176-183.
- Sironen, E. 1994. Meitä ajavat luontoon tiede ja tekniikka. Tiede 2000, 2, 57-58.
- Soininvaara, O. 1990. Vihreä markkinatalous. Helsinki: Hanki ja jää.
- Sosiaali- ja terveystieteiden perustutkinnon opetussuunnitelma 1993. Kuusankosken terveydenhuolto-oppilaitos.
- Suhonen, P. 1988. Suomalaisten arvot ja politiikka. Helsinki: WSOY.
- Suhonen, P. 1994. Mediat, me ja ympäristö. Helsinki: Hanki ja jää.
- Suoranta, J. & Eskola, J. 1992. Kvalitatiivisten aineistojen analyysitapoja luokittelemassa eli noin kahdeksan tapaa aineiston erittelyyn. Kasvatus 3, 276-280.
- Terveydenhoitajan opetussuunnitelma 1992. Kuusankosken terveydenhuolto-oppilaitos.
- Thompson, S. C. G. & Barton, M. A. 1994. Ecocentric and antropocentric attitudes toward the environment. Journal of Environmental Psychology 14, 149-157.
- Trucker, M. E. & Grim, J.A. (ed.) Wordviews and Ecology: Religion, Philosophy and the Environment. Orbis Books. New York: Maryknoll.
- Tulokas, R. 1990. Suomalaiset ja ympäristö. Tilastokeskus, SVT, Ympäristö 1990:2.

- Turunen , K. 1978. Ihminen ja tiede. Jyväskylä: Gummerus.
- Turunen, K. 1991. Ihmisen hahmo. Jyväskylän yliopisto, Filosofian laitoksen julkaisuja 48. Helsinki: Arator Oy.
- Tynjälä, P. 1991. Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien luotettavuudesta. Kasvatus 22 (5-6), 387-398.
- Uosukainen, L. 1996. The qualifications concerning health and environment in public health nursing in the future. Joensuun yliopisto, Kasvatustieteen laitos. Julkaisematon artikkeli.
- Uusitalo, L. 1986. Suomalaiset ja ympäristö. Tutkimus taloudellisen käyttäytymisen rationaalisuudesta. Helsingin kauppakorkeakoulun julkaisuja A: 49.
- Uusitalo, L. 1990. Ympäristö yleishyödykkeenä. Ympäristö ja terveys 21 (3), 164-172.
- Uusitalo, L. 1992. Asenteiden ja käyttäytymisen ristiriita - haaste ympäristökasvatukselle. Kansanvalistusseura ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 58-69.
- Uuskallio, I. 1995. Mitä on ympäristökasvatus - ympäristötietoisuus laajasti käsitettynä ? Ympäristö ja terveys 26 (7-8), 15-16.
- Valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet: Sairaanhoidtaja, kätilö ja terveydenhoitaja, opetussuunnitelman perusteet. 1991. Opetushallitus, opetussuunnitelmasarja 1. Helsinki: Varp-kustannus.
- Vapaavuori, M. 1992. Muutoksen monitorointi, merkityksen antaminen havaituille muutoksille ja kestävä kehitys. Futura 4, 84-88.
- Varto, J. 1992. Laadullisen tutkimuksen metodologia. Kirjayhtymä Oy. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Venkula, J. & Rautevaara, A. 1992. Arvot ja nuorten arvopohdinta. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vertio, H. 1994. Miksi benjihyppyjä tehdään ? Ajatuksia terveyttä edistävästä taidoista, riskeistä ja selviytymisen välineistä. Teoksessa Peltonen, H. (toim.) Koulu terveyden arvoitusta pohtimassa. Opetushallitus. Helsinki: Painatuskeskus.
- Vilka, L. 1993a. Ympäristöetiikka. Helsinki: Yliopistopaino.

- Vilkka, L. 1993b. Luonnon itseisarvoista. Teoksessa Häyry, M. & Niiniluoto, I. & Wallgren, T. (toim.) Ajatus. Helsinki: Yliopistopaino, 111-121.
- Vilkka, L. 1994. Tulevaisuus ympäristöfilosofian näkökulmasta. Tiedepolitiikka 19 (4), 21-26.
- Wahlström, E. 1994. Ympäristöriskit: Kokonaiskuvaa etsimässä. Jyväskylä: Gummerus Oy.
- Wahlström, E. & Hallanaro, E. L. & Manninen, S. 1996. Suomen ympäristön tulevaisuus. Suomen ympäristökeskus. Helsinki: Edita.
- Wahlström, R. 1992. Ympäristövastuun opetus korkeakoulutuksen haasteena. Teoksessa Kinttula, O. & Parviainen, T. (toim.) Ojasta allikkoon? Puheenvuoroja ympäristökoulutuksen "itsestäänselvyyksistä". Suomen ylioppilaskuntien liitto r.y. SYL-julkaisuja 3, 151-165.
- Waks, L. J. 1996. Environmental Claims and Citizen Rights. Environmental Ethics 18 (2), 133-148.
- Wallenius, M. 1991. Ympäristö ja toimiva ihminen. Teoksessa Pakarinen, T. & Vilkka, L. & Luukkanen, L. (toim.) Näkökulma yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis, ser. B 37, 77-91.
- Ziehe, T. 1991. Uusi nuoriso: epätavanomaisen oppimisen puolustus. (Suom. Raija Sironen ja Jussi Tuormaa.) Tampere: Vastapaino.
- Åstedt- Kurki, P. 1992. Terveys, hyvä vointi ja hoitotyö kuntalaisten ja sairaanhoitajien kokemana. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis, ser. A 349.

TAIDE- JA YMPÄRISTÖKASVATUS pk 35 t (1 ov)

Oppimäärän tavoitteena on, että opiskelija harjaantuu soveltamaan taiteen ja ympäristökasvatuksen tuntemustaan omaan työhönsä, voimistaa taiteen harrastustaan kehittää globaalista ajatteluaan, sekä vaikuttaa aktiivisesti oman elinympäristönsä muovautumiseen ja hyvinvointiin.

Opiskelija

- tuntee taiteen tehtäviä ja merkitystä yksilön kehityksessä, ihmisen ympäristössä ja yhteiskunnassa
- tuntee taiteen keinoja vaikuttaa ihmisen luoman ympäristön viihtyvyyteen ja toimivuuteen
- osaa soveltaa taiteellista ilmaisuaan
- haluaa kehittää taiteellisia ilmaisukeinojaan sekä kykyä vastaanottaa taidetta ja oppii uutta luovaa työskentelyä, jota voi soveltaa työssään ja vapaa-aikanaan
- oppii ilmaisemaan kokemuksiaan, havaintojaan ja tunteitaan taiteen keinoin
- ymmärtää luonnon toimintaa ja sen lainalaisuuksia sekä haluaa edistää luonnon suojelemista ja uusiutumista
- kykenee havaitsemaan sekä tiedostamaan ympäristön terveyteen, taroituksenmukaisuuteen, virikkeellisyyteen, kauneuteen ja viestivyyteen vaikuttavia tekijöitä
- saa valmiuksia toimia omassa ympäristössään terveyttä, esteettisyyttä, toimivuutta ja viihtyvyyttä edistävällä tavalla
- on tietoinen tekijöistä, jotka tekevät ammatillisesta työympäristöstä kulttuuriympäristön ja tuntee ihmisen hyvinvointiin vaikuttavia ympäristön fyysisiä, psyykkisiä, esteettisiä ja sosiaalisia tekijöitä.

**Ympäristö
ja terveys
pk/yo 35 t
(1 ov)**

Opiskelija

- ymmärtää terveellisen ympäristön tärkeänä voimavarana terveyden ja hyvinvoinnin kannalta
- syventää tietoja ihmisen terveyteen vaikuttavista ympäristötekijöistä ja tiedostaa yksilöllisen ja ammattiin liittyvän vastuunsa ympäristönsuojelussa ja terveyttä edistävän ympäristön turvaamisessa
- omaksuu aktiivisen ja kriittisen tiedonhankkijan, ohjaajan ja vaikuttajan roolin yksilöiden ja väestön terveyttä ja ympäristöä koskevissa asioissa sekä ympäristöä uhkaavien vaarojen ennaltaehkäisemisessä
- tuntee sekä kansallisen että kansainvälisen ympäristöterveyteen liittyvän eri sektorien välisen yhteistyön haasteet, tavoitteet, toimintatavat sekä vastuunjaon.

**Ympäristöter-
veydenhuolto
pk/yo 35 t
(1 ov)**

Opiskelija

- syventää tietoisuuttaan ympäristöarvoista ja niiden merkityksestä yhteiskunnan kannalta
- on selvillä ympäristöterveydenhuollon ja ympäristönsuojelun tavoitteista ja ohjausjärjestelmistä
- pystyy havaitsemaan ympäristöstä johtuvia terveysriskejä ja vaikuttamaan tilanteen korjaamiseksi
- kykenee arvioimaan ympäristötekijöiden vaikutuksia asiakkaiden terveydentilaan ja hankkimaan tietoa sekä käyttämään konsultaatiomahdollisuuksia ratkaistessaan ympäristöterveydellisiä ongelmia työssään
- saa valmiudet edistää yksilöiden ja väestön terveyttä tukemalla yksilöiden omaa toimintaa ja vaikuttamalla ympäristöön terveellisen elämäntyylin ja terveellisen ympäristön aikaansaamiseksi sekä ympäristöuhkaavien vaarojen ennaltaehkäisemiseksi
- kykenee toimimaan asiantuntijana ympäristöterveyteen ja ympäristönsuojeluun liittyvissä kysymyksissä omalla vastuualueellaan
- kykenee osallistumaan terveydellisten olojen kehittämiseen ja valvontaan yhdessä muiden työntekijöiden kanssa.

Lähde: Valtakunnalliset opetussuunnitelman perusteet 1991,
Sairaanhoitajan opetussuunnitelma 1992
Terveydenhoitajan opetussuunnitelma 1992, Kuusankosken terveyden-
huolto-oppilaitos

Taide- ja ympäristökasvatus

1 ov

Taide- ja ympäristökasvatuksen tavoitteena on opiskelijoiden harjaantuminen sovelta-
maan taiteen ja ympäristökasvatuksen tuntemustaan ammatissaan, omien luovien
voimavarojen tiedostamisessa ja löytämisessä sekä myös hyödyntämään niitä koko
elämänsä ajan.

Tavoitteena on, että opiskelija

- * ymmärtää taiteen tehtävien ja keinojen merkityksen elämänlaadun paran-
tajana kehittyen omien luovien taitojen toteuttamisessa ammattityössään
- * ymmärtää ympäristön laadun merkityksen ja kehittyä oman elinympäris-
tönsä rakentamisessa, suojelemisessa ja haitallisten vaikutusten ennalta-
ehkäisemisessä

Elinympäristötyö

20/10 ov

Opiskelija syventää osaamistaan sosiaalisista suhteista, rakennetusta ympäristöstä,
estetiikasta sekä luonnon ekologiasta, niin että hän pystyy toimimaan ammattityössään
myös katastrofitilanteissa sekä pystyy eri tilanteissa ottamaan huomioon kestävän
kehityksen periaatteita.

Marjatta Vilkki
 Angervokuja 4
 45120 Kouvola

Anomus
 29.3.1996

Kuusankosken terveysalan instituutin
 johtaja Irja Lindfors

Haen lupaa opinnäytetyöhön liittyvän kyselyn tekemiseen Kuusankosken terveysalan instituutin opiskelijoille. Opinnäytetyöni kuuluu Jyväskylän yliopiston hoitotieteen opintoihin ja sen ohjaa professori Riitta-Liisa Heikkinen.

Tutkielman aihe on terveydenhuoltoalan opiskelijoiden ympäristötietoisuus. Koehenkilöiksi valitaan opisto- ja kouluosaston jokaiselta luokalta yksi opiskelija satunnaisotannalla ja tutkimusaineiston keruu suoritetaan huhtikuun 1996 aikana.

Marjatta Vilkki
 Marjatta Vilkki

200000 - 2000000000

1996

37 - 1000

KYSELYLOMAKKEEN KYSYMYKSET

Ole hyvä ja lue ensin huolella jokainen kysymys. Vastaus kirjoitetaan kysymysten alle ja tarvittaessa voit käyttää paperin kääntöpuolta.

Pyydän, että vastaat kaikkiin kysymyksiin pohtien ja perustellen.

Opiskelen kouluosastossa____, opisto-osastossa_____.

Menossa oleva lukukausi on_____.

Pohjakoulutukseni on peruskoulu____, yo-tutkinto_____.

1. MITÄ TUNTEITA YMPÄRISTÖ HERÄTTÄÄ SINUSSA ?
2. MISTÄ YMPÄRISTÖASIOISTA OLET KIINNOSTUNUT ?
3. MITÄ ARVOSTAT YMPÄRISTÖSSÄSI ?
4. MIKÄ ON MIELESTÄSI YMPÄRISTÖNSUOJELUN TARKOITUS ?
5. KUVA, MITEN TOIMIT JA OLET TOIMINUT YMPÄRISTÖN HYVÄKSI ?
6. MILLAISENA NÄET TULEVAISUUDEN YMPÄRISTÖN ?